

Omheining

Contactblad van de Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

"OMHEINING"

Met deze naam tracht de Vereniging voor Heemkunde tot uitdrukking te brengen een vereniging te zijn, die Heino in al zijn facetten "omheint".

Volgens sommigen is de naam afgeleid van dit begrip, symboliserend een heg of haag, die een bepaald terrein "omheint", in ons geval van de Strenkhaar tot de Aalvanger en van de Dollenhoek tot de Ganzepan.

Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

Secretariaat: Davenschot 1, 8141 BB Heino
Tel. 05729-1986

Postrekeningnr.: 2517412
Rabobank Heino: rek.nr. 3271.12.271
Gironummer van de bank: 800093

Amrobank Heino: rek.nr. 4192.74.006
Gironummer van de bank: 953047

Kontributies:

Leden f. 25.00 per jaar (elk volgend gezins-
lid f. 12.50 per jaar)
Donateurs f. 20.00 per jaar
Abonnees in Heino f. 15.00 per jaar
Abonnees buiten Heino f. 20.00 per jaar
Losse nummers f. 5.00

Algemeen informatie-adres:

G.W. Grootenhuis, Kruzebrink 36,
8141 WD Heino, tel. 05729-1661

Bestuur:

H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino - voorzitter

J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino - secretaresse

G.A.M. Diepman,
van Hille Gaerthéstraat 28, 8023 CB Zwolle
- penningmeesteresse

G.W. Grootenhuis,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino - algemeen
adjunct

G.H. Elshof,
Kolkweg 9, 8055 PS Laag-Zuthem

R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

T.M. Valkenaars-Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Werkgroepen:

1. Archeologie

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

2. Boerderij- en Veldnamen

Contactpersoon: G.W. Grootenhuis,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino

3. Dialekt

Contactpersoon: H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino

4. Folklore

Contactpersoon: A. Kiers,
Kastanje 6, 8141 TA Heino

5. Foto-, film-, video- en geluids- dokumentatie

Contactpersoon: (wnd.)
J.A.G. Kappert,
Davenschot 30, 8141 BD Heino

6. Genealogie

Contactpersoon: J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino

7. Geschiedenis

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

8. Natuur en Milieu

Contactpersoon: T.M. Valkenaars-
Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Tijdschrift "Omheining"

Redaktie-adres: Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino, tel. 05729-2208

Redaktie:

H.A.M. van Eijk-Hof, Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino

M.H. Stavorinus, Kon. Julianastraat 17,
8141 ET Heino

H. van der Veen, Schoolstraat 10,
8141 EN Heino

B. Kruger, Disselhof 5,
8141 WZ Heino (typiste)

H.J.J. Hoppen, Marktstraat 14,
8141 GC Heino (vormgeving)

Druk: Sono Heino

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur van de vereniging voor Heemkunde "Omheining".

Vereniging voor Heemkunde "OMHEINING" te Heino
7e jaargang - nummer 1 - maart 1987

INHOUDSOPGAVE

- blz. 114 Het Kerkpad - H. van Bommel
 Een eeuwenoude verbinding
- blz. 123 Plat praoten - A. Nellensteijn-van Santen
 Over de cursus Dialekt
- blz. 124 Wie is wie? - Henk Kevelam
 Reakties gevraagd
- blz. 125 Uut de olde deuze - A. Ekkelenkamp-Jansen
 Achter de berredeuren
- blz. 126 Sprekende foto's (2) - J.K. Pruim-Reinders
 Sacramentsdag 1938
- blz. 131 Twiegweerden en twiegwärkers - Henk van der Veen sr.
 Eertijds van grote betekenis
- blz. 139 Kruiden-Marie - T.M. Valkenaars-Tolenaar
 Het blijft een raadsel
- blz. 140 Van de bestuurstafel

HET KERKPAD

*Kerkpad als straatnaam is bewaard gebleven: een zijstraat van de Stationsweg, van slagerij Me-
kers af langs het sportveld.
(foto Horselenberg)*

Het Kerkpad zoals wij dat nu in Heino kennen is een gedeelte van een eeuwenoude ver-
binding tussen het dorp Heino en de buurtschap Lierderholthuis. In 'Heino een geschie-
denis van mens en plaats' beschrijft J. Bieleman het ontstaan van dit pad, dat aansloot
op de huidige Canadastraat en Vlaminkhorstweg, over een zandrug die dwars door de
gemeente loopt. Ook nadat het land rond de oude woonkernen in cultuur was gebracht
en er betere verbindingen waren gekomen tussen Heino en Lierderholthuis, bleef het
kerkpad tot in onze eeuw in gebruik bij voetgangers en met name bij degenen die de
R.K. kerk van Lierderholthuis wilden bezoeken.

Het pad liep van de Stationsweg naar de Brink en ging vandaar dwars door het land om
even vóór de overweg op de Molensteeg uit te komen.

Toen in de oorlogsjaren veel grasland werd gescheurd en als bouwland in gebruik
kwam, werd het kerkpad als hinderlijk ervaren door de boeren die landerijen hadden
tussen de Brink en de Molensteeg. Het pad kwam echter als voetpad voor in de ge-
meentelijke legger der wegen en was dus een openbare weg die door iedereen gebruikt
mocht worden. Vandaar dat de gedupeerde boeren zich in 1943 tot de burgemeester
van Heino richtten met het volgende verzoekschrift:

Heino, 20 augustus 1943

Edelachtbare Heer,

'Ondergetekenden komen door dezen tot U Edelachtbare met een dringend verzoek, nl. met het volgende:

Over hunne landerijen loopt een voetpad, van ouds Kerkpad, dat nu zo goed als nooit meer gebruikt wordt, wat men ter plaatse kan zien, daar elk spoor van voetpad verdwenen is.

Bovendien is het zeer oneconomisch bij het bebouwen van het land nu er grasland gescheurd moet worden en bij het maken van afrasteringen, dat men met dit voetpad nog rekening dient te houden.

Volgens ondergetekenden heeft het over hunne erven lopende, honderden meters lange voetpad geen reden van bestaan meer, terwijl het voor hun een grote last is er rekening mede te moeten houden.

Redenen waarom zij U Edelachtbare beleefd doch dringend verzoeken het Kerkpad, voor zoverre het over hunne erven loopt, van de ligger der wegen en voetpaden te willen afvoeren.'

*Hetwelk doende,
met de meeste Hoogachting
Wed. G. Hofmeijer
G. Beltman
H. Vlaskamp*

*Gezicht van de Hoge Kampen af op de Brinkweg; rechts van de afrastering liep het Kerkpad
(foto Horselenberg)*

De burgemeester stelde vervolgens een concept-besluit op, waarbij een deel van het kerkpad, lopende van de Brink tot de Molensteeg, aan het openbaar verkeer onttrokken werd. Dit besluit werd volgens voorschrift 30 dagen ter inzage gelegd op het gemeentehuis. Precies gezegd werd besloten: *"behoudens goedkeuring, het voetpad lopende vanaf de Stationsweg te dorp Heino naar de Molensteeg, voor zover betreft het gedeelte lopende vanaf de Westgrens van het perceel kadastraal bekend gemeente Heino in Sectie D no. 394 tot aan de Molensteeg, aan weerszijden begrensd of lopende door de percelen kadastraal bekend gemeente Heino in Sectie D nos. 391, 374, 627, 368, 369, 959, 1434, 1433 en 657, aan het openbaar verkeer te onttrekken"*.

De toelichting die bij het ontwerp-besluit hoorde gaf de redenen aan waarom de onttrekking noodzakelijk was:

'Toelichting etc.

Van oudsher loopt er een voetpad vanaf de Stationsweg nabij het dorp Heino in Westelijke tot Noord-westelijke richting tot aan de Molensteeg in de buurtschap Lierderholthuis. Dit voetpad loopt over zijn gehele lengte door in cultuur gebrachte gronden, tengevolge waarvan deze zwaar zijn belast geworden.

Het voetpad was van groot belang en nut in de vorige eeuw, toen de R.K. bevolking uit Heino de kerk te Lierderholthuis moest bezoeken omdat te Heino geen kerk voor deze bevolkingsgroep aanwezig was en voorts geen behoorlijke begaanbare wegen van Heino naar Lierderholthuis bestonden.

Sinds 1858 is echter te Heino een R.K. kerkgebouw aanwezig en goed begaanbare wegen werden in de loop der jaren aangelegd. Dientengevolge heeft het pad als zodanig veel van zijn waarde ingeboet. Voorzover het gedeelte betreft, dat loopt vanaf de westgrens van het perceel kadastraal bekend gemeente Heino in Sectie D no. 394 verder in westelijke tot noordwestelijke richting tot aan de Molensteeg, kan worden aangenomen dat het als verbindingsweg geen reden van bestaan meer heeft, temeer omdat nu via goed verharde en aangelegde wegen de buurtschap Lierderholthuis vanuit Heino te bereiken is.

De bewoners van de zogenaamde Brink hebben bij dit weggedeelte evenmin belang. De eigenaren en gebruikers van de ter weerszijden van het aan het openbaar verkeer te onttrekken gedeelte gelegen gronden zijn zeer gebaat met een afvoering van de wegenlegger, omdat zoals de toestand thans is het bestaan van dit pad een enorme last is, waardoor hunne bedrijven worden gedupeerd, temeer wanneer zij de aangrenzende gronden tot bouwland bestemmen.'

Het was te verwachten dat niet iedereen het eens zou zijn met de afsluiting van het zo vertrouwde kerkpad. De voorstanders van het pad lieten door een advocaat, Mr. Ch. J. V. Kors te Deventer, een bezwaarschrift opstellen waarin uiteengezet werd welke nadelen aan de onttrekking van het voetpad verbonden waren. Het stuk was gedateerd 16 oktober 1943 en ondertekend door F. K. Baron van Dedem van de Colckhof en 42 anderen. De opgesomde bezwaren vielen uiteen in vier categorieën.

Ten eerste werd het pad nog steeds gebruikt door personen uit Lierderholthuis, Laag-Zuthem en Lierderbroek die de hervormde kerk in Heino bezochten. Behalve Baron van Dedem waren dit ook de ondertekenaars G. Lammers, A. Grotenhuis en de familie van Dam.

Vervolgens waren het de bewoners van de Brink die belang hadden bij het pad, dat voor hen immers de kortste verbinding was met Lierderholthuis, waar de molenaar, de timmerman, de smid en de Plaatselijke Bureau Houder gevestigd waren.

Het Kerkpad, ingetekend op stafkaart 27F RAALTE uitgave 1976.

De huidige straat Kerkpad begint ter hoogte van slagerij Mekers op de Stationsweg. Het eerste deel loopt gelijk met het oude kerkpad. Op de hoek Kerkpad-Zwamstraat boog het voetpad richting Van Sonsbeeckstraat, om dan halverwege de huidige straat De hoge Kampen uit te komen. Het laatste gedeelte van die straat loopt gelijk met het oude voetpad. Daarna volgde het pad de rand van de bouwkamp die daar lag. Lopend over de Brinkweg richting zwembad, tussen de boerderijen Vogelzang en Veldzicht, kunt u links nog het oude tracé volgen aan de hand van het hoogteverschil tussen de beide weilanden. Het eerste gedeelte van het oude kerkpad was precies 679 m lang en staat op het kaartje uit de legger van wegen aangeduid met nr. 49.

Ten derde waren diverse inwoners van Lierderholthuis en Laag-Zuthem gewend om over het kerkpad naar de markt en de winkels in Heino te gaan. Het vervallen van het pad zou ook voor hen een groot ongerief betekenen.

Tenslotte hadden enige zakenmensen bezwaar tegen sluiting, omdat zij dan om hun werkzaamheden uit te oefenen of hun klanten te bezoeken een veel te grote omweg moesten maken.

Speciaal werd nog het bezwaar genoemd van H.H. Holthuis, die wanneer het pad verviel geen uitweg meer zou hebben naar Lierderholthuis voor zijn bedrijf en landerijen. Ook de drie postbestellers J. Hansman, E. Bos en J. Stappenbelt hadden het bezwaarschrift ondertekend.

Het bezwaarschrift eindigde aldus:

"..... dat in de voormelde toelichting nog wordt aangevoerd, dat sedert 1858 goed begaanbare wegen in de loop der jaren werden aangelegd, maar adressanten hieromtrent opmerken, dat er sedert 1858 geen enkele nieuwe weg is gekomen, die het belang van dit pad naar Lierderholthuis hebben kunnen vermindern;

dat toch van Heino naar Lierderholthuis geen enkele nieuwe weg sedert 1858 is aangelegd, maar dat alleen de van toen reeds bestaande weg is verbeterd;

Redenen waarom ondergetekenden ernstige bezwaren hebben tegen de onttrekking van het bovengenoemde voetpad aan het openbaar verkeer."

*Het Kerkpad ca. 1950
(foto Lindeboom)*

Als antwoord op het bezwaarschrift schreef de burgemeester een uitvoerige 'Nadere Toelichting' om zijn besluit te verdedigen. Hij sprak daarin het vermoeden uit dat het hier meer ging om de actie van enkele personen, met name de familie Rosendal, en dat

gedeelte van de kaart behorende bij de legger van wegen 1938-1941

In de legger van wegen (een soort wegenregister) is elke weg aangegeven met een nummer. Het eerste gedeelte van het oude kerkpad was nr. 49. Het tweede gedeelte van dit pad is nr. 50 en liep vanaf de Brinkweg tot aan de Molenweg (lengte: 1381 m). In dit gedeelte lagen drie vonders (b, c, en d) en één duiker (a).

Weg nr. 48 is het inmiddels verdwenen Koekoekswegje. Een klein gedeelte daarvan is nog terug te vinden achter de Algem. begraafplaats op het sportveldencomplex tussen het verharde handbalveld en het trainingsveld aan de Brinkweg-Rozendaalseweg.

Weg nr. 63 is ongeveer de huidige Brinkweg tussen de Dorpsstraat en de boerderij de Vogelzang; zij het dat dit voetpad begon tussen Sporthuis Salland en Schoenmakerij Smit. Dit voetpad stond wel bekend onder de naam Noordmanswegje.

de overigen alleen getekend hadden omdat het hun verzocht was. Sommigen van de ondertekenaars waren winkeliers of ambachtslieden die, zo veronderstelde hij, mede ondertekend hadden om hun klanten terwille te zijn. Bovendien was het pad het grootste deel van het jaar onbegaanbaar door de slechte weersgesteldheid. De burgemeester gaf toe, dat er sinds 1858 inderdaad geen nieuwe weg was aangelegd, maar daar stond tegenover dat de gemeente aan de verbetering van enkele wegen van Heino naar Lierderholthuis en Laag-Zuthem in 1938 ruim f 45.000,- besteed had *'zodat zulks als een grondige verbetering en aanleg is te beschouwen'*.

Intussen hadden de tegenstanders van het voetpad draadversperringen aangebracht, waardoor de passage zeer bemoeilijkt werd. Ook de drie vonders die in het pad voorkwamen werden afgesloten.

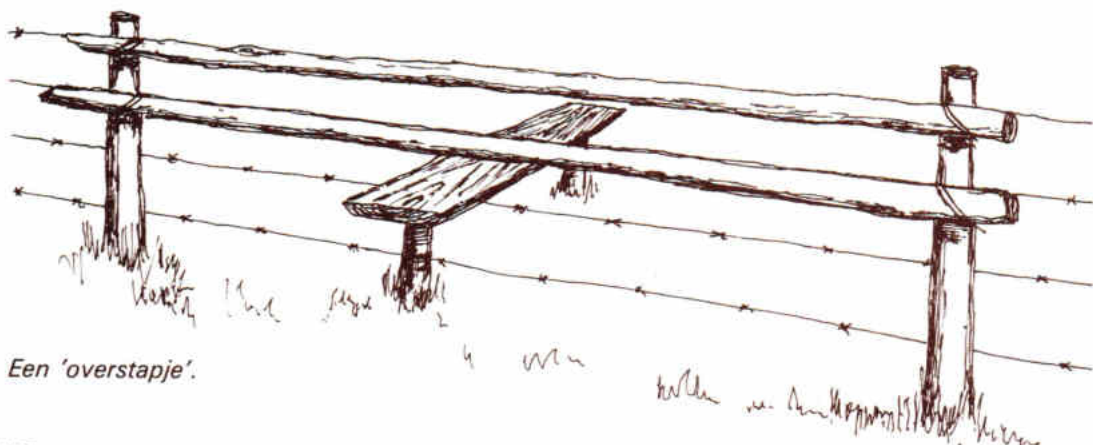
Na kennis genomen te hebben van de argumenten van vóór- en tegenstanders besloot de commissaris der provincie op 17 januari 1944 aan het besluit van de burgemeester de goedkeuring te onthouden en verzocht hem *'zorg te dragen dat de wederrechtelijk op het voetpad aangebrachte hindernissen zo spoedig mogelijk worden opgeruimd en te bevorderen dat dit pad in behoorlijke staat wordt gebracht'*.

Na deze beslissing keerde de rust terug rond het kerkpad en we mogen aannemen dat de belemmeringen inderdaad verwijderd werden en het pad weer normaal gebruikt werd. Na de oorlog werd de zaak echter opnieuw actueel en op 27 december 1945 besloot de gemeenteraad van Heino, die inmiddels weer zijn oude bevoegdheden herkregen had, opnieuw het kerkpad van de Brink tot de Molensteeg aan het openbaar verkeer te onttrekken.

In januari 1946 zond H.J. Rosendal een bezwaarschrift rechtstreeks aan gedeputeerde staten in Zwolle. Hierin werden dezelfde bezwaren geopperd als in 1943. Het was *'slechts door enige van de vele belanghebbenden'* mede ondertekend en wel door H. Huinon, H. Brinkhof, J.J. Kappert en J. Hansman.

Op 26 februari nam het college van gedeputeerde staten een beslissing. En de geschiedenis herhaalde zich, want voor de tweede keer werd het besluit van het gemeentebestuur nietig verklaard, zodat het kerkpad gehandhaafd moest blijven.

Begin maart 1946 kwam de beslissing van het provinciebestuur aan de orde in de gemeenteraad van Heino. Enkele raadsleden stelden voor de zaak te laten rusten, het pad zou immers in de toekomst vanzelf wel verdwijnen. Anderen wilden in beroep gaan bij de Kroon om geen bewijs te geven *'van een slappe en berustende houding'*; een voorstel daartoe werd met 7 tegen 3 stemmen aangenomen. De loco-burgemeester Hofmeijer onthield zich van stemming, daar één der adressanten familie van hem was.

Een 'overstapje'.

Detail stafkaart 339 HEINO, uitgave 1934

Onder de letter H van Heino ziet u het oude Kerkpad dat begint op de verharde Stationsweg (alle verharde wegen zijn egaal zwart aangegeven) en dat onder de hoogte-aanduiding 3.7 naar de onverharde Brinkweg loopt. Daar loopt het Kerkpad heel even gelijk met de Brinkweg in zuidelijke richting om dan (zie stippellijn) westwaarts te buigen waar het aansluit op het getekende onverharde pad dat eindigt bij de hoogte-aanduiding 3.0. Daarna wordt het Kerkpad merkwaardig-
gerwijs niet meer op de kaart aangegeven.

*Wie nooit ongeliek bekennt
höldt meer van zichzelf dan van de waarheid*

Het duurde tot 4 december 1946 voor de zaak behandeld werd voor de Raad van State. Op de zitting bleek dat het beroep niet binnen de vereiste termijn van 30 dagen was ingesteld en dat het dus moest worden afgewezen, getuige het daarop volgende Koninklijke Besluit:

*WIJ WILHELMINA, bij de gratie Gods
Koningin der Nederlanden, Prinses
van Oranje-Nassau, enz., enz., enz.*

Beschikkende op het beroep, ingesteld door de Raad der gemeente Heino tegen het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel van 26 februari 1946, 3e afdeling No. 1349/1245, waarbij goedkeuring is onthouden aan het besluit van de Raad der gemeente Heino van 27 December 1945, No. 3026 tot onttrekking van een in die gemeente gelegen voetpad aan het openbaar verkeer; De Raad van State, Afdeling voor de Geschillen van Bestuur, gehoord, advies van 4 December 1946, No. 509;

Op de voordracht van Onze Minister van Openbare Werken en Wederopbouw van 31 december 1946, No. 701, Afdeling Waterstaatsrecht; Overwegende, dat aangezien het bestreden besluit op 28 februari 1946 aan de Raad der gemeente Heino is medegedeeld en het beroep op 20 april 1946 bij Onze Commissaris in de provincie Overijssel is ingekomen, de appellant de bij artikel 11a, 3e lid, der Wegenwet gestelde termijn van 30 dagen, voor het komen in beroep gegund, niet heeft in acht genomen; dat de appellant derhalve in zijn beroep niet kan worden ontvangen;

Gezien de Wegenwet;

HEBLEN GOEDGEVONDEN EN VERSTAAN:

de appellant in zijn beroep niet-ontvankelijk te verklaren.

Onze Minister van Openbare Werken en Wederopbouw is belast met de uitvoering van dit besluit.

Amsterdam, de 7e januari 1947.

WILHELMINA

Het kerkpad bleef dus een openbaar pad en nog drie jaar lang werd er gecorrespondeerd over het opruimen van afasteringen en andere hindernissen, die nog steeds het gebruik van het pad bemoeilijkten. Nog op 14 juni 1950 gelastten B. en W. van Heino de heer H.J. Beltman te Lierderholthuis ervoor te zorgen, dat de aangebrachte schrikdraden 'op die plaatsen waar zij het voetpad kruisen geïsoleerd worden en van een overstap worden voorzien, zodat het voetpad behoorlijk bruikbaar wordt'.

Hierna horen we niets meer over moeilijkheden rond het kerkpad en we kunnen aannemen, dat het een natuurlijke dood gestorven is en stilzwijgend van de legger der wegen en voetpaden is afgevoerd.

H. v. Bommel

Bron: Archief Provinciebestuur Overijssel

Kaartverwerking: P. Weller

PLAT PRAOTEN

Wanneer ie, zoas ik, geboren bint op het zunnige eiland Curaçao, daor een groot deel van oe jonge jaoren hebt deurebracht en nao thuuskomst in 't vaderland oe middelbare schooltied ärgens in 't midden van òòns land hebt ofemääkt, dan kö'j wel begriepen, det a'j ienmaol in het mooie dörpie Heino woont, de'j dan een heel andere wereld ontdekt. De wereld van de Sallander, die zich ofvrög o'j een blievertie bint of de'j een stadse bint, de Sallander, die oe vrög, a'j de deure veur em lös doet, of oe vää ok thuus is. Want hee hef koezepiene en wul det de tandarts em de käts verrotte koeze der uut trekt.

Het òverkump oe, det naobers bie oe beklag doet umdet de ponnies him-mao òver de rikken zit te roppen. En òònze wichter sprekt gaonderweg-gens ok al een aorig weurd tie plat. Deur det alles krie'j dan meer aan-dacht veur de Sallandse gebruiken en veur Sallands verleden. Daorumme bin'k de cursus Plat gaon volgen.

Het verstaon van dialekt giet vrij snel, mår het spreken za'k wel nooit leren. Dan zo'k mien hele lèven wel op zo'n cursus mutten blieven! Niet det det ärg is, want het is meestied bår gezellig. Ie zit 's aovends met een ploegie an 'n köppie koffie met 'n määl möppie te keuvelen òver honds-dägen of bieste kopen op de märkt, wie hebt konkelfoessies òver kraom-schudden, òver wègen en stegen en òver Jan met de zòlen. Ok òver gloepens ampätte woorden, zoas biekòòk, kunnig, umslieks, zwälfie, en zo. An 't ende van zo'n aovend wödt der veurelèzen en heur ie mooie verhalen.

Het zol einlijk veur elke niejkommer, die 't plat niet sprekt en de historie niet kent, goed wèen um disse lessen te volgen. Ik hoppe, det de mèensen in Heino die plat praot, noe zo toeverdan inziet, det een streektaal bie-zunder is en det ze zich der niet veur schämen mut. Det zie het echte dialekt mut blieven praoten in plääste van het Nederlands plat uut te spreken.

Het echte dialekt mut bewäard blieven!

A. Nellensteijn-van Santen

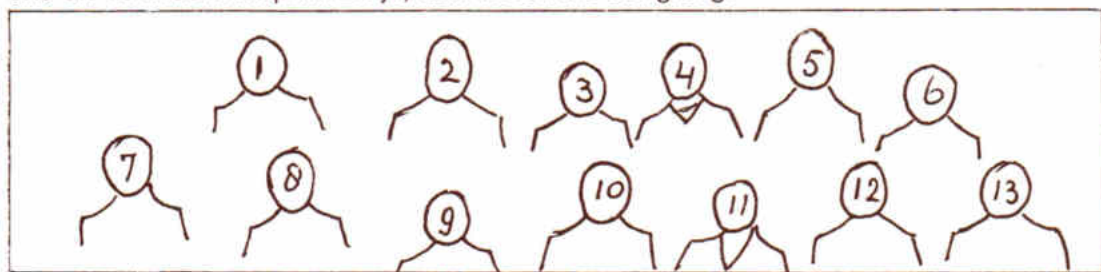
WIE IS WIE?

Vierde de voetbalvereniging Hevo misschien een kampioenschap? Op de foto zien we de spelers op de voorgrond en het bestuur daarachter. We zouden graag meer willen weten: Wanneer en waar werd deze foto genomen? Wie staan er op? Nog meer bijzonderheden? Al kent u maar enkele personen, wilt u dan toch reageren? Bij voorbaat dank.

WIE WAS WIE?

Wat betreft de foto van de Jongelingsvereniging in ons vorig nummer (blz. 105) kwamen reacties binnen van mevr. Laarman-Tuten (Dalfsen), mej. Hofmeijer (Rozendaalseweg, Heino), de heer Baarslag (Meppel) en de heer Lindeboom (Duisteredijk, Wijhe). De foto zou ouder zijn, misschien wel 10 jaar eerder genomen. Over de personen, die erop staan, verschilt men enigszins van mening; misschien kan iemand van u hen en ons uit de droom helpen. Zo ja, dan horen we dat graag.

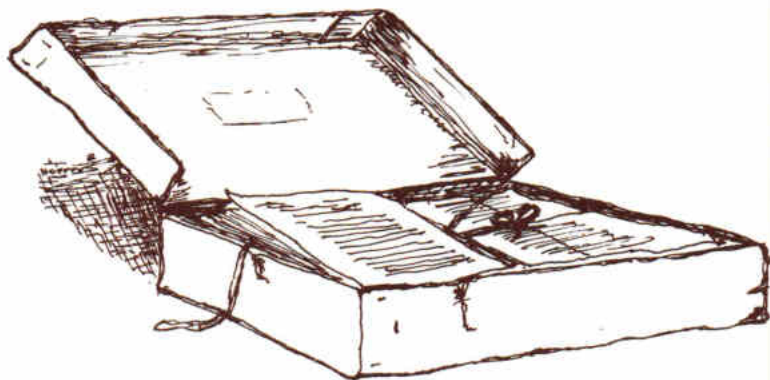

1. E.J. Snel	6. H. Dijkslag	10. T.C. Horstman/onbekend
2. C. Hietberg/T.C. Horstman	7. D.J. van der Kolk	11. onbekend/schoolmeester
3. C.G. Horstman	8. W. Baarslag	12. A. Hofmeijer
4. ds. Ippius Fockens	9. G. Hofmeijer	13. G.J. van der Kolk
5. J.W. Tuten		

Ds. E. Ippius Fockens kwam van Lemele (1904) en vertrok in 1922 naar Hoofddorp.

H.J. Kevelam, Zwolseweg 29, tel. 2282

UUT DE OLDE DEUZE

Achter de berredeuren

Toen 'k nog bie de boer dienen, mos ie der 's mäans op tied uut. De boer zelf bleef alleen 's zundagsmäans altied nog een steugie liggen, en dan mossen de knech en ikke voeren en melken.

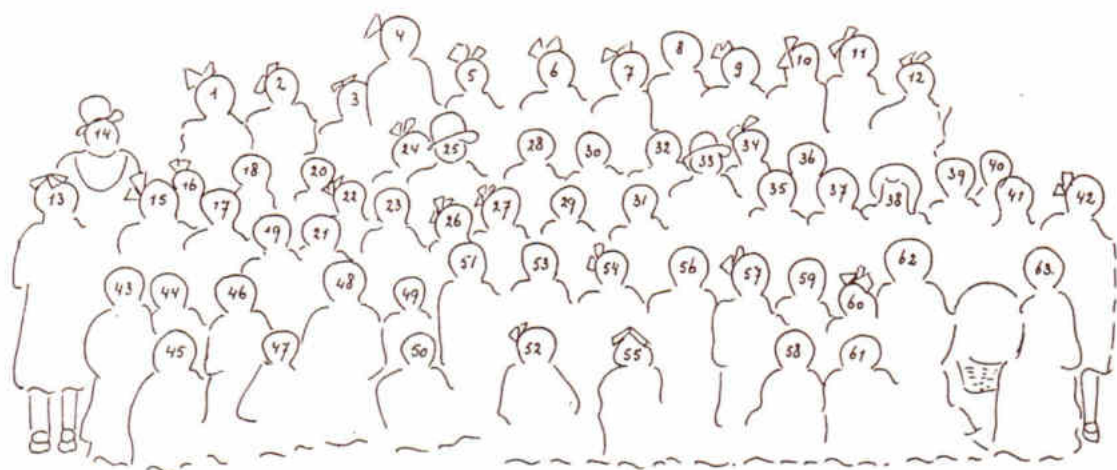
Mär die knech - ik zal em mär Jan numen- had nooit zovölle zin um op te staon. Ik mos em roepen en det dee'k ok wel, mär ik kon em nooit vlot uut berre kriegen. 't Was aait 't zelfde liedtie. En ás ik em der al uut kregge, dan kwaamp e der pas an, as ik al druk an 't wärk wære. Det begun mie toch zo alderbässend te vervelen! Ik dache bie mie zelf: ik zal oe wel kriegen, männegie. De eerste de beste zundag he'k em mär ien keer eroepen.... Hee zèè wel van 'jao', mär hee kwaamp niet. Ik heb em mooi laoten liggen, det luibuis, ok al mos ik alleen voeren en melken. Det ha'k der veur ien keer wel veur òver!

Ik hadde 't wärk zowat klaor, toen kwaamp de boer der uut. Hee zèè: Waor is Jan? Ik zèè: Kiek mär es achter de berredeuren! Ik bin het zat, det gezeur altied, det e der niet uut wil. Nou, de boer gloepens hellig natuurlijk. Die hef em daor èem een uutbraander egeven, niet mooi meer. 'k Weet vaste, det Jan op de bienen hef staon fidderen! Hee was raozend op mie, de'k em der zo in eluisd hadde, det kö'j wel snappen. Hee hef een wekke lank niks tegen mie ezeg, mär daor ha'k 't lak an! En... òf e der in 't vervolg op zundagmään uut kon kommen! Hee was in ien keer genezen....

A. Ekkelenkamp-Jansen

SPREKENDE FOTO'S (2)

Deze keer een foto van de bruidjes, die deelnamen aan de processie ter gelegenheid van Sacramentsdag - de tweede donderdag na Pinksteren -; een feestdag ter viering van de instelling van de eucharistie.

De foto is gemaakt door kapelaan Jacobs op 16 juni 1938 op het R.K. Kerkhof te Heino.

Op de foto: (zie blz. 126 en 127)

1. Trees Lugtenberg, Moerweg 6. Gehuwd met J.J. Hoppenreijts.
Woont: Eimerensestraat 2A te Elst.
2. Tonia Neimeijer, Kleinjansweg 4. Gehuwd met G.A. Huurman.
Woont: Achterkampweg 8 te Lemelerveld.
3. Trees Schrijver, Molenweg 1. Gehuwd met H.J.A. Feukkink.
Woont: Hogelandstraat 17 te Oldenzaal.
4. Annie Beumer, Moerweg 4. Gehuwd met G.J. Veldman (overleden).
Woont: Kerkslagen 9 te Lierderholt-huis.
5. Annie Blom, Dorpsstraat 34. Gehuwd met P. Bos.
Woont: Zwolle.
6. Dora Lugtenberg, Moerweg 6. Gehuwd met J. Galama.
Woont: De Slinken 2 te Bolsward.
7. Willie Schuurman, Canadastraat 70. Gehuwd met J.G.M. Wolfkamp.
Woont: Emmastraat 9 te Heino.
8. Mimie Neppelenbroek, Dorpsstraat 6. Gehuwd met W.J.M. Marsman.
Woont: Brinkweg 1 te Heino.
9. Grada Mulder, Berkendijk 10. Gehuwd met H.G. Lammers.
Woont: Berkendijk 8a te Heino.
10. Ciska Jorink, Dorpsstraat 47. Overleden op 8 februari 1966 te Amsterdam.
11. Rikie Logtenberg, Zuthemerweg 1. Gehuwd met H.A.G. v.d. Belt.
Woont: H.R. Holststraat 49 te Zwolle.
12. Onbekend.
13. Toosje Satink, Zwolseweg 45. Gehuwd met H.J.B. Egberink.
Woont: Haaksbergerstraat 467 te Enschede.

14. Marie Satink, Dorpsstraat 73. Overleden 3 augustus 1944 te Heino.
15. Trees Koenjer, woont Heinoseweg 49 te Dalfsen.
16. Annie Hoppen, Stationsweg 12. Gehuwd met G.J.L. Meijnders.
Woont: Dorpsstraat 28 te Heino.
17. Annie Habers, Veldhoekerweg 5. Gehuwd met J.J. Kruiper.
Woont: Ten Haveweg 19 te Mariënheem.
18. Riek Koenjer, Heinoseweg 53, Dalfsen. Gehuwd met A.J.H. Schrijver. Woonde te Canada; aldaar overleden op 6 juni 1986.
19. Marietje Reuvekamp, Oude Dalfserweg 6. Gehuwd met Hilhorst.
Woont: Huizen (N.H.)
20. Mathilde Kemperman, Stoevenweg 21, Dalfsen. Gehuwd met H.W. Wilms.
Woont: Rozenstraat 39, Raalte.
21. Onbekend.
22. Annie Nijenhuis, Molenweg 4. Gehuwd met H.J. Roesink.
Woont: Weth. Kuiperstraat 38 te Olst.
23. Dinie Heuves, Dorpsstraat 53. Gehuwd met Th.E.A.W. Bosch.
Woont: Heuvelstraat 1A, Deurne.
24. Leida Hollegien, v.d. Capellenweg 22. Gehuwd met A.M. Nijboer.
Woont: Bergmolenstraat 67 te Raalte.
25. Anna Hansman, Vlaminkhorstweg 13. Overleden te Zwolle.
26. Mennie ter Laak, Canadastraat 5. Gehuwd met A.J. Jansen (overleden).
Woont: H. van Laarstraat 10 te Heino.
27. Ietje Kiekebosch, de Haarstraat 28. Gehuwd met Hullen.
Woont: Dublinstraat te Haarlem.
28. Netje Vlierhuis, Dorpsstraat 27. Gehuwd met G.H.J. Klein Douwel.
Woont: Lippenoordweg 6 te Hattem.
29. Marietje Hollegien, Canadastraat 62. Gehuwd met G.J. Nijboer (overleden).
Woont: Prins Bernhardstraat 24 te Heino.
30. Annet Oud Ammerveld, Dorpsstraat 5. Gehuwd met Th.J. van der Putten (overleden).
Woont: Beuginkstraat 8 te Bathmen.
31. Annie Plattel, Canadastraat 42. Gehuwd met A.J. Mensink.
Woont: Noord Oost Polder.
32. Grada Hoppen, Dorpsstraat 35. Ingetreden in de orde van de zusters Franciscanessen.
Woont: Julianalaan 21/23 te Breda.
33. Anna Willemsen, Canadastraat 17. Gehuwd met G.J. Krieger (overleden).
Woont: 'De Vloedgraven', Paalweg 10 te Heino.
34. Tonia Sloodman, Hogeboeksweg, Raalte. Gehuwd met H.J. Oude Lanskink.
Woont: Oldenzaalseweg 145 te Reutum.
35. Trees Broeks, Twentseweg 14, Dalfsen.
Woont: Ten zuiden van Poitiers te Ambernac in Frankrijk.
36. Tonnie Rietman, Dorpsstraat 8. Gehuwd met W.J. van der Weegh.
Woont: Raalte.
37. Riek Blanke, Lemelerveldseweg 1. Woont: Acacia 10 te Heino.
38. Mien Antonissen, Lemelerveldseweg 6. Gehuwd met G.M. Koenjer.
Woont: Canada.
39. Annie Schotman, Berkendijk 15. Gehuwd met Hofhuis.
Woont: Raalte.

40. Manna Harink, Zwolseweg 51. Nu Zuster Irma Paulette.
Woont: Goor.
41. Annie Kiekebosch, de Haarstraat 28. Gehuwd met M.A. Blanke (overleden).
Woont: Lemelerveldseweg 1 te Heino.
42. Marietje Reimink, Oude Dalfserweg 3. Gehuwd met A.H. Strijtveen.
Woont: Nieuw Heeten.
43. Rikie Hansman, Vlaminkhorstweg 25. Overleden. Was gehuwd met Velt-hausz te Enschede.
44. Mina Harink, Zwolseweg 51. Gehuwd met H.G. Leemereise.
Woont: Enkstraat 116 te Raalte.
45. Dinie Kremer, Brinkweg. Gehuwd met Wilbers.
Woont: J. de Witstraat 25 te Zeve-naar.
46. Sientje Rosendal, Brinkweg 84. Overleden 30 maart 1962 te Zwolle.
47. Onbekend.
48. (Agnes?) Hofstede, Heinoze Veldweg.
49. Annie Oud Ammerveld, Dorpsstraat 5. Gehuwd met G.A. Hutten.
Woont: Groenestraat 65 te Zwolle.
50. Mimie Hansman, Vlaminkhorstweg 13. Gehuwd met H.J. Kleine Schaars.
Woont: De Horst 2 te Heino.
51. Trees Lammers, Hogebroeksweg, Raalte. Gehuwd met J.E.M. Overmars.
Woont: Boerhaarseweg 4 te Wijhe.
52. Trees Hoonhorst, Dalfserweg 3. Gehuwd met v.d. Berk (overleden).
Woont: Bochoolz bij Hamburg in Duitsland.
53. Rikie Ohms, Vlaminkhorstweg 7. Op jeugdige leeftijd overleden.
54. Dinie Blom, Canadastraat 11. Gehuwd met H.J.J. Hoppen.
Woont: Marktstraat 14 te Heino.
55. Suusje Geertman, Canadastraat 16. Woont: De Blekstraat 34 te Raalte.
56. Mien Broeks, Stationsweg 24. Gehuwd met A.J.F. Roescher.
Woont: Rembrandtplein 37 te Apeldoorn.
57. Dinie Blom, Dorpsstraat 15. Gehuwd met J.M. Blanke.
Woont: Daslook 49 te Kerkrade.
58. Thea Geertman, Canadastraat 16. Gehuwd met H.M. Budel.
Woont: Dolf Nijhoffstraat 4 te Hengelo.
59. Ursula Blom, Dorpsstraat 34. Gehuwd met Th.L. van der Ham.
Woont: Wassenaar.
60. Netje Hoppen, Dorpsstraat 35. Gehuwd met G.A.M. Rosendal.
Woont: Cederlaan 38 te Zwolle.
61. Onbekend.
62. Lies Meijnders, Dorpsstraat 28. Gehuwd met G.Th. Mol.
Woont: Celestraat 15 te Zwolle.
63. Dinie Duteweerd, Kanaaldijk Z 1, Dalfsen. Gehuwd met H.G. Hogeman.
Woont: Slikkebaardweg 3 te Dalfsen.

Met dank aan al degenen, die spontaan hun medewerking hebben verleend bij het 'thuisbrengen' van de meisjes.

Gaarne ontvangen we eventuele verbeteringen en/of aanvullingen.

J.K. Pruim-Reinders

TWIEGWEERDEN EN TWIEGWÄRKERS

Met een waard, of op zijn Sallands: weerd, wordt bedoeld het land dicht aan een rivier. Licht het buitendijks, dan droeg het reeds in de middeleeuwen de naam 'uterland' of 'uterwaert'. Zo'n uiterwaard werd ook wel griend genoemd, een woord dat oorspronkelijk - overigens zeer toepasselijk - de betekenis heeft van 'zandige oever'.

Het zand langs de oever, soms opgewaaid tot rivierduinen, vermengde zich met de kleideeltjes, die door het water werden meegevoerd en op rustige plaatsen afgezet; zo ontstonden de zavelgronden. Werd er klei afgezet tegen hoge zandige wallen, de dekzandruggen, dan trad er eveneens vermenging op, maar de aldus ontstane grondsoort, die o.a. veel voorkomt in de Betuwe, kreeg de naam mengelgrond. Op de waarden plantte men vanouds wilge- oftewel griendhout. Het gedijde met name goed op deze zavel- en mengelgronden, hoewel het ook op niet te lichte zandgronden, mits niet te droog, met succes kan worden geteeld. Een voorwaarde is wel dat er diep wordt gespit, wel tot 1 meter toe. Dit 'wennen', zoals het in de streektaal wordt genoemd, gebeurde met een 'wenneschup', dat is een rechte spade.

Twiegweerden

In het gebied ter weerszijden van de Bremmelerstraat, in het Lierderbroek tot aan Laag Zuthem toe, en verder o.a. in de omgeving van Harculo, Windesheim en Herxen, kortom in de gehele IJsselvallei (ook aan de Gelderse kant), ontstond een intensieve teelt van 'twieg', zoals griendhout hier wordt genoemd.

In de tweede helft van de vorige eeuw werd het Lierderbroek geploegd met ossen als trekdieren. De slechte gronden werd aan particulieren verkocht, maar o.a. ook aan de domeinen (het rijk dus), aan het waterschap of aan een kerk, teneinde als twiegweerden in gebruik te worden genomen. Na de laatste oorlog kochten de boeren de grond weer terug, wat van lieverlee het einde betekende van de twiegcultuur.

Een zekere familie Van der Linde uit Kerk-Avezaath bij Tiel was eigenaar van een groot aantal twiegweerden. Andere behoorden b.v. aan Dijkman, Zwerus, Wagteveld, Stegeman en Van Mark. Ook de landgoedeigenaren De Vos van Steenwijk en Van Ittersum exploiteerden grote oppervlakten twieg. Zo moet baron De Vos van Steenwijk eigenaar zijn geweest van zeker 80 hectare twieg in de buurt van Windesheim.

Bekende beheerders waren Grolleman en Frijlink. Zij hadden niet alleen de zorg voor de aanleg en het onderhoud van de weerden, maar ze hielden tevens toezicht bij het snijden van de twieg, de verkoop en het transport.

De heer Van Wijnen (Rozendaalseweg, Heino) die praktisch zijn hele leven in de twieg heeft gewerkt, herinnert zich de tijd, dat bijv. Grolleman alleen al meer dan 60 hectare twieg beheerde en 30 mannen aan het werk had. In de diverse weerden werkten wel 70 tot 80 arbeiders, afkomstig van de overkant van de IJssel. Samen met de heer Dijkslag (Veldhoekerweg, Heino) komt hij, uit zijn herinnering puttend, tot een hele serie namen van twiegweerden, die voor een groot deel nu nog als veldnamen voortleven: Van Schootensweerd, Zwillenbelt, Waalskamp, Christinakamp, de Mikke, Wolfshoeve, Schärpenbelt, Gravemansland, Bremmelerbroek (alle in de gemeente Wijhe), Craijenschot (bij Jetten), de Diaconie (kerk Windesheim), Regeringsweerd (domeinen), Kleibrink, de Kooi (achter het Vettebiestenland), Rooiersweerd, de Panne, Geertmansland, Schaddekärke, Olgers, enz.

De heer Veluwenkamp (Woolthuisweg, Heino) vertelt dat de Nederlandse Heide- maatschappij tegen het eind van de eerste wereldoorlog begon met het aanleggen van twiegweerden in het Lierderbroek en Sekdoorn, o.a. Kloosterland, Veermär-

gen, van 't Hul en 't Hoaken. Ook hij heeft meer dan 40 jaar in de twieg gewerkt. De Heidemaatschappij plantte verder ook twieg in op percelen in de gemeente Raalte tot in de omgeving van Okkenbroek toe.

Ook aan de overkant van de IJssel en in Spoolde, lagen uitgestrekte twiegweerden.

Tegenwoordig wordt er slechts hier en daar nog wat twieg geteeld, zoals aan de Rietbergweg en bij de Windesheimer molen.

Een twiegweerd

Twiegwärkers en hun gereedschap

Het was een zwaar beroep, dat werken in de twieg. De mannen moesten lange dagen maken om een boterham te kunnen verdienen. Met eenvoudig handgereedschap gingen ze de twieg te lijf, waarbij ze dikwijls stonden in zware drassige grond. Doordat ze bijna voortdurend werkten in gebukte houding hadden hun ruggen het zwaar te verduren. Tengevolge van het steeds maar weer vastgrijpen van de groene vochtige twijgen ontstonden er barsten in hun eeltige handen, soms tot bloedens toe. Handschoenen werden niet gebruikt. Als ze 's avonds thuis kwamen stonden hun vingers dikwijls nog krom. De bossen groene twieg waren zwaar, dat ondervonden ze wel bij het stapelen en opladen. Bij dat alles kwamen nog de nattigheid en de kou die hun lichaam kreeg te trotseren: twiegsnijden gebeurde in het late najaar en in de winter. Omdat ze voor stukloon werkten - d.w.z. per bos werden betaald - moest er, met name gedurende de wintermaanden, wanneer de dagen kort zijn en men bij vorst en slecht weer in het geheel niet aan de slag kon, hard worden gewerkt. Je moest een sterk gestel hebben, wilde je dit zware werk kunnen volhouden.

In het voorjaar werden nieuwe weerden aangelegd, want twieg moest na 10 tot 15 jaar worden verjongd, anders ging de kwaliteit achteruit. Op zandige gronden was dat na een jaar of vijf al het geval. Oude pollen, stobben genoemd, werden opgeruimd en de akker werd - in die tijd nog met paardetraktie - diep geploegd. Daarna werden stekken van 30 tot 50 centimeter lengte met de hand in de vochtige grond gestoken, op rijen met een onderlinge afstand van ca. 30 centimeter, aangegeven door over de akker gespannen touw.

De heer Dijkslag vertelt, dat die stekken met een 'stampholt', een houten blokje aan een steel, nog wat dieper in de grond werden gestampt.

Deze jonge wilgetakken vormden snel wortels en al het eerste jaar groeiden er twijgen aan, hoewel er dan van een rendabele opbrengst natuurlijk geen sprake was. De stobben zouden nog sterk moeten uitstoelen en een brede be-worteling krijgen. Na een paar jaar konden er uit één pol wel 20 tot 40 twijgen omhoogschieten.

In de zomer moest het tussen de stobben welig tierende onkruid ('roet') met grote regelmaat worden bestreden, anders zou de twieg er geheel onder kunnen worden verstikt. De 'twieghhakke' en het 'handzichie' werden daarbij door de mannen gehanteerd, maar niettemin waren ook hun grijpende handen bij het wieden ('roenn') beslist onmisbaar. Vooral het lastige kweekgras ('kwekn') met de lange dunne wortelstokken was moeilijk uit te roeien, maar ook de winde ('pispöttie') kon weleens erg harknekkig zijn. Wanneer er na het opruimen van het onkruid een paar droge, zonnige dagen volgden, was hun arbeid niet vergeefs geweest.

Wanneer het de bedoeling was de twijgen 3 à 4 jaar te laten doorgroeien teneinde zware exemplaren te krijgen voor b.v. bonestokken, dan stonden er doorgaans te veel op een stobbe en moest er gedund worden met behulp van een 'dunnersmes', totdat er 8 tot 12 twijgen op bleven staan. Het snijden begon reeds in oktober, met name de 'Franse gèlen' waren vroeg rijp, die hadden hun blad dan al bijna verloren.

Voor dat snijden was een scherp twiegmes onontbeerlijk. Vooral Thijssen uit Herxen, als smid werkzaam bij Aberson in Olst, had een goede naam, zo vertellen onze zegslieden, wat betreft het vervaardigen van hand-gesmede twiegmessen, zowel voor links als voor rechts gebruik. Zijn messen waren van een uitstekende kwaliteit.

De hele winter door werd er gesneden. De bossen moesten op een afstand van 20 à 25 centimeter van de onderkant een omtrek hebben van 78 centimeter; voor de verkoop was 75 centimeter de vaste maat, maar men moest rekening houden met wat indrogen. Daar, en eveneens om het boven-einde kwam als band een twijg, die er met een bepaalde draai-techniek om werd gelegd.

Dijkslag vertelt, hoe hij aanvankelijk een maatlintje van 78 centimeter gebruikte,

TEKENINGEN

van gereedschappen in het bezit van dhr. A. Dijkslag, Veldhoekerweg 2, die jarenlang in 'de twieg' heeft gewerkt

maar later kon je de dikte van zo'n bos wel zo op het oog schatten. Deze bossen moesten natuurlijk stevig in elkaar zitten. Om dat te controleren had een van de beheerders de gewoonte er met zijn laarzen op te gaan duwen en trappen, hij werd dan ook 'Jan Tramp' genoemd... Slappe bossen werden door hem afgekeurd, ze brachten veel minder geld op. Voor de oorlog beurden de twiegsnijders 6 tot 8 cent per bos, later liep dat op tot 20 à 30 cent en als hoogste beloning noemt Van Wijnen 90 cent per bos, maar dat was vele jaren later.

Manden maken

In Zwolle, Deventer en Wijhe vonden destijds notariële verkopen plaats van grote percelen twieg. Mandenmakers kochten daar de bossen, die ze voor hun bedrijf nodig hadden.

De heer Duteweerd van de Kluinhaarsbrug (gemeente Dalfsen) vertelt dat het verkopen bij afslag plaatsvond. Als je te vroeg 'mijn!' riep, dan kon je een behoorlijke strop hebben. In de begintijd bedroeg de prijs ca. 1 gulden per bos, later was die wel tot 3 gulden opgelopen.

Het was ook mogelijk dat de koper het snijden voor zijn rekening nam, dat kon dan met een opzichter als b.v. Grolleman worden geregeld.

De bossen twieg werden deels op platte schuiten afgevoerd. Voor het overige was men aangewezen op paard-en-wagen, waarbij we moeten bedenken, dat het manoeuvreren met zware sleperswagens vooral in natte tijden veel moeilijkheden opleverde. Later nam de vrachtauto een steeds belangrijker plaats in.

Voordat je er een mand van kunt gaan vlechten, moeten de twijgen een week tot veertien dagen in water liggen om weer soepel te worden. Een goede mandenmaker kon per dag wel 10 aardappelmanden vervaardigen, waar hij in het begin van de dertiger jaren dan een kwartje per stuk voor ontving. Met een beetje geluk maakte hij er vijf uit één bos. In die tijd werkte hij zeker tien, maar ook weleens twaalf uur per dag...

Schoolkinderen zongen in die jaren een liedje over een mandenmaker:

*'Inslag, doorslag, langzaam verder,
't mandje moet vandaag nog klaar.
Wie zijn kostje wil verdienen,
die moet werken, werken maar!
Inslag, doorslag, beste vriend,
't daag'lijks brood wordt zuur verdiend.'*

Niet alleen professionele mandenmakers hielden zich met hun vak bezig, ook veel particulieren, en dan met name in de winter, maakten manden en mandjes voor eigen gebruik of om iets bij te verdienen.

Het maken van aardappelmanden, vertelt Duteweerd, was inderdaad verreweg het belangrijkste. Toen het verzenden per spoor te duur werd, distribueerden wij onze manden per vrachtwagen naar afnemers in een wijde omgeving. Eens had Klompjan uit Heino er 1200 op zijn auto geladen!

Wij maakten aardappelmanden van klein tot groot: schilmandjes, 'tienkoppen' ter grootte van een emmer, 'scheppelsmanden' met een inhoud van $\frac{1}{4}$ en ook wel $\frac{1}{3}$ mud, dat is 17 tot 24 kilo. Verder: wasmanden; vismanden; kippen- en hooibennen; hondemanden en zelfs eendenesten. Eens hebben we een bestelling gehad van een groot aantal manden voor het vervoer van vlees naar Engeland!

Voor het vervaardigen van bepaalde soorten, bv. wasmanden, moest de twieg eerst worden geschild, 'twiegknippen' noemde men dat. De twijgen werden door een vorkvormig apparaat getrokken, zodat de bast er werd afgestroopt.

VERKOPING

van

Twijggewas en Rijshout

te houden ten overstaan van

Notaris C. J. van Holst van Ingen
te Wijbe.

op woensdag 14 november 1956
des namidd. te één uur, in 't Café
„Kroes" te Wijbe.

To verkopen twijg en rijshout.

A. Voor de H.W.G. Heer Mr. J. A. G. BARON
DE VOS VAN STEENWIJK VAN DEGEL-
DEN te Wijbe:

Op „de Gelder":

„Het Broekslag".

Oostzijde (Weteringkant).

1a. Raming 225 bos Amerikaantjes.

1b. Raming 225 bos Amerikaantjes.

2. Raming 425 bos Amerikaantjes.

3. Raming 300 bos Amerikaantjes.

Westzijde (Spoorijkant).

4. Raming 750 bos Amerikaantjes.

5a. Raming 300 bos Amerikaantjes.

5b. Raming 250 bos Amerikaantjes.

6a. Raming 325 bos Amerikaantjes, w.o. enigekat

6b. Raming 325 bos Amerikaantjes, w.o. enigekat

Het Paardeiland te Zwolle (bij Spoorwegover-
gang weg naar Deventer).

1. Raming 500 bos twijg.

2. Raming 500 bos twijg.

Alle perc. te leveren in de waarden.

Aanwijzer R. Pol, „de Gelder", Wijbe.

14

B. Voor de Erven J. v. TONGEREN:

Waard „De Binnenlanden" in Hercula in 4 perc.

1. Raming 600 bos Amerikaantjes w.o. enige
Katten.

2. Raming 500 bos Amerikaantjes, w.o. enige
Katten.

3. Raming 100 bos Oostenrijks Grauw. Frans
Geel, Belgisch Rood.

4. Raming 800 bos Amerikaantjes.

Te leveren in de waard.

Aanwijzer J. Grolleman gemeld.

16

Te leveren in de waard.

Waard De Mattenberg of Haverkelder op de
Kelder in 2 perc.

1. Raming 400 bos twijg.

2. Raming 500 bos twijg.

Aanwijzer J. Grolleman gemeld.

C. Voor de Stichting „BARON VAN ITTER-
SUMFONDS" gevestigd te Heino (Ov.):

„De Vaaltweide" aldaar, raming 700 bos twijg,
te leveren in de waard.

Het Lage kampje aldaar, in 4 perc.

1. Raming 500 bos Amerikaantjes.

2. Raming 350 bos Gele Katt.

3. Raming 350 bos Gele Katt.

18

„Gravensland" bij de boerderij van Van
Dieren, aan de kade, in 3 perc.

1. Raming 200 bos eerste Snede.

2. Raming 500 bos Hengelaars Grauw.

3. Raming 200 bos Diverse soorten.

Te leveren in de waard.

Voor zover nodig worden van alle perc. enkele
stekken uithedongen om in te boeten.

Aanwijzer J. Grolleman gemeld.

D. Voor Mevr. de Wed H. J. STEGEMAN te
Lierderhouthuis:

De Kool a. d. Gravenweg i.l. Lierderbroek.

Raming 300 bos Zwarte Driehaast (2-jarig).

Te leveren in de waard langs de Sintelweg.

19

De Aalvanger a.d. Grintweg naar Laag-Zuthem.

1. Raming 200 bos Katten. Uithedongen enkele
stekken om in te boeten.

2. Raming 300 bos Duitse Dot (2-jarig).

Te leveren in de waard.

Aanwijzer J. Grolleman gemeld.

E. Voor de heer H. MATEN te Veessen:

„Oude Waard" aan de Bremierstraat te Wijbe
in 5 perc.

1. Raming 450 bos Oostenrijks Grauw.

2. Raming 500 bos Katten.

3. Raming 250 bos Katten.

4. Raming 300 bos Belgisch Rood.

5. Raming 500 bos Amerikaantjes.

„De Tip" aan de Bremierstraat aldaar:

Raming 400 bos Katten.

Het snijden van twieg

De twieg wordt aan bossen gebonden

Ontbasten van twieg

Het maken van een bodem

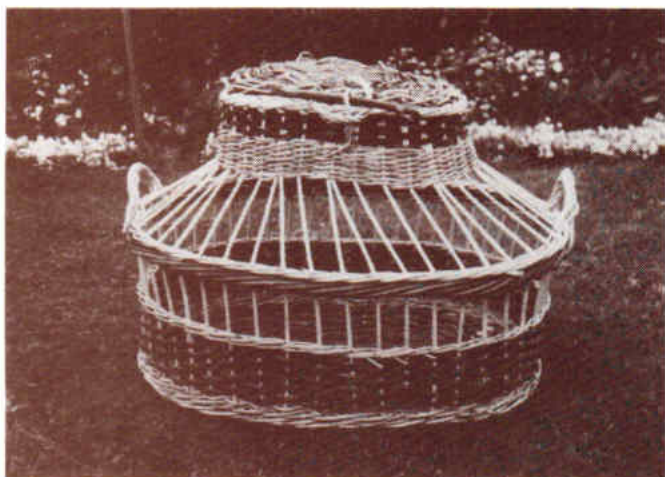
*Het insteken van de staanders,
in dit geval rotan*

Het vlechten

De mand is bijna klaar

Een 'kippenbenne'

Aardappelmanden

Soorten twieg

Er was een groot aantal soorten twieg. In de mandenmakerijen verwerkte men het liefst de 'gèle kat' en de 'Rijnsburger kat', omdat deze soorten buigzame twijen opleverden van 1 ½ tot 2 meter lengte. Ook 'Belgisch rood' was erg geliefd, die leverde praktisch zwarte manden op. De 'Franse gèlen', de 'Duutse rood' en de 'Duutse dot' bleven korter maar waren daardoor ook steviger. De stokjes vonden veel aftrek bij de kwekerijen, o.a. voor het opbinden van rozen. Naar meer zuidelijke streken werden ze geëxporteerd om dienst te doen als druivestokken. Liet men de twieg enkele jaren doorgroeien dan werd ze zwaarder en dikker, mede tengevolge van het uitdunnen. Deze twieg was geschikt als 'leggarde' bij het vervaardigen van rieten daken, als bonestokken, enz.

De Heidemaatschappij, zo vertelt Veluwenkamp, leverde op bestelling diverse soorten twieg voor vele doeleinden. Hij noemt o.a. die voor het vervaardigen van banden om botertonnetjes (104 stuks in een bos), om haringtonnen (39 in een bos) en de nog dikkere z.g. achtvoet (20 in een bos). Bij deze merendeels 3-jarige twieg werd als gereedschap ook een snoeimes gebruikt voor het verwijderen van zijscheuten.

Rijkswaterstaat en de Domeinen legden zich toe op het telen van zwaardere twieg voor beschoeiingen en zinkstukken. Het beschoeien van sloten en andere watergangen met behulp van twieg zien we nog steeds gebeuren. Zinkstukken zijn grote, dikke, van twieg gevlochten matten, die bv. ter bescherming tegen afslag op glooiingen van dijken worden gelegd.

Slot

Tengevolge van de opmars der diverse kunststoffen en de mechanisering van de landbouw is er geen markt meer voor de tenen manden.

Speciale markten en feesten geeft men tegenwoordig graag een nostalgisch tintje door het laten zien van allerlei oude ambachten. Daar komt ook die mandenmaker nog eens weer aan bod, die zich heeft gespecialiseerd in het vervaardigen van min of meer luxe zaken als siermandjes, poppewagens, krantenbakken, enz. Alleen dan zit er voor een enkele nog een boterham in. De twiegcultuur in onze omgeving heeft zijn tijd gehad.

Met dank aan:

- * de heren Dijkslag, Van Wijnen en Veluwenkamp (interviews);
- * de heer Duteweerd en zoon (interview, foto's, e.d.); en
- * de heren Elshof en Lindeboom (adviezen)

Henk van der Veen sr.

Kruiden-Marie blijft een raadsel..

In december beloofden we in dit maartnummer van 'Omheining' verder verslag te doen van onze speurtocht naar Kruiden-Marie. Tot onze spijt zijn we er niet in geslaagd - ondanks een paar nieuwe aanknopingspunten - meer informatie over deze geheimzinnige vrouw te verzamelen. Daarom willen we vragen of degenen, die weleens van Kruiden-Marie gehoord hebben of denken er iets van te weten, contact willen opnemen met onze secretaresse mevrouw Pruim, Davenschot 1, tel. 1986.

T.M. Valkenaars-Tolenaar

VAN DE BESTUURSTAFEL

- Op 9 december van het vorige jaar bood de nv Elektriciteitsmaatschappij IJsselcentrale te Zwolle - in het kader van het 750-jarig bestaan van Heino - aan Burgemeester en Wethouders van de gemeente Heino een herinneringsgeschenk aan, een zogenaamde bokpaal.

De gemeente droeg deze bokpaal meteen weer over aan onze vereniging. De paal werd geplaatst bij de verenigingsruimte "n Heerd" en aangesloten op de openbare straatverlichting.

- De kerstwandeling op tweede kerstdag trok weer een groot aantal wandelaars. Onder ideale weersomstandigheden deden 620 personen aan de wandeling mee op het landgoed 't Rozendaal'.
- De 27e januari was er in zaal 'Oortwijn' een gezellige avond voor de leden. De toneelvereniging 'Idem Dito' uit Heino bracht op humoristische wijze in het dialect de komische éénakter 'Oma nemp een snipperdag' van Bart Veenstra en de volksdansgroep 'Spölda', eveneens uit Heino, liet in een enthousiaste show een staaltje van haar kunnen zien. Op deze avond waren ca. 135 personen aanwezig.
- Op dinsdagavond 31 maart a.s. wordt de algemene ledenvergadering gehouden in café-restaurant 'Marktzicht'. De agenda met bijlagen treft U bij deze 'Omheining' aan.
- De geluiden die op het cassettebandje 'Heinose klanken' voorkomen en geraden konden worden zijn:

- A. 1. Hangslot losmaken (sleutel).
- 2. Planken vastspijkeren (hamer).
- 3. Rijden op een zandweg (boerenwagen).
- 4. Het klappen van een zweep.
- 5. Bij de smid (aambeeld).
- B1. 1. Haren van een zeis (hamer).
- 2. Strijken van de zeis (pikstrik).
- 3. Handdorsen op de deel (dorsstok).
- 4. Melkbussen verplaatsen.
- 5. Melken (melkemmer).
- B2. 1. Plank doorzagen (handzaag).
- 2. Hout kloven met een bijl.
- 3. Mes scherpen (wetsteen).
- 4. Graan malen (windmolenmaalsteen).
- 5. Gras maaien (maaimachine).

De winnaars zijn: de heer J.H. Ekkelenkamp, Brinkweg 92 te Heino en de familie H.J. Nijkamp, Almeloestraat te Haarle.

- Schenkingen.

Van de heer H. Elshof te Wijhe een houten slief en een vetbakje voor kaantjes.

Van de heer Habers uit Wezep een foto.

Van mevrouw Snel, Delmterweg - mevrouw Vonderman, Marktstraat - mevrouw Wolfkamp, Vlaminkhorstweg en mevrouw Mulder uit Zwolle mochten we een groot aantal foto's lenen om te reproduceren.

Aan al deze personen weer onze hartelijke dank.

Omheining

Contactblad van de Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

"OMHEINING"

Met deze naam tracht de Vereniging voor Heemkunde tot uitdrukking te brengen een vereniging te zijn, die Heino in al zijn facetten "omheint".

Volgens sommigen is de naam afgeleid van dit begrip, symboliserend een heg of haag, die een bepaald terrein "omheint", in ons geval van de Strenkhaar tot de Aalvanger en van de Dollenhoek tot de Ganzepan.

Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

Secretariaat: Davenschot 1, 8141 BB Heino
Tel. 05729-1986

Postrekeningnr.: 2517412
Rabobank Heino: rek.nr. 3271.12.271
Gironummer van de bank: 800093

Amrobank Heino: rek.nr. 4192.74.006
Gironummer van de bank: 953047

Kontributies:

Leden f. 25.00 per jaar (elk volgend gezins-
lid f. 12.50 per jaar)
Donateurs f. 20.00 per jaar
Abonnees in Heino f. 15.00 per jaar
Abonnees buiten Heino f. 20.00 per jaar
Losse nummers f. 5.00

Algemeen informatie-adres:

G.W. Grootenhuys, Kruzebrink 36,
8141 WD Heino, tel. 05729-1661

Bestuur:

H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino - voorzitter

J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino - secretaresse

G.A.M. Diepman,
van Hille Gaerthéstraat 28, 8023 CB Zwolle -
penningmeesteresse

G.W. Grootenhuys,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino - algemeen
adjunct

G.H. Elshof,
Kolkweg 9, 8055 PS Laag-Zuthem

R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

T.M. Valkenaars-Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Werkgroepen:

1. Archeologie

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

2. Boerderij- en Veldnamen

Contactpersoon: G.W. Grootenhuys,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino

3. Dialekt

Contactpersoon: H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino

4. Folklore

Contactpersoon: A. Kiers,
Kastanje 6, 8141 TA Heino

5. Foto-, film-, video- en geluids- dokumentatie

Contactpersoon: (wnd.)
J.A.G. Kappert,
Davenschot 30, 8141 BD Heino

6. Genealogie

Contactpersoon: J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino

7. Geschiedenis

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

8. Natuur en Milieu

Contactpersoon: T.M. Valkenaars-
Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Tijdschrift "Omheining"

Redactie-adres: Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino, tel. 05729-2208

Redactie:

H.A.M. van Eijk-Hof, Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino

M.H. Stavorinus, Kon. Julianastraat 17,
8141 ET Heino

H. van der Veen, Schoolstraat 10,
8141 EN Heino

B. Kruger, Disselhof 5,
8141 WZ Heino (typiste)

H.J.J. Hoppen, Marktstraat 14,
8141 GC Heino (vormgeving)

Druk: Sono Heino

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur van de vereniging voor Heemkunde "Omheining".

Vereniging voor Heemkunde "OMHEINING" te Heino
7e jaargang - nummer 2 - juni 1987

INHOUDSOPGAVE

- blz. 142 Van spieker tot halve cent - Cor Compaan
Een verhaal over oude munten.
- blz. 151 Sprekende foto's (3) - J.K. Pruim-Reinders
Postboden.
- blz. 153 Wie is wie? - Henk Kevelam
Reakties gevraagd.
- blz. 156 Onze gemeentetoren - Henk van der Veen sr.
Een monument.
- blz. 160 Van de bestuurstafel

(red.) Het hier volgende artikel is van de hand van ons lid de heer C.D. Compaan, Kastanje 1 te Heino, een verwoed verzamelaar van o.a. oude munten.

VAN SPIEKER TOT HALVE CENT

Een spieker was vanouds een opslagplaats van goederen (voornamelijk graan), waarmee de boer o.a. zijn pacht in natura betaalde. Vele eeuwen eerder hadden de Romeinen en de Grieken evenwel reeds munten geslagen (staters, drachmen, soldi en denari) maar in onze streken zal toen de ruilhandel nog volop in zwang zijn geweest. In Rusland waren vanaf de vroegste tijden tot ver in de middeleeuwen toe dierehuiden het belangrijkste betaalmiddel. Het verzamelen van zeer oude munten is erg moeilijk, aangezien er weinig over is gepubliceerd.

Over de eerste munten die hier in omloop zijn geweest zijn 9 boeken geschreven, die voor iedere oprechte muntenverzamelaar de bijbel der munten zijn. De antieke uitgave komt heel af en toe op een muntenveiling en daar worden dan flinke bedragen voor betaald. Ik ben in het gelukkige bezit van een fotografische herdruk van de firma Holleman uit Overdinkel uit 1973. De schrijver van de boeken was P.O. van der Chijs, hoogleraar-directeur van het Munt- en Penningkabinet der Leidsche Hogeschool. Voor dit artikel putten wij uit deel 4, de munten der voormalige Heeren en steden van Overijssel. Alle boeken behandelen munten van de vroegste tijden tot aan de Pacificatie van Gent (1576). Boek 4 over Overijssel is het zes en twintigste stuk, vierde gedeelte, "bevattende een antwoord op de vraag omtrent munten onzer voormalige Hertogen en Graven, Heeren en Steden." De uitgeverij was de erven F. Bohn te Haarlem. Het eerste boek verscheen in 1851 en het laatste in 1866.-

Op bladzijde 6 van genoemd deel staat: "Is nu het getal der hier voorkomende munten na de bekrooning des werks meer dan verdubbeld (van 100 tot 248 munten); zoo moeten wij, wat den tekst betreft, vermelden, dat die (daar het ons onmogelijk was geweest om binnen de vier jaren die ons oorspronkelijk ter beantwoording der zoo veel omvattende vraag vergund waren, alle Rijks, Provinciale en verder zeer vele Stedelijke Archiven te raadplegen) thans van achtentwintig folio bladzijden (afbeeldingen van munten), gelijk zij tijdens de bekroning en na de tweede redactie was, ten gevolge van, alleen ten behoeve van het Gewest Overijssel in het algemeen en de steden Deventer, Kampen, Zwolle, Hasselt en de Heerlijkheid Almelo in het bijzonder, gedane herhaalde nasporingen, is gekomen tot de uitgebreidheid, die men thans aanschouwt, en welke wij meenen door een naaukeurig en uitvoerig Register (een tijdroovend werk, dat alleen door een deskundige kan verricht worden) nog meer bruikbaar gemaakt te hebben." Als men nagaat dat er geen telefoon was, het openbaar vervoer ontbrak en het postverkeer ook niet snel, dan begrijpt men hoe moeilijk het was om het boek samen te stellen. In het "voorbericht" wordt gemeld dat niet één deel de schrijvers zo veel moeite, angst, beslommeringen en zorgen heeft gekost als dit deel over Overijssel.

enkele stuiver uit Overijssel

dubbele stuiver uit Overijssel

Overijsselse duit

afgaande kleine gevechten kwam het bij de zogenaamde Drususgracht tot een hoofdtreffen, waarbij de Bructeren werden verslagen en uit het land verdreven. De overwinende Angrivariërs en Chamaven namen het grootste gedeelte van Overijssel in bezit. De munten, waarvan zij zich bedienden (voor zover deze halve wilden zich van munten bedienen en niet alleen ruilhandel drevén), waren de zilveren Romeinse munten, voornamelijk de serrati of denari. In 270 sloten enige volken, waaronder ook de bewoners van Overijssel (Chamaven, Angrivariërs en de overgebleven Bructeren) een verbond. Het hoofddoel was hun vrijheid te verdedigen tegen de Romeinen. Zij verwisselden hun bijzondere namen tot de algemene naam Franken (vrije lieden). Vele volken sloten zich bij dit verbond aan, doch de hoofdzetel van het verbond bleef in Overijssel. Enige jaren na de oprichting van het Frankische verbond werd Overijssel andermaal bijna geheel ontvolkt. De oorzaken van deze ontvolking (zo vertelt de schrijver) zijn te zoeken voor een gedeelte in de menigvuldige oorlogen die de bewoners van Overijssel, in vereniging met hun bondgenoten, voerden tegen de verstoorde Romeinen. Hierdoor kwamen duizenden mensen om het leven. Ook velen kwamen om tijdens de grote volksverhuizing der Franken naar het door hen veroverde Gallië of Frankrijk. Zij brachten hun rijkszetel over naar Frankrijk wat tot gevolg had, dat omtrent het midden van de 5e eeuw de meeste en voornaamste delen van Overijssel weer ontvolkt waren. In latere tijden werden de ontvolkte streken van Overijssel door Friezen en Sakkers opnieuw bevolkt, terwijl de nog hier en daar overgebleven Chamaven en Angrivariërs zich langzamerhand met deze nieuwe landslieden vermengden. Huilpa (Wilp), Darente en Marklo zijn de eerste plaatsen, die in de geschiedenis van Overijssel, en wel in de 8e eeuw voorkomen. Voor die tijd vermelden de geschiedenisboeken geen vestigingen in het gewest Overijssel.

De oudste samenwoning van mensen in Overijssel is die der Marken. Dit waren uitgestrekte velden, venen en bossen, waarin hier en daar verspreide bouwhoeven, naar de manier der oude Germanen. Zij bouwden afzonderlijk en voor zichzelf als een bron, een veld of bos hen aanstond. Zij hadden gemene weiden en bossen, door bepaalde merktekens van andere Marken afgescheiden.

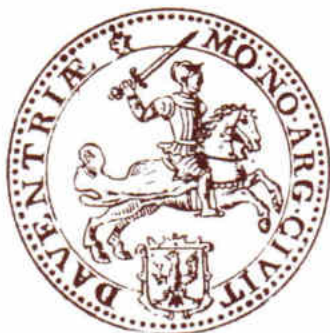
Overijssel is vele malen van heersers gewisseld. Uiteindelijk kwam het al meer en meer onder het beheer van de Utrechtse Bisschoppen. In de 12e eeuw was de regering van Bisschop Burchard (1099-1112) voor de Overijsselse ingezetenen een tijd van rust en vrede. Zijn bestuur was gematig en de welvaart nam toe. Er bestaan muntjes, die onder zijn regering in Deventer zijn geslagen. Waarschijnlijk met het vroeger vervaardigde keizerlijke geld, was dit het geld dat zowel in Overijssel (het Opper/Oversticht) als in Utrecht (het Nedersticht) in omloop was. Zo bleef het ook gedurende de 12e tot en met de 15e eeuw, doch in de eerste helft der 15e eeuw vinden wij naast het bisschoppelijke geld ook het eerste stedelijke geld van Deventer, daarna ook van Kampen en Zwolle. Later komt er ook gemeenschappelijk geld van Deventer, Kampen en Zwolle.

Overijssel is door vele bisschoppen geregeerd. Om er een aantal te noemen: Godebald, Andreas van Kuik, Heribertus, Godfried van Rhenen, Boudewijn II, Dirk van der Aare en de bisschoppen Otto I, II, III. Van deze bisschoppen zijn geen muntjes gevonden die

men met enige zekerheid aan de muntstad Deventer kan toeschrijven. In het jaar 1449 ging de wereldlijke macht van de bisschoppen te niet. Op 3 maart 1528 kwam Jurgen Schenk, die door Karel V tot Stadhouder van Overijssel was aangesteld, met een leger in Kampen aan. Voordat hij zich liet inhuldigen verjoeg hij eerst een leger uit Gelderland, dat zich bij Kampen verschanst had. Hij werd ingehuldigd in Kampen, Deventer en Zwolle. Karel V deed in oktober 1555 in een vergadering van de afgevaardigden van alle Nederlandse Gewesten plechtig afstand van de regering, en droeg die over aan zijn zoon Filips II, waarna hij zich in een klooster in Spanje begaf. Meer dan voor vele andere gewesten, zoals Friesland, Groningen en Utrecht (waarvan geen munten met zijn stempel voorkomen) heeft Karel V, gedurende zijn zevenentwintigjarig bewind over Overijssel, munten voor dat gewest laten vervaardigen. Alvorens van de Keizer te scheiden wil ik nog vermelden, dat er in het jaar 1552 door een geweldige watervloed, die vooral in het zuiden en zuidwesten van Overijssel ontzettende verwoestingen aanrichtte, een groot aantal huizen werd verwoest, en dat er te Deventer zelfs vis in de kerk gevangen werd.

Filips II heeft, als Heer van Overijssel, van 1558 tot aan 1576 munten van goud, zilver en biljoen (zilver van een laag gehalte) laten slaan, die zo niet alle, dan toch voor het merendeel in de Munt van Hasselt zijn vervaardigd.

In 1848 verscheen het 'Muntboek bevattende de namen en afbeeldingen van munten, geslagen in de zeven voormalig Verenigde Nederlandsche Provinciën, sedert den vrede van Gent tot op onzen tijd', door P. Verkade, notaris te Vlaardingén. Uitgegeven te Schiedam bij P.J. van Dijk in 1848. In het boek staat een naberigt waarvan ik een gedeelte zal overnemen.

hele rijder in Deventer geslagen

"Naauwelijks was, op het laatst des vorigen jaars, het 12e blad van den nieuwen tekst afgedrukt en de 224ste plaat op steen gebragt, toen de schrijver van dit werk ziek werd en die ziekte in korten tijd zoodanig toenam, dat hij na eenige dagen worstelens met den dood, op den 2en Januarij jl. ontsliep, in den ouderdom van bijna 81 jaren. Die werkzame man, zelfs tot aan den rand zijns graf, mogt alzoo, het zoo zeer door hem verlangde genoegen niet smaken, van dezen zijnen arbeid, zoo nabij ten einden gebragt, voltooid te zien, na hieraan gedurende meer dan 18 jaren, met den meesten ijver werkzaam te zijn geweest en geene moeite of kosten te hebben gespaard, tot het daarstellen van een werk als dit muntboek, genoeg bekend en gewaardeerd, en te gunstig onthaald om hier meer bij te voegen."

Het naberigt is ondertekend door P.G. Callenfelds, Kapt. der Artillerie, Delft den 19 October 1848. Een zoon van de overleden notaris Verkade is de latere eigenaar van de koekfabriek Verkade in Zaandam.

De boeken van Van der Chijs, waaraan we bovenstaande historische bijzonderheden

ontleenden, zijn geschiedkundig zeer uitgebreid. Het muntboek van Verkade geeft alleen aan de benamingen der munten, jaartallen en eventuele stempelafwijkingen van de munten der 7 provinciën. De 7 provinciën waren: Holland, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Friesland en Groninger Ommelanden. Iedere provincie had wel één of meer munthuizen. Er waren ook steden en een gedeelte van een provincie die hun eigen muntslag hadden. De steden zijn: geötroieerde munt van Enkhuizen, Nijmegen, Arnhem, Zutphen, Zaltbommel, de drie Rijkssteden (Deventer, Kampen en Zwolle gezamenlijk), Deventer, Kampen, Zwolle, Leeuwarden en de stad Groningen. In de provincie Holland was een muntslag van de Heerlijkheid West-Friesland. De navolgende plaatsen hebben alleen maar kopergeld geslagen: Gorinchem, Elburg, Culemborg, Batenburg, Anholt, Huissen en de Stad Utrecht. Door de stedelijke Munt van Elburg is slechts gedurende enkele jaren gemunt. Alleen koperen kleingeld is in deze Munt geslagen. De opbrengst kwam ten goede aan de Elburgse Kerk, zoals ook blijkt uit de opschriften van de munten zelf.

Als we het vergelijken met nu dan zien we dat er thans maar één munthuis in Nederland is en dat is de Rijksmunt in Utrecht. Het muntrecht van Utrecht is het oudste muntrecht van Nederland. Bisschop Balderik verleende dit recht in 936. De directeur van de rijksmunt is een rijksambtenaar, die rijksmuntmeester wordt genoemd. Het muntteken van de rijksmunt is de mercuriusstaf. Het muntmeesterteken wordt door iedere muntmeester zelf gekozen.

De muntslag voor de provincie Overijssel vond plaats in de munthuizen te: Hasselt 1577-1581, Kampen, Zwolle en Deventer 1582-1680 (ieder om de zes jaar), Kampen 1680-1796 en zelfs in Harderwijk 1760-1761. Toen Lodewijk Napoleon in 1806 koning van Holland werd waren er nog 3 munthuizen: Holland, West-Friesland en Utrecht. Bij Koninklijk Besluit van 17-9-1806 bepaalde hij dat per 1-1-1807 te Amsterdam een rijksmunt zou worden gevestigd, maar dat zolang de munt te Utrecht, in die tijd een goed werkend munthuis, als rijksmunt in bedrijf zou blijven. Enige malen heeft het voornemen bestaan de muntinrichting van Utrecht naar Amsterdam over te brengen maar het is bij een voornemen gebleven. De tekst in de gevelsteen van de Rijksmunt te Utrecht luidt: "Het geld hier uit metaal verkregen zij nooit ten vloek, doch steeds ten zegen."

De munten van voor de Pacificatie van Gent waren soms moeilijk te identificeren, soms ontbrak het randschrift en muntmeestertekens kwamen ook niet veel voor.

Na de Pacificatie waren de munten voorzien van een muntmeesterteken b.v. een roosje, kraanvogel of adelaar. Als provinciewapen had Overijssel een klimmende leeuw met daarachter een golvende faas. Aan het muntmeesterteken kon je zien onder verantwoordelijkheid van welke muntmeester de munten geslagen werden.

Onze huidige munten zijn voorzien van twee tekens. Het eerste is een aambeeld, het muntmeesterteken van Ir. J. de Jong, onze huidige rijksmuntmeester. Dit teken staat links op de keerzijde. Vanaf 1817 wordt op alle koninkrijksmunten, zoals vermeld, een

5.

halve rijder in Deventer geslagen

"mercuriusstaf" geplaatst ten teken dat de munt vervaardigd is bij de Rijksmunt te Utrecht. Dit teken staat rechts op de keerzijde. De zijde waar de beeldenaar op staat is de voorzijde.

- In goud werden te Overijssel geslagen: rozennobels, nobels, halve, kwart en vierde nobels, dukaten en hele en halve ridders.

- In zilver: dukatons (hele en halve), realen, stoter (twintigste deel van een reaal) en stuiver (vijftigste deel van een reaal), Overijsselse daalder, Leycester daalder, kruisdaalder (halve en kwart daalder), rijksdaalder, leeuwendaalder en Philipsdaalder.

- In koper: oortjes, duiten, penningen van 3 mijten; 48 mijten hadden vroeger tijd de waarde van 1 stuiver of 16 penningen.

Er zijn munten geslagen door de 3 Rijkssteden: Deventer, Zwolle en Kampen. Op deze munten staan de stadswapens van de drie steden.

daalder in Deventer geslagen

In de Overijsselse Muntordonnantien komt een munt voor genaamd "braems", 64 braemsen was een stuiver.

Rijksdaalder was de naam van diverse zilveren munten, die vroeger in omloop waren. Nu is het in Nederland een nikkel munt van f 2,50. De naam rijksdaalder is ontleend aan de daalder. Oorspronkelijk was het een Saksische daalder uit de Duitse muntwet met een zilveragehalte van 892/1000. Deze zware daalder had een gewicht van ongeveer 29½ gram en werd in Nederland "rijksdaalder" genoemd.

Van 1567 tot 1571 werd de Bourgondische rijksdaalder in de Nederlanden gebruikt, daarna de Philips daalder. In de 80-jarige oorlog werden in de noordelijke Nederlanden weer Duitse rijksdaalders geslagen. In 1606 werd in de muntordonnantie de rijksdaalder opgenomen. De munt woog 29.03 gram en had een zilveragehalte van 885/1000. De munt had een waarde van vijftig stuivers. Door de waardevermindering werd de munt in de 17e eeuw steeds lichter, maar de waarde bleef 50 stuivers.

In 1839 werd de rijksdaalder aangepast aan de gulden, de Nederlandse munteenheid. Het gewicht was 25 gram, het zilveragehalte 945/1000 en de waarde 2½ gulden. De rijksdaalder van nu is van koper/nikkel.

Het woord daalder, eigenlijk thaler, komt van het Joachims-Thal, een stadje waar deze muntsoort het eerst in het jaar 1518 geslagen werd, en de naam kreeg Joachims-Thaler, later kortheidshalve thalers. Van thalers kwam dolers en dGllars; het eerste woord was vroeger vooral in Jeruzalem in gebruik.

Stuiver of dubbel groot was een Nederlandse pasmunt van 5 cent. In het begin van de 15e eeuw kreeg het toenmalige grootste zilverstuk de naam stuiver. Er werden veelvouden van de stuiver geslagen. De stuiver bleef tot het einde van de 18e eeuw een rekenmunt. In de loop der jaren werd de rol van de stuiver van standaardmunt gereduceerd tot pasmunt. De hoogte van het zilveragehalte nam steeds af. Bij de invoering van het

decimale muntstelsel in 1816 werd de gulden verdeeld in 100 centen en kreeg het zilveren 5 cent-stuk de naam stuiver, die dus behouden bleef. Tot 1887 bleef de stuiver van zilver; in 1907, 1908 en 1909 een dikke ronde stuiver van nikkel; van 1913 tot en met 1940 vierkante nikkelen stuivers, van 1940 tot 1945 zinken stuivers. Bij de muntwet van 1948 werd de ronde bronzen stuiver ingevoerd.

1.

hele dukaton in Zwolle geslagen

Er zijn vele spreekwoorden en gezegden die met geld te maken hebben.

Hij is op de penning.

Hij doet een duit in het zakje.

Een stuivertje kan raar rollen.

De eerste klap is een daalder waard.

Hij kijkt of hij zijn laatste oortje versnoept heeft.

Oord of oortje betekent een kwart. In ons land is het alleen gebruikt om $\frac{1}{4}$ stuiver aan te duiden. Deze werd in zilver geslagen. Vanaf ongeveer 1575 in koper; in de republiek tot 1669 en in de Zuidelijke Nederlanden tot 1794.

Een schelling is een 6 stuivers-stuk. In de markttaal wordt de schelling nog gebruikt. Van deze naam is afgeleid de naam voor de goedkoopste rang in de schouwburg: "het schellinkje".

Een kwartje, 25 centen of $\frac{1}{4}$ gulden, is in 1816 voor het eerst geslagen.

Een vierduitstuk of $2\frac{1}{2}$ cent werd geslagen van 1877 tot 1942. Men noemde het ook wel een plak.

Het woord cent is afkomstig van het Latijnse centum = honderd. In vele landen kan men dit woord tegenkomen. In die landen heet de cent respectievelijk cent (gulden en dollar), centime (franc), centavo (peso) en centesimo (lire). In Nederland komt de cent voor vanaf 1816 bij de invoering van het tiendelige stelsel; van 1817 tot 1877 geslagen in koper, de z.g. "Willem centen". Op deze munten staat een gekroonde W. Daarna werden de centen geslagen in brons met een leeuw er op. De centen die in de oorlog geslagen werden van 1941 tot en met 1944 waren van zink. De centen van na de oorlog zijn voorzien van de beeldenaar van de regerende vorstin.

Het snoeien van munten geschiedde om op bedriegelijke wijze de waarde van munten te verminderen door de rand van munten van edele metalen af te knippen. Het aldus verkregen metaal werd omgesmolten en verkocht. Daarom kregen munten later een kabelrand of bloemrand. Ook wel een rand met kantschrift (God zij met ons). Hierdoor werd het snoeien onmogelijk gemaakt. Op het snoeien van munten stonden zware straffen. Er zijn gevallen bekend van de doodstraf.

Op de statenduit van Overijssel zonder jaartal staat de spreuk: "Pace et iustitia" hetgeen betekent: "Door vrede en rechtvaardigheid". Op de duiten staat: "Vigilate et orate"

hetgeen betekent: "Waakt en bidt". Zo zijn er vele spreuken, voor alle provincies verschillend.

De intrinsieke waarde van een munt is de waarde die geldt voor het metaal waarvan de munt gemaakt is. Een zilveren munt van een bepaald jaar met een hoog zilvergehalte heeft een grotere intrinsieke waarde (dus zilverwaarde) dan handelswaarde. Dit is ook de reden waarom de zilveren guldens en rijksdaalders in nikkel worden geslagen en de cent niet meer in omloop is.

De nominale waarde van een munt is de reële waarde, zoals deze op een munt of bankbiljet is aangegeven.

Bij de muntwet van 22 maart 1839 was het lot van de provinciale munten bezegeld. Zij werden ingetrokken en versmolten voor hermunting. Dit was in 1849 voltooid.

Bij het verzamelen van munten wordt gekeken naar de kwaliteit van een munt. Deze kan zijn: zeer goed, fraai, zeer fraai, prachtig en f.d.c. (fleur de coin = bloem van de stempel). F.d.c. munten zijn niet in omloop geweest. Er zijn ook munten die in kwaliteit "proof" worden geslagen. Dat wil zeggen met een gepolijst stempel op een gepolijst muntplaatje. Deze proofmunten worden geslagen voor musea en verzamelaars.

Er zijn ook afwijkende afslagen, b.v. een afslag van een zilveren gulden in goud, een afslag van een munt op een muntplaatje van dubbele dikte (een z.g. "piedfort"). Er zijn ook misslagen. Dit zijn munten met een afwijkende stempelslag. Het stempel is beschadigd of gebroken of het muntstempel heeft het muntplaatje niet goed geraakt. Ook zijn er afwijkende stempels van hetzelfde jaar, bv. de cent 1901 met koninkrijk en koningrijk. De afslagen van de rijksdaalders en guldens van 1932 en 1938 van Koningin Wilhelmina zijn er met fijn en grof haar.

De uitdrukking "de lamp hangt scheef" heeft ook met geld te maken. Dit zei men namelijk als iemand geen geld meer had. In de tijd van de petroleumlamp hing men, als het geld om olie te kopen op was, de lamp scheef, zodat de pit in de laatste olie kwam en zo langer kon blijven branden.

In de tijd van de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland zijn ook munten geslagen. Ik wil nu echter doorgaan naar het Koninkrijk der Nederlanden.

De dan geldende muntwet bepaalde dat er geslagen werden:

- In goud: dukaten, tien en vijf gulden.
- In zilver: drie gulden stukken, rijksdaalders, guldens, halve guldens, vijftwintig cent-stukken en tien en vijf cent-munten.
- In koper: tweeënhalve centen, centen en halve centen.

*rijksdaalder met koning Willem II
(GHVL = Groot Hertog Van Luxemburg)*

De halve cent is geslagen van 1818 tot en met 1940. De cent van 1817 tot en met 1980. De tweeënhalve cent werd geslagen van 1877 tot en met 1942.

Het goudgehalte van munten en ook sieraden wordt uitgedrukt in karaat. Fijn goud is 24 karaat zonder bijvoeging van andere metalen. De eenheid van 24 karaat wordt echter altijd behouden. Naarmate het getal der delen van zilver en koper, welke aan het goud worden toegevoegd toeneemt, naar die mate vermindert de fijntheit van het goud. Een voorbeeld zal dit duidelijker maken. Van de gouden reaal, in 1520 geslagen, werd bepaald, dat er 18 delen fijn goud, $4\frac{1}{2}$ deel zilver en $1\frac{1}{2}$ deel koper moesten worden gebruikt. Dat was dus een munt van 18 karaat goud. Bij goud gebruikt men nog steeds deze aanduiding. Vroeger gold voor zilver nagenoeg dezelfde aanduiding. Na de invoering van het decimale stelsel wordt bij zilver gebruikt gemaakt van duizendsten, bv. de gulden van 1910 heeft een zilveragehalte van 945/1000, hetgeen wil zeggen 945 delen puur zilver en 55 delen andere metalen.

Ten aanzien van het gewicht voor munten werd gebruik gemaakt van het gewicht "mark Trooisch", dat is ongeveer 246 gram. Het werd verdeeld in 8 oncen; ieder ons in 20 engels en die weer in 32 azen. Een mark is 160 engels of 5120 azen. De waarde is berekend in guldens, elke gulden in 20 stuivers en elke stuiver in 16 penningen of 48 Vlaamse mijten. Mijt is een kleine koperen munt.

De waarde, voor de verzamelaar, van een oude munt wordt bepaald door de kwaliteit en de hoeveelheid die van een bepaalde munt geslagen is. - Van de halve centen 1883 zijn er 800.000 geslagen. Een halve cent 1883 kost in de kwaliteit prachtig ongeveer 400 à 450 gulden. In 1970 werd voor dit muntje in dezelfde kwaliteit 20 gulden betaald. Het aantal verzamelaars van munten neemt nog steeds toe zodat ook de prijzen van de schaars geslagen jaren in prijs stijgen. Om nu nog aan een verzameling op jaartal te beginnen is een zeer dure liefhebberij.

Slotopmerking

Mochten er lezers zijn die zich op dit gebied nader wensen te oriënteren, dan kunnen zij met mij gerust contact gaan opnemen.

Cor Compaan.

N.B. De afbeeldingen zijn overgenomen uit P. Verkade, Muntboek, Schiedam 1848.

*Ambten en posten hangt niet an een boom,
mår wel vaeke an een kruuwaegen*

SPREKENDE FOTO'S (3)

Een foto uit het jaar 1924 van de Heinose postbodes.

De foto is genomen voor het Hulp-, Post-, Telegraaf- en Telefoonkantoor van Heino, in die tijd gevestigd aan de Canadastraat 32, nu groentehandel T. de Leeuw.

Waarschijnlijk is men op de gevoelige plaat vastgelegd vanwege het 25-jarig huwelijk van de familie Buter.

Zittende op de voorste rij de kantoorhouder met de vaste bodes, staande de hulpbestellers.

Staande van links naar rechts:

1. **ANTONIUS WILHELMUS (ANTON) BUTINK**, geboren 21 april 1893 te Heino. Zoon van schoenmaker Butink, indertijd wonende aan de Canadastraat 25 (hoek Vlaminkhorstweg). Het pand is inmiddels afgebroken. De familie Butink kwam begin 1800 vanuit Ommen naar Heino. Anton Butink was in eerste instantie schoenmaker, tevens hulpbesteller. In de twintiger jaren vertrok hij als PTT beambte naar Zwolle.
2. **JACOBUS (KOBUS) PLEITER**, geboren 31 oktober 1882 te Heino en overleden 10 september 1973 te Heino. Kobus Pleiter was bakker/hulpbestel-

ler. Hij was gehuwd met Johanna Stappenbelt. Kobus en Anne waren in Heino een begrip, ze woonden aan de Dorpsstraat 95. Hun huisje, aangebouwd aan de boerderij van de familie Van Dam, is inmiddels afgebroken in verband met de Disselhof. Op de foto staat Kobus achter zijn schoonvader Hendrik Jan Stappenbelt.

De vader van Kobus, Jan Pleiter, kwam samen met zijn broer Mannes in 1881 in Heino te wonen. Beiden waren afkomstig uit Heerde en oefenden het beroep van brievenbode uit. Mannes overleed op jonge leeftijd. Jan woonde met zijn gezin jarenlang in Heino aan de Stationsweg 7 (boerderijtje Dijkslag).

3. **HARM JAN (HARM) DOOSJE**, geboren 19 juli 1895 te Heino. Hij is de enige van de gefotografeerden, die nog in leven is. Als klompenmaker/hulpbesteller begonnen in Heino, oefende hij later het beroep van kantoorhouder van het PTT kantoor in Den Ham uit. Momenteel woont hij in het bejaardenhuis "'t Liefderdinck" te Den Ham. De voorouders van Harm Doosje kwamen begin 1800 vanuit Dalfsen naar Heino en woonden jarenlang in het boerderijtje Stationsweg 16.

4. **BAREND HERMANNUS (BAREND) BUTER**, geboren 7 oktober 1899 te Vorden. Op de foto staat hij achter zijn vader Berend Jan Buter. Barend Buter, begonnen als hulpbesteller, is niet in Heino blijven wonen. Hij huwde in 1921 te Heino met Jo Delmte, een dochter van schilder Jan Delmte, vertrok in 1928 met zijn gezin naar Zwolle en later naar Deventer, waar hij eveneens werkzaam was bij de PTT.

5. **HERMANNUS JOHANNES (MAN-NES) BUTINK**, een broer van nummer 1, geboren 4 mei 1896 te Heino, op 7 mei 1958 vertrokken naar het bejaardencentrum "Zwanenwoerd" te Raalte. Hij was hulpbesteller te Heino, doch zijn eigenlijke beroep was smid/rijwielhandelaar. Hij woonde met zijn vrouw Antonia Johanna Ramaaker aan de Lierderholthuisweg 13 te Lierderholthuis.

6. **JOHANNES (JANS) STAPPENBELT**, geboren 2 mei 1899 te Heino en overleden 17 april 1961 te Heino. Zijn vader Hendrik Jan Stappenbelt zit op de voorste rij. Jans was postbode, maar had eveneens samen met zijn broer Bernard een rijwielzaak aan de Dorpsstraat 16 (nu antiekhandel Gorissen). Zijn eerste vrouw, Hendrika Peters, overleed op jonge leeftijd. Later hertrouwde hij met Hendrika Johanna Slendebroek, die twee jaar geleden overleed in het huis Zuthemerweg 2.

Zittende van links naar rechts:

1. **JOHANNES HANSMAN**, geboren 15 augustus 1889 te Heino, overleden te Heino op 6 mei 1958. Hij woonde aan de Vlaminkhorstweg 25 en was brievenbesteller van beroep. Zijn echtgenote Alberdina Beumer woont nog aan de Vlaminkhorstweg bij haar oudste dochter mevrouw W.J. Wolfkamp-Hansman. De familie Hansman woont al sinds begin 1800 in Heino; de overgrootvader van de heer Hansman vestigde zich te Heino vanuit Wijhe.

2. **HENDRIK JAN STAPPENBELT**, geboren 6 januari 1862 te Ambt Ommen. Hij kwam begin 1900 als brievenbesteller vanuit Ommen naar Heino. Hij overleed op 8 mei 1958, twee jaar na zijn echtgenote Jennigjen Bannink, aan de Dorpsstraat 16 te Heino.

3. **BEREND JAN BUTER**, geboren 5 juli 1871 te Hoevelaken. Hij kwam op 13 maart 1913 vanuit Windesheim naar Heino aan de Canadastraat 32 wonen, waar hij 15 jaar lang kantoorhouder van de Post en Telegraaf was. Op 15 november 1928 vertrok de familie Buter naar Putten, het geboortedorp van mevrouw Gerritje Buter-Termaat.

Een zoon van de heer Stappenbelt sr. weet te vertellen, dat de heer Buter, toen hij op 3 december 1923 's morgens door de bodes werd gefeliciteerd met de geboorte van zijn twaalfde kind, een zoon, nog niet wist welke naam hij dit kind zou geven. Afsproken werd, dat het jongetje de naam zou krijgen van de eerste bezoeker van het PTT kantoor. Toevallig was dit de burgemeester van Heino, de heer Alexander van Sonsbeeck. Deze stelde de naamgeving zo op prijs, dat hij de jonggeborene meteen f 25,00 schonk voor het spaarbankboekje.

Helaas verloor de familie Buter bij de

wraakoefening van de Duitsers in 1944, toen ca. 600 mannen uit Putten naar Duitse concentratiekampen werden gevoerd, drie zonen en twee schoonzonen.

4. **ENGELBERT BOS**, geboren 9 december 1878 te Wierden, overleden 22 augustus 1953 te Heino. De heer Bos kwam op 12 maart 1913 als brievenbesteller met zijn vrouw Janna Eshuis en zoon Jan vanuit Olst naar Heino en vestigde zich aan de Stationsweg 5. Jarenlang heeft hij daar nog gewoond na het overlijden van zijn vrouw.

5. **ALBERT BOERDAM**, geboren 10 november 1886 te Raalte. Hij werkte eerst enkele jaren in Heino als hulpbesteller, vertrok in 1910 naar Ambt Ommen, maar keerde in 1912 naar Heino terug,

waar hij werd aangesteld als besteller. Na het overlijden van zijn eerste vrouw hertrouwde de heer Boerdam met Pernelle van der Linde. Hij woonde zowel te Heino als te Laag-Zuthem. Op 15 oktober 1962 overleed hij te Zwolle.

Oude man door auto gegrepen

Dodelijk ongeval in Heino

(Van onze correspondent)
Op de Stationsweg te Heino is Zaterdagmiddag omstreeks 1 uur de 74-jarige heer E. Bos door een personenauto, bestuurd door de leerling-monteur K. gegrepen en op slag gedood.

Het ongeluk gebeurde toen de heer B. melk ging halen bij de voor zijn woning staande melkwagen. Van de melkboer Eilander, die ook nog door de auto werd geraakt, werden enige kledingstukken gescheurd.

De heer J.M. Blanke uit Kerkrade gaf als naam door van het bruidje (nr. 12), geplaatst in het maartnummer, Annie Rienties, indertijd wonende aan de Vidal de St. Germainweg 1 te Heino.

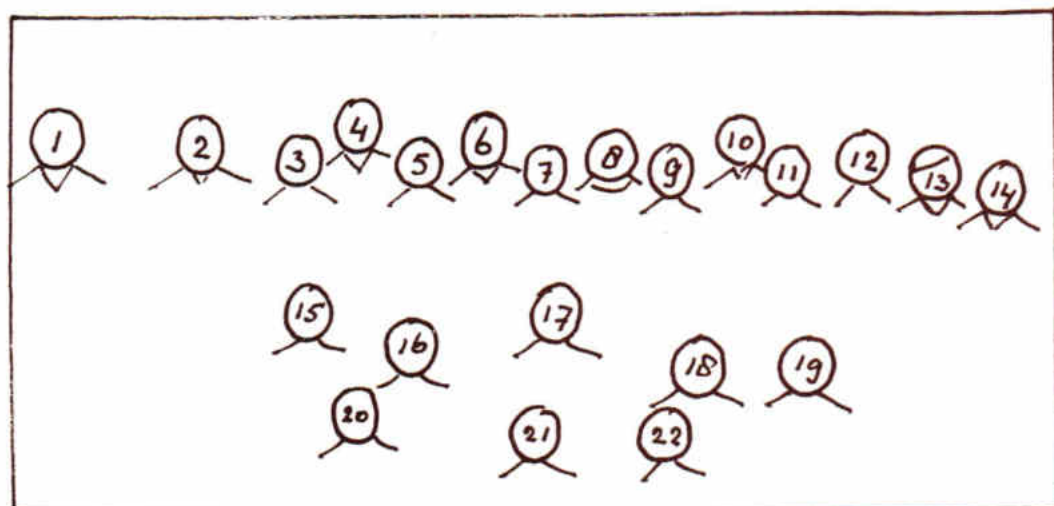
J.K. Pruim-Reinders

WIE WAS WIE?

We komen allereerst nog even terug op de foto in het juninummer 1986 op bladzijde 40. De heer Baarslag te Meppel wijst erop, dat deze niets te maken heeft met een hengstenkeuring, zoals wij veronderstelden, doch dat die een cursus Kennis van het Paard betreft, omstreeks 1919 door een Zwolse dierenarts gegeven. De foto is volgens hem genomen tijdens een praktijkles of aan het einde van de cursus. Omdat we ook nog niet de namen kennen van alle personen, die erop voorkomen (zie blz. 106 van het decembernummer 1986) verzoeken wij u ons zo enigszins mogelijk uit de droom te helpen.

Verder nog iets over de foto op bladzijde 105 van het decembernummer 1986. Van diverse zijden heeft men ons laten weten, dat ds. Ippius Fockens niet naar Hoofddorp vertrok indertijd, maar naar Roermond. Wat enkele mannen op die foto betreft: we zijn er nog steeds niet uit.....

Aangaande de foto in het vorige nummer (maart 1987, blz. 124) kwamen reacties binnen van de heer Blanke uit Kerkrade - een zeer vriendelijke brief! - van de heren Butink en Israël en van mevrouw M. Wolfkamp, allen te Heino. De foto moet te Wapenveld genomen zijn omstreeks 1950. Eenstemmig komen ze tot de volgende opsomming:

1. H. van Dam	9. J. Blanke	17. J. Schouten
2. J. Lamsma (voorzitter)	10. B. Nijboer	18. J. Wolfkamp
3. G. Hulsebos	11. H. Nijboer	19. G. de Jong
4. J. Israël	12. B. Blanke	20. G. Nijboer
5. Th. Kelderman	13. J. Hoppen (erelid)	21. T. Blanke
6. Joh. Satink	14. Joh. Wolfkamp	22. J. Nijboer
7. A. Plattel	15. H. Blom	
8. kapelaan Rond	16. G. Hoppen	

Mevrouw Wolfkamp geeft een aantal bijzonderheden, die we u niet willen onthouden. Ze schrijft:

"Het was een belangrijke wedstrijd daar in Wapenveld. Hevo moest winnen om kampioen te worden, Wapenveld zat in de middenmoot en had dus niets te verliezen. Hevo was sterker, maar bij dergelijke wedstrijden, als de zenuwen een rol gaan spelen, kan het ook mis gaan. Er werden toch maar voorbereidingen getroffen: spandoeken werden gemaakt met de tekst "Hevo naar de 4e klasse" en "Hevo kampioen", bloemen werden besteld en een etentje bij Hassink.. Ze moesten dus wel winnen.

Een paar dagen voor de wedstrijd ging de trainer met een van de bestuursleden even een kijkje nemen in het clubcafé van Wapenveld. Al gauw kwam van Hevo-zijde de vraag: Wat willen jullie liever, de wedstrijd winnen of een vaatje bier? Het antwoord valt te raden: het laatste natuurlijk.

Op de bewuste zondag ging men met 7 bussen (of: 6 bussen plus de veewagen van Neppelenbroek) en een twintigtal luxe wagens vol supporters naar Wapenveld.

Het was me de wedstrijd wel, bar slecht, althans wat Hevo betrof, de supporters raakten ook al een beetje in paniek, het bleef maar 1-1. Het werd al stiller en stiller langs de lijn. Tot... een minuut of tien voor het einde. Er kwam een aanval van Hevo en, ja hoor, ze braken door de verdediging heen. Toen een harde knal, waar de keeper van Wapenveld blijkbaar van schrok, want hij ging zo maar een stapje opzij, de bal verdween in het net. Hevo was kampioen!

Vreugde alom. De spandoeken kwamen te voorschijn, de muziekvereniging "Ons Genoegen" werd gebeld voor de feestelijke inkomst straks in Heino. Het was een prachtig feest, dat misschien niet eens was doorgegaan, als men in Wapenveld met geheelonthouders te doen had gehad..."

De heer Butink wijst er op, dat de naam van de club eigenlijk He.Vo was (Heino Vooruit). Het eerste elftal promoveerde naar de 1e klas afdeling Zwolle. Het volgende seizoen behaalde men weer het kampioenschap, waardoor werd opgeklommen tot de 4e klas KNVB. Die vreugde heeft maar kort geduurd, want na de competitie volgde er al weer degradatie, opnieuw naar de onderafdeling Zwolle. Hij schrijft de uitstekende teamgeest en de goede prestaties o.m. toe aan het feit, dat een viertal goede spelers als flink getrainde sportmensen net was teruggekeerd uit Indonesië. Iedereen bedankt voor de uitvoerige reakties.

WIE IS WIE?

Deze keer een foto, ontvangen van mevrouw Busser te Lierderholthuis, van een schoolklas, blijkbaar in feeststemming. We herkennen alleen juffrouw Van Unen, indertijd onderwijzeres aan de openbare school te Heino.

We zouden graag weer een antwoord willen op de bekende vragen: wanneer? waar? wie?

Henk Kevelam, Zwolseweg 29, tel. 2282

ONZE GEMEENTETOREN

Wanneer je via de Stationsweg ons dorp binnenkomt zie je de oude toren op zijn mooist, zo tegen de achtergrond van hoge bomen, waar de spits nog juist boven uitsteekt. Heel wat foto's worden dan ook van die kant genomen. Een echte dorpstoren is het, met een uitgesproken dorps karakter: vriendelijk, niet dominerend, maar wel uitdrukkelijk gezichtsbepalend; een van de weinige monumenten - zo niet het enige - die ons dorp rijk is, al was het alleen maar vanwege zijn hoge ouderdom.

Deskundigen nemen aan, dat hij zo rond 1400 is gebouwd. Hij stond dus nog niet bij het kerkje, dat in de oorkonde van het voor ons dorp zo gedenkwaardige jaar 1236 wordt genoemd. Bieleman ¹⁾ veronderstelt, dat dit een houten kapel is geweest, later

vervangen door een stenen gebouw, waarbij dan de toren moet zijn verrezen.

Deze toren heeft niet alleen in figuurlijke zin de gehele ontwikkeling van ons dorp meegemaakt, hij heeft daarin ook letterlijk centraal gestaan. We behoeven daarbij alleen maar even te denken aan het verkeer, waarvoor hij overigens tot voor enkele jaren een sta-in-de-weg was. Heinoërs kunnen met recht zeggen, dat ze de kerk in het midden laten...

Aangaande het onderhoud van de toren is in oude kasboeken van de Hervormde kerk hier en daar nog wel iets te vinden. Zo is op 28 november 1729 aan Jan van Ulsen uitbetaald een bedrag van 2 guldens en 7 stuivers voor het repareren van de torenhaan. Tengevolge van het luiden van de klok, wat in die tijd met handkracht gebeurde, had het touw blijkbaar nogal heel wat te verduren. Op 4 april 1726 komt er een nieuw touw "aen de groote klok", kosten 1 gulden en 8 stuivers. Het blijkt echter slecht bestand te zijn tegen de kracht, die de schoolmeester/koster/voorzanger/klokluider bij het luiden moet aanwenden, want gedateerd 14 september van hetzelfde jaar vinden we vermeld: "nog een zwaerder touw aen de groote klok", dat deze keer een gulden meer kost, nl. 2 guldens en 8 stuivers. Dit touw heeft het een flink aantal jaren uitgehouden, want pas in 1741 is het opnieuw versleten en wordt het vervangen voor 1 gulden (!) en 8 stuivers. In 1733 hebben kerk en toren blijkbaar een goede onderhoudsbeurt gehad, want er zijn notities gemaakt aangaande:

- de kosten van "nagelen en ander ijserwerk" en wegens geleverde cement aan Cortenhorst.
- onkosten wat betreft planken op de zolder en ruiten in de kerk; en
- "schipvracht wegens hout, kalk en steen".

We moeten hierbij aantekenen, dat deze onderhoudskosten ook mede betrekking kunnen hebben op de Weeme (pastorie) en het kostershuis.

¹⁾ Bieleman, Heino, een geschiedenis van mens en plaats, 1980

In 1743 wordt er een nieuwe kerkladder aangeschaft van 2 gulden en 10 stuivers en op 30 januari 1748 ontvangt een onbekend iemand voor het schoonhouden van het uurwerk een bedrag van 3 gulden.

Van der Linde ¹⁾ meldt, dat er in 1800 nieuwe klokken zijn aangebracht, geleverd door de Amsterdamse klokkengieter Ciprianus Crans, maar in het gemeentelijk archief vond ik vermeld het jaartal 1725. Waarschijnlijk bij het plaatsen daarvan zijn er gedeelten uit twee balken in de toren weggekap't om de grote klok daar tussendoor omhoog te kunnen hijsen.

Sinds de Franse tijd is de toren eigendom van de burgerlijke gemeente Heino. Hij is, zoals valt af te leiden uit een tekening van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg - hij staat daar 'op de lijst' - met spits en al ongeveer 27 meter hoog en wordt omschreven als een vlakbehandelde bakstenen toren, die geen bijzondere stijlkenmerken vertoont. Hij bestaat uit vier geledingen met een tentdak en heeft spitsboogvormige galmgaten in de vierde geleding. Verder is vermeldenswaard de segment-boogvormige ingang in de spitsboognis, d.i. de ruimte onderin de toren, waar vroeger een cel was voor opsluiting van bv. bedelaars en dronkaards; genoemde nis is 3.10 bij 3.60 meter groot. De muren hebben een dikte variërende van 1.10 tot 1.25 meter.

In de zestiger jaren van de vorige eeuw maakt de kerkvoogdij plannen voor het bouwen van een nieuwe kerk, aangezien de oude te weinig ruimte biedt tijdens de erediensten. Het oude bakstenen zaalkerkje, opgetrokken uit z.g. Pruisische moppen, zal moeten worden afgebroken, zeer tegen de zin van Baron Van Knobelsdorff van het Nijenhuis, die zelfs aanbiedt om het op zijn kosten te laten restaureren, zo vermeldt Bieleman. Niettemin gaat de afbraak door.

Op 22 september 1864 wendt het Kerkbestuur zich tot 'den Edel Achtbaren Raad der gemeente Heino' met een schrijven, ondertekend door Baron de Vos van Steenwijk en G. Rakhorst, dat in het gemeentelijk archief bewaard is gebleven. Uit deze brief enkele aanhalingen:

"Het is U allen voorzeker bekend, dat door Kerkvoogden in den laatsten tijd middelen zijn aangewend, om een geschikt en ruimer Kerkgebouw voor hunne Gemeente te bekomen, dat tevens tot versiering van het dorp zal strekken, welke pogingen tot heden wel eenen gunstigen voortgang, maar toch geene zekerheid tot uitvoering hebben verkregen. Het Hooger Kerkbestuur wijst hun onder anderen op den ouden leelijken toren, die bij het oude gebouw staat; en wanneer die weder bij of aan het nieuw te stichten gebouw moest plaats houden, op den misstand, die er daardoor voor het geheel zoude zijn. Het noodigt daarom Kerkvoogden uit, pogingen bij het geregtigd Bestuur aan te wenden, dat dit Bestuur besluite den genoemden toren weg te ruimen. Er zal dan een nieuw kerkgebouw verrijzen, met een torentje er op, dat naar hun inzien op het plein, waarover zij kunnen beschikken een goed effect zal moeten maken."

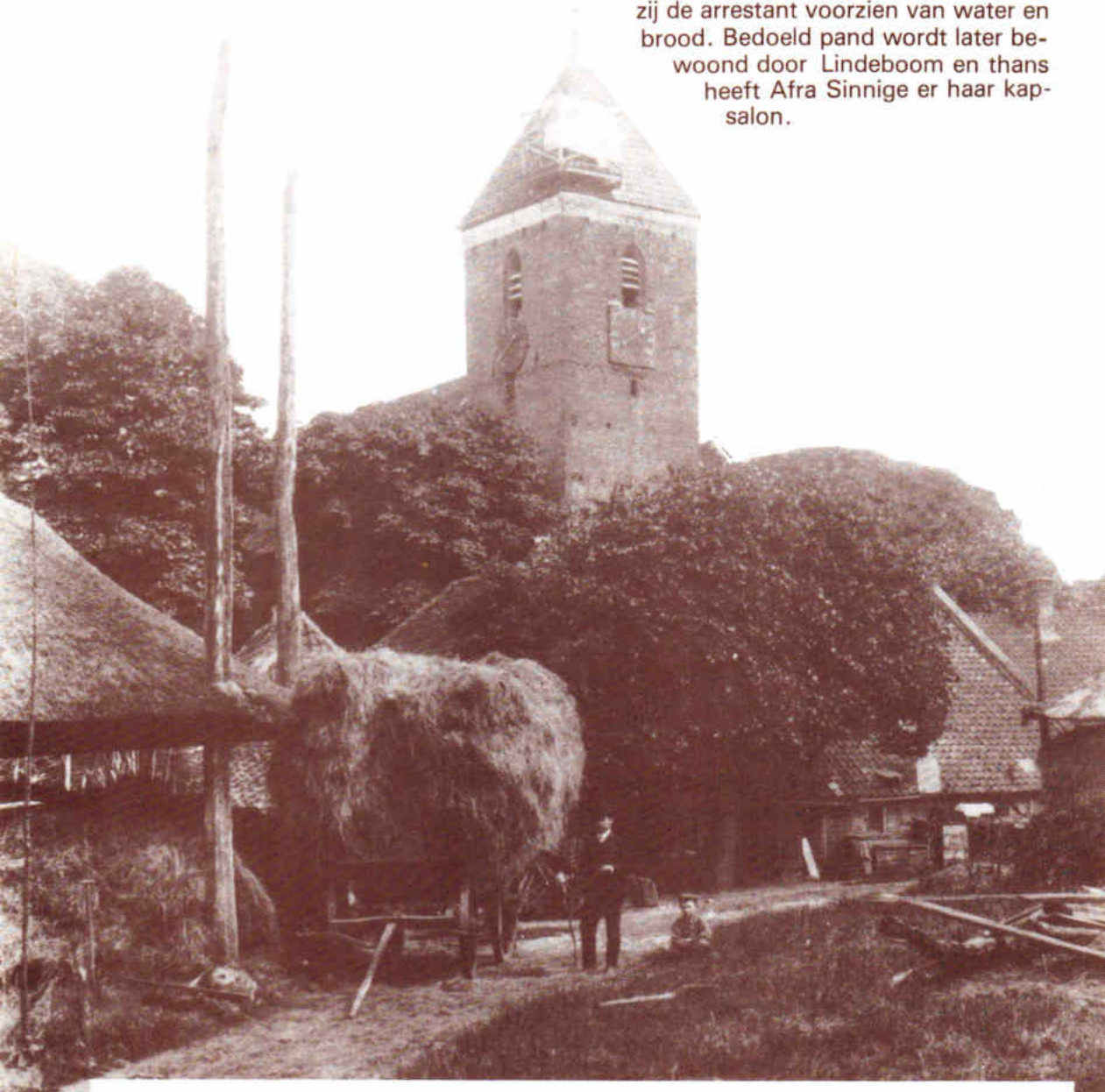
De toren, tegenwoordig als monument aangemerkt, maar toen door het Hoger Kerkbestuur als lelijk gekwalificeerd, is gelukkig blijven staan. Het nieuwe kerkgebouw, ontworpen door W. en F.C. Koch, architecten te Kampen en Zwolle ¹⁾, wordt in 1868 in gebruik genomen. Het is gewoon tegen de toren aan gebouwd, wat ook nu nog duidelijk is te zien.

In het archief van onze gemeente vinden we voorts vermeld, dat in 1893 de ladders in de toren in zeer slechte staat verkeren, levensgevaarlijk om te beklimmen. Er worden nieuwe trappen geplaatst, die de bordessen met elkaar verbinden. In 1894 benoemt de ge-

¹⁾ G.W. van der Linde, *Heino's Kerkelijk en Burgerlijk verleden, 1931*

¹⁾ *Heerde Historisch, september 1986, blz. 120*

meenteraad tot klokkenist de weduwe Willemina Scheppink-Hartman, op een jaarwedge van 25 gulden. Zij volgt als zodanig haar man op en moet niet alleen op gezette tijden de klok luiden, maar ook bij tijd en wijle de zware gewichten optrekken om het uurwerk gaande te houden. Zij beheert het vanouds tegenover de toren staande café "Den Borrel". Wanneer in de cel onder de toren een landloper of dronkelap is opgesloten, moet zij de arrestant voorzien van water en brood. Bedoeld pand wordt later bewoond door Lindeboom en thans heeft Afra Sinnige er haar kapsalon.

In de vorige eeuw werd Nederland voor het eerst geheel in kaart gebracht d.m.v. driehoeksmeting. Vooral kerktorens werden gebruikt als vaste meetpunten. Soms moest men terwille van de zichtbaarheid een stel-lage op de toren bouwen. Kort na 1900 - zéér waarschijnlijk in 1906 - gebeurde dat ook op de Heinose toren; toen een opzienbarende gebeurtenis. Deze foto is genomen vanaf de toenmalige bouwkamp van Kamphof, waar nu ongeveer de bibliotheek staat.

(P.W.)

Eind vorige eeuw wordt de toren door blikseminslag zwaar beschadigd, het dak wordt vernield en in de westgevel ontstaat een diepe scheur. Van der Linde noemt het jaartal 1885, maar dat is niet bevestigd gevonden in het archief. In 1937 meent een lid van de gemeenteraad zich te herinneren, dat het op dat moment zo'n veertig jaar geleden moet zijn gebeurd, maar hij weet niet honderd procent zeker, dat een en ander het gevolg is geweest van blikseminslag. In een rapport van Monumentenzorg gedateerd 19 november 1937 staat o.m.:

"De westgevel moet over een groot oppervlak opnieuw gevoegd worden. Een grote scheur loopt over de geheele hoogte van dezen gevel, ongeveer 40 jaar geleden waarschijnlijk ontstaan door blikseminslag. De scheur is niet wijder geworden.

De toren helt enigszins naar het westen over; bij voortdurende waarneming is hierin echter geen verandering waargenomen."

De Raad besluit dan ook dit rapport voor kennisgeving aan te nemen, temeer omdat grondige restauratie een te zwaar financieel offer voor de gemeente zou betekenen. Inwendige reparatie wordt voorlopig eveneens niet nodig geacht.

Op 12 april 1945 wordt de kap van onze oude dorpstoren zwaar beschadigd tengevolge van beschieting door artillerie van de oprukkende Canadese bevrijders. In het jaar daarop wordt hij gerestaureerd, kosten ruim f 10.000,- waarvan 40% ten laste van de gemeente komt.

De beide klokken zijn tijdens de bezetting geroofd, zodat men zich enkele jaren heeft moeten behelpen met een stuk spoorrail, dat in de toren was opgehangen. Sinds 1948 luiden er twee nieuwe klokken, die het opschrift dragen: "Geroofd in Slavernij 1943" en "Hersteld in Vrede 1948". Een klokkenluider komt er nu niet meer aan te pas, het luiden gebeurt automatisch.

In 1954 adviseert het architectenbureau Knuttel te Deventer tot restauratie van de binnenzijde van de toren. De vloeren en zolders zijn dringend aan vernieuwing toe en ook acht men het gewenst een doorgang te maken naar het orgelbalcon, zoals die er vandoord ook was geweest. Via deze doorgang kan men het inwendige van de toren met de klokkenstoel bereiken en bij gelegenheden de vlag uitsteken. De Raad gaat akkoord, mede omdat er kan worden gerekend op een rijkssubsidie van 40%. De totale kosten belopen uiteindelijk een bedrag van ruim f 7.000,-. De arrestantencel, die eeuwenlang dienst heeft gedaan, gaat verdwijnen. Het moet daar een vochtige en stoffige boel zijn geweest. Het portaal wordt helemaal opgeknapt en opnieuw als ingang tot het kerkgebouw in gebruik genomen; alles ziet er nu keurig uit.

De oude toren kan zich gerust laten zien! Door het licht van de schijnwerpers, die er een aantal jaren geleden op werden gericht, komt dit eerbiedwaardige monument in het hart van ons mooie dorp nog beter tot zijn recht. Want dat hij, in elk geval voor ons Heinoërs, een monument is, daar twijfelt tegenwoordig niemand meer aan.

Henk van der Veen sr.

VAN DE BESTUURSTAFEL

Op de algemene ledenvergadering van 31 maart konden we 76 leden welkom heten. Na het huishoudelijke gedeelte vertoonde de heer J.A.G. Kappert een gedeelte uit de film "Heino ons heem", waarmee de werkgroep film momenteel bezig is, en las de heer Broos Seemann uit Lemele verhalen voor uit de door hem geschreven boeken "Broenvenne", "Harm en Eultien" en "Sallandse schetsen".

Trok de paaswandeling niet zoveel deelnemers als vorig jaar, toch deden er 288 wandelaars mee aan de tocht ten noordwesten van Laag-Zuthem via het landgoed "Soeslo".

De heer G.J. van Dort, die alle artikelen welke in de dagbladen over Heino verschenen uitknippte, is helaas overleden. Zijn taak is overgenomen door mevrouw V.I. Lindeboom-Veldhuis, Muntzstraat 4 en de heer C.D. Compaan, Kastanje 1.

De familie Compaan is eveneens bezig met een inventarisatie van alle bezittingen van onze vereniging.

Het jaarlijkse themanummer van "Omheining" en ook de daaraan gekoppelde themavond in september zullen geheel gewijd zijn aan de zuivelfabriek "Heino Krause". De voormalige directeur, de heer G.C. Stapel, neemt beide taken voor zijn rekening.

In de afgelopen periode kregen we weer diverse schenkingen.

- Van de bibliotheek te Heino, boeken, tijdschriften en kranteknipsels.
- Van mevrouw Lindeboom-Veldhuis, foto's over het 750-jarig bestaan van Heino en foto's van bruidsparen.
- Van mevrouw Vlierhuis, een aandenken uit de manufactuurwinkel van Vlierhuis op de hoek.
- Van de heer Weller, een verzameling prentbriefkaarten van Salland.
- Van mevrouw Elshof en mevrouw Wolfkamp, bidprentjes.

Ter reproductie:

Van Henny Arends ansichten van Heino

Van mevrouw Kogelman en mevrouw Oortwijn bidprentjes.

Tenslotte willen we U nog eens attent maken op de praatavond, elke eerste donderdag van de maand op 'n Heerd van 20.00-22.00 uur. Iedereen, die belangstelling heeft voor het werk van onze vereniging, die over een bepaald onderwerp iets meer wil weten of te berde heeft te brengen, is daar van harte welkom.

Er is dan tevens gelegenheid tot het lenen van boeken uit onze bibliotheek. Een klein deel daarvan kan niet worden uitgeleend, dat zijn met name de doop-, trouw- en begraafregisters van Heino, die voor raadpleging bij voorbeeld in verband met stamboomonderzoek wel kunnen worden ingezien.

themanummer
HEINO KRAUSE

Omheining

Contactblad van de Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

"OMHEINING"

Met deze naam tracht de Vereniging voor Heemkunde tot uitdrukking te brengen een vereniging te zijn, die Heino in al zijn facetten "omheint".

Volgens sommigen is de naam afgeleid van dit begrip, symboliserend een heg of haag, die een bepaald terrein "omheint", in ons geval van de Strenkhaar tot de Aalvanger en van de Dollenhoek tot de Ganzepan.

Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

Secretariaat: Davenschot 1, 8141 BB Heino
Tel. 05729-1986

Postrekeningnr.: 2517412
Rabobank Heino: rek.nr. 3271.12.271
Gironummer van de bank: 800093

Amrobank Heino: rek.nr. 4192.74.006
Gironummer van de bank: 953047

Kontributies:

Leden f. 25.00 per jaar (elk volgend gezins-
lid f. 12.50 per jaar)

Donateurs f. 20.00 per jaar

Abonnees in Heino f. 15.00 per jaar

Abonnees buiten Heino f. 20.00 per jaar

Losse nummers f. 5.00

Algemeen informatie-adres:

G.W. Grootenhuys, Kruzebrink 36,
8141 WD Heino, tel. 05729-1661

Bestuur:

H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino - voorzitter

J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino - secretaresse

G.A.M. Diepman,
van Hille Gaerthéstraat 28, 8023 CB Zwolle
- penningmeesteresse

G.W. Grootenhuys,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino - algemeen
adjunct

G.H. Elshof,
Kolkweg 9, 8055 PS Laag-Zuthem

R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

T.M. Valkenaars-Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Werkgroepen:

1. Archeologie

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

2. Boerderij- en Veldnamen

Contactpersoon: G.W. Grootenhuys,
Kruzebrink 36, 8141 WD Heino

3. Dialekt

Contactpersoon: H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino

4. Folklore

Contactpersoon: A. Kiers,
Kastanje 6, 8141 TA Heino

5. Foto-, film-, video- en geluids- dokumentatie

Contactpersoon: (wnd.)
J.A.G. Kappert,
Davenschot 30, 8141 BD Heino

6. Genealogie

Contactpersoon: J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino

7. Geschiedenis

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

8. Natuur en Milieu

Contactpersoon: T.M. Valkenaars-
Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Tijdschrift "Omheining"

Redaktie-adres: Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino, tel. 05729-2208

Redaktie:

H.A.M. van Eijk-Hof, Grote Beukelaer 17,
8141 BM Heino

M.H. Stavorinus, Kon. Julianastraat 17,
8141 ET Heino

H. van der Veen, Schoolstraat 10,
8141 EN Heino

B. Kruger, Disselhof 5,
8141 WZ Heino (typiste)

H.J.J. Hoppen, Marktstraat 14,
8141 GC Heino (vormgeving)

Druk: Sono Heino

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur van de vereniging voor Heemkunde "Omheining".

Vereniging voor Heemkunde "OMHEINING" te Heino
7e jaargang - nummer 3 - september 1987

Wij prijzen ons gelukkig de heer G.C. Stapel bereid te hebben gevonden de geschiedenis van de zuivelfabriek Heino Krause te schrijven ter publicatie in het jaarlijks in september verschijnende themanummer van ons verenigingsblad. Wie zou daartoe beter in staat zijn dan hij, die vele jaren (van 1956 tot 1984) directeur was van die fabriek!

Wij hopen in de eerste plaats dat we hiermee weer een stukje waardevolle documentatie tot stand hebben gebracht, maar tevens, dat we onze lezers er een plezier mee hebben gedaan.

Wij zijn de heer Stapel voor het samenstellen van deze beschrijving veel dank verschuldigd.

De redactie

HEINO KRAUSE EN HEINO

Zo begon het....

door
G.C. Stapel

HEINO KRAUSE EN HEINO

Het lijkt zo vanzelfsprekend. Aan de Zwolseweg staat de melkproduktenfabriek, en wie weet nog, dat daar geen zuivelfabriek stond? Het zou kunnen, want in 1901 is die daar gebouwd.

Waarom, waarom toen en daar, en door wie?

Het stichten van een zuivelfabriek was in die tijd een gewone zaak. In veel plaatsen was er al een, soms waren er meerdere, en elk jaar kwamen er ettelijke bij.

Een van de redenen was de moeilijke, of liever moeizame boterafzet, en elders soms die van kaas. In deze streek was het boter die op de boerderij werd gemaakt, en in het dorp of de stad werd verkocht. Zwolle en Raalte hadden een botermarkt van betekenis, waar zeer veel boeren of boerinnen vaak aan boterhandelaren verkochten. Veel kleine partijtjes, die soms door de kooplui in grotere verpakking werden doorverkocht naar afzetgebieden in of buiten Nederland. Kwaliteit, en vaak kleur, van de boter verschilden van boerderij tot boerderij, en de koopman probeerde door menging wel een gelijkmatiger product te krijgen. Ook wel een winstgevender, door andere vetten of niet in het oog vallende goedkope waren mee te mengen, praktijken die leidden tot de oprichting van botercontrolestations.

De boer stond met zijn kleine aanbod niet sterk, de koopman had vaak redenen de prijs te drukken. Natuurlijk wist de boer wat de gebruikers her en der tenslotte betaalden, en wat er aan de strijkstok bleef hangen.

De techniek was zover ontwikkeld dat stoommachines gemeengoed waren, en melkverwerking op grotere schaal met machines zonder meer kon gebeuren en plaats vond. Vooral de machinale ontroming van de melk met centrifuges was van belang bij de boterbereiding. Er werd veel meer vet uit de melk gewonnen dan door "natuurlijke" oproming, waarbij de melk koel of gekoeld in platte schalen (aaden) of later in "Schwartz"-vaten werd weggezet, liefst in een kelder.

Er waren centrifuges voor boerderijen ook, handgedreven of anderszins, en ze zijn in onze omgeving gebruikt.

Waarschijnlijk is dan toch de afzet een belangrijke reden geweest de boterbereiding van de boerderij naar een fabriek te verplaatsen. Het bezwaar van het werk eraan op de boerderij wordt in de verslagen hier niet genoemd.

Het tijdstip van de bouw van de eerste fabriek ligt denkkelijk in de lijn van de ontwikkeling. De stichters hadden enkele fabrieken (zuivel en vlees), er was nog een zoon die aan de kost moest, en in Heino was nog geen zuivelbedrijf.

De plaatsbepaling kan louter logisch zijn geweest; een andere reden is niet bekend. Het punt aan de Zwolsestraat was nabij verschillende andere wegen (naar Hoonhorst, Dalfsen, Lemelerveld, Lierderholthuis, Laag Zuthem en Marculo), lag op een hoge rug, ruim buiten de bebouwing van Heino, die eindigde bij Hooglugt en café Van Olst (nu Hubo). Aan dezelfde kant van de straatweg stonden tussen het tolhuis aan de Molenweg en Van Olst maar enkele huizen, o.a. nu bewoond door Nijboer, en aan de overzijde alleen de boerderij van De Graaf. Tussen de Zwolsestraat en het Kerkpad naar de Brink waren twee boerderijen op tamelijke afstand; ruimte in overvloed.

Zoals de acte uit 1901 uitwijst, waren er vier firmanten, twee uit de familie Maas te Wijhe en twee uit de familie Lugard te Deventer, die de zaak opzetten.

Ze kochten ca. 15 are grond, bouwland, van Derk Kuiper of Kuipers, uit een perceel kad. no. D 676. Voor de driehonderd gulden koopsom kregen ze ook het recht van gebruik van de toegangsstrook van zes meter breed, die de verkoper aan de zuidkant behield, en tot het leggen van een riool door deze strook naar de sloot ten zuiden van perceel no. 676.

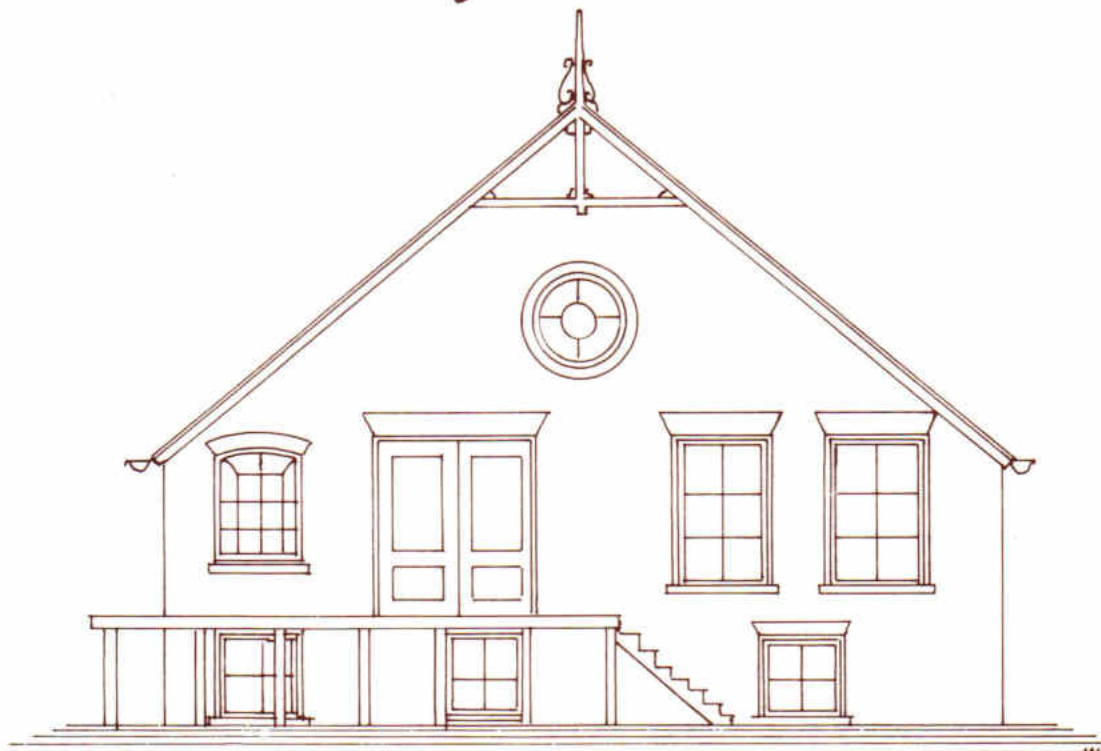
Er wordt een fabriek gebouwd. Een tekening begin 1913, gewaarmerkt als "de bestaande toestand" geeft waarschijnlijk dat gebouw weer, metende een voorgevel breed 11.10 meter, de nok op 8.30 meter, de goothoogte op 3.50 meter en de totale diepte van het pand 16.60 meter. De schoorsteen, die op ansichtkaarten uit die tijd prijkt, is niet op de genoemde tekening aangegeven, wel de vermoedelijke fundatie, naast het ketelhuis.

De indeling is, op kleine schaal, zoals die min of meer lange tijd zou blijven:

- * kantoor en melkontvangst aan de weg;
- * het centrifugelokaal achter de melkontvangst;
- * de botermakerij met roomlokaal en karnlokaal naast het centrifugelokaal en achter het kantoor;
- * helemaal achteraan het ketelhuis met de machinekamer; en
- * daarnaast in de hoek het laboratorium en aangebouwd opzij het "ijshuis".

Dit laatste diende voor opslag van (natuur)ijs wat gebruikt werd voor koeling van room (en melk?).

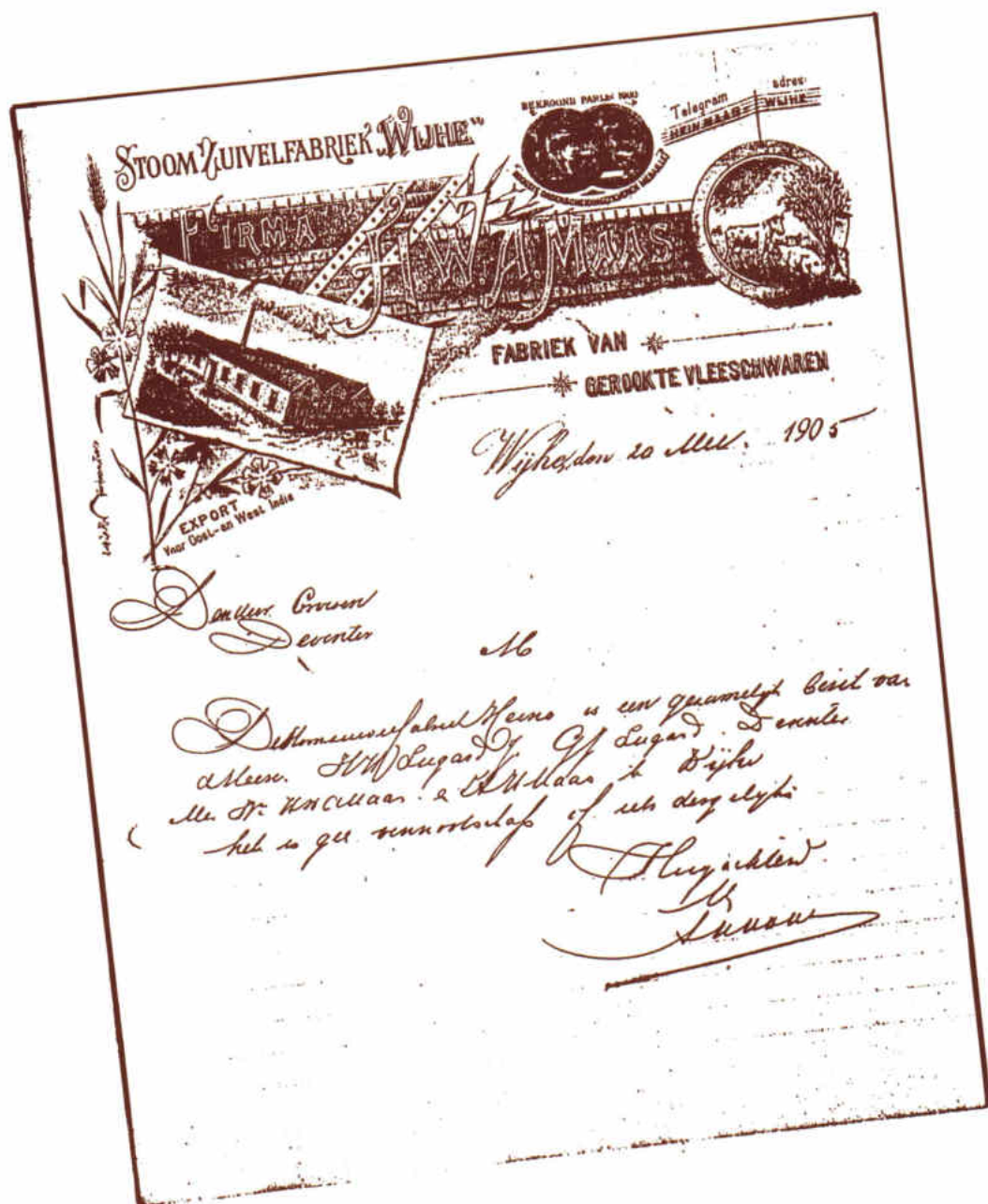
Bestaande Coöperatieve Stoom-
Zuivelfabriek „Heino“ te Heino.
Schaal. 1:50.

Voorgevel

Naast de fabriek is een woning gezet op de plaats waar nu nog de directeurswoning staat.

Over deze eerste fabriek is weinig bekend, althans uit het fabrieksarchief.

Een brief van de heer A.H. Maas aan de toenmalige directeur van het Botercontrolestation te Deventer, de heer V.I.J. Croesen, legt uit wie de eigenaars zijn; een vergunning voor een andere uitweg uit hetzelfde jaar 1905 voor de **Roomboterfabriek "Heino"** getuigt van enig leven; en een brief van de oud-directeur P. van der Veer vermeldt namen van directeurs, concurrerende zuivelfabrieken elders en melkaanvoergetallen.

Welp, 19/1 '62

Geachte Heer Schapell

Met veel belangstelling nam ik kennis van het artikel over de C. 2, Heino in 't O. O. van een paar weken geleden.

Ik wou nog een dringsthaartje met een afbeelding van het eerste Heino-fabriekje annex de gestichting in Heino, wat ik te hierbij toekend.

Dat fabriekje was naar ik meen gesticht in 1901. De eerste directeur was de Heer Janzen in naam het ik een jaar of acht geploetert om te bereiken dat de boeren het zelf harnen zouden staken in hun melk aan de fabriek ^{gouden} leverden met het poore resultaat dat ik het slechts tot een aanvoer van hangstons 1 1/2 a 2 miljoen per jaar heb kunnen brengen. Ik had daar ook nog te concurreren met 3 andere partikuliere bedrijven (zwollen, Kemelen-veld in Raalte).

Met vr. groeten
Uw oud Collega.

[Handwritten signature]

Willem Janzen, geboren 3 maart 1877 te Sexbierum (Fr.)

godsdienst: Ned. Herv.

beroep: directeur boterfabriek

adres:

vestigt zich op 7 september 1901 vanuit Franekeradeel te Heino bij de familie Gerhardus Hendrikus Satink, waar hij in de kost is.

Vertrekt op 27 oktober 1902 vanuit Heino naar Barradeel (Fr.).

Pieter van der Veer, geboren 15 mei 1880 te Kuinre
zoon van Jentje van der Veer (bakker) en Johanna Jacoba de Vries.
godsdienst: Ned. Herv.

beroep: directeur stoomzuivelfabriek

adres:

vestigt zich op 25 oktober 1902 vanuit Kuinre te Heino bij de familie
Gerhardus Hendrikus Satink, waar hij in kost is. De familie G.H. Satink
woonde aan de Dorpsstraat 99. Het pand is inmiddels afgebroken in
verband met de Disselhof.

Op 23 juni 1904 gaat hij in de kost bij de familie Hazelhorst (bakker),
Marktplein 8.

Vestigt zich op 29 juni 1905 met zijn echtgenote op het adres Zwolseweg
37.

Vertrekt op 11 februari 1911 met echtgenote en zoon uit Heino naar
Voorst (Gld.).

huwelijk:

29 juni 1905 te Heino met Anna Theodora Rakhorst, geboren 26 mei
1876 te Heino. Dochter van Hendrik Willem Rakhorst en Hendrika
Johanna Antonia Werff.

kind:

Hendrik Willem, geboren 2 maart 1907 te Heino.

oud-directeur C.Z. Hellendoorn

Aldaar nog woonachtig.

Is de directeurswoning in 1905 gezet? V.d. Veer jr. vermoedt van wel, omdat, gezien
zijn vaders afkeer van de kosthuis-kost, deze anders wel eerder dit huis zou hebben be-
trokken, eventueel met zijn ongehuwde zuster.

**Stoom-Zuivelfabriek „Heino“
te HEINO.**

Nr. 51 *J. J. Hielman*
VOOR *15* tot *19* Jan 1903.
VAN

DAGEN.	LITERS.	
	1e week.	2e week.
MAANDAG	15	11
DINSDAG	14	10
WOENSDAG	7	4
DONERDAG	13	9
VRIJDAG		
ZATERDAG		
ZONDAG		

DEBET:
Bashuurf *0.3*
KG. boter *0.3*
Samen f. *0.3*

0.3 L. melk à *4.20* cts. f. *3.40*
Af voor debet. *0.3*
Blijft *3.40*

**Stoom-Zuivelfabriek „Heino“
te HEINO.**

Nr. 51 *J. J. Hielman*
VOOR *15* tot *19* Jan 1903.
VAN

DAGEN.	LITERS.	
	1e week.	2e week.
MAANDAG	15	11
DINSDAG	14	10
WOENSDAG	7	4
DONERDAG	13	9
VRIJDAG		
ZATERDAG		
ZONDAG		

DEBET:
Bashuurf *0.3*
KG. boter *0.3*
Samen f. *0.3*

0.3 L. melk à *4.15* cts. f. *2.20*
Af voor debet. *0.3*
Blijft *2.20*

Een melkbriefje uit 1903 met een afrekening voor H.J. Zieleman leert enkele feiten:

- het handschrift van de boekhouder (directeur?) is bijzonder goed;
- de melkwinning van deze leverancier is, eind 1902/begin 1903, zeer gering;
- de prijs van de melk lijkt in onze ogen laag;
- de melk wordt per liter betaald en vetgehalte wordt niet vermeld; en
- de naam en het busnummer van de leverancier zijn aangegeven, terwijl het adres ontbreekt.

Deze Zieleman, de grootvader van mevr. Morrenhof-Holsappel bij de Gunne, woonde op de boerderij waar nu M. Holsappel nog op zit, in de hoek Lemelerveldseweg/Twentseweg. Zij vertelde, dat in haar jeugd dat gebied overwegend heide was, en dat de koeien wel geweid werden over het kanaal.

Het busnummer 62 wijst erop, dat de fabriek al verscheidene leveranciers telde betrekkelijk kort na het begin.

Er was uiteraard ook personeel; een enkele foto uit de beginjaren laat dit zien. Pas over 1910 is er een opsomming van de medewerkers, maar dan heeft zich nl. al een belangrijke ontwikkeling voorgedaan.

Op 27 mei dat jaar passeert notaris Baurichter een acte van verkoop van het hele bedrijf aan de Naamloze Vennootschap "Stoomzuivelfabriek Heino", ingaande den 30en mei dezes jaars, voor de som van twintigduizend gulden.

Namens koper treedt op W.J. Mulder, landbouwer onder Raalte, in hoedanigheid van bestuurslid, en als mondeling gemachtigde van de Hoogwelgeboren heer Berend Willem Baron Bentinck, grondeigenaar te Schoonheeten, in hoedanigheid van voorzitter. De heer A.H. Maas (voornoemd als gemachtigde van de overige verkopers) treedt op als secretaris, en als mondeling gemachtigde van de heren G.J. Lugard (ook voornoemd als koper) en G.J. Duitshof, landbouwer onder Raalte, in hoedanigheid van leden van het bestuur der N.V. De koop omvat fabriek, schuur en erf, huis en erf en overige zaken tot die firma behorende.

Getuigen zijn: Klaas Jacob Deemter, machinist, en Hendrikus Satink, melkmeter.

Meteen zijn hier de namen van twee personeelsleden vastgelegd en het zijn (nog) bekende namen in Heino.

Klaas J. Deemter, de vader van Jan aan de Dorpsstraat, wordt genoemd in deze acte, ook in het jaarverslag van de N.V. over 1910, als machinist-centrifugist, en in een bestuursvergadering van de **Coöperatieve** Stoomzuivelfabriek "Heino op 12 december 1912, waarin de directeur (Greydanus) meedeelt, dat de machinist **Van Deventer** die zou vertrekken, blijft op een salaris van f 13,- per week met vooruitzicht, dat als de zaak goed gaat dit f 14,- wordt. Of dit zover komt blijkt niet; wel dat Van Deventer maart 1913 ontslag vraagt en krijgt.

H. Satink wordt bij de Coöperatie ondermelk- en karnemelkmeter. Begin 1915 vraagt ook hij ontslag wegens ziekte van zijn vrouw.

Hendrikus Satink, geboren 20 mei 1872 te Heino
overleden 6 juli 1937 te Heino

godsdienst: R.K.

beroep: arbeider op de melkfabriek/winkelier

adres:

koopt op 1 mei 1909 het pand Dorpsstraat 57 (vroeger "De Spar", nu kringloopbedrijf) Zie ook "Omheining" van december 1985.

Hendrikus Satink is een zoon van Gerhardus Hendrikus Satink (zie hiervoor ook Willem Janzen en Pieter van der Veer)

Andere personeelsleden in 1910 zijn: G. Dikken, botermaker, en W.F. Mulder, volontair.

Willem Franciscus Mulder, geboren 6 januari 1895 te Heino
overleden 31 augustus 1978 te Raalte
zoon van: veldwachter Jacob Mulder
godsdienst: Ned. Herv.
beroep: machinist boterfabriek
vertrekt op 21 augustus 1919 vanuit Heino naar 's Heerenberg
wordt in 1920 benoemd als gemeenteveldwachter te Heino

Zie ook het boek "Heino in crisisjaren en oorlogstijd" bladz. 16 en 17.

Gerrit Dikken, geboren 30 oktober 1882 te Heino
overleden 9 augustus 1947 te Heino
zoon van: Berend Jan Dikken en Roelofje Hazelhorst
godsdienst: Ned. Herv.

beroep: centrifugist zuivelfabriek

adres:

woont Dorpsstraat 49

Verhuist 1 augustus 1928 naar Zwolseweg 43

huwelijk:

gehuwd met Hendrika Gerritdina Schutte, geboren 11 november
1883 te Heino.

kinderen:

1. Berend Jan, geboren 27 februari 1911 te Heino

beroep: elektriciën

2. Johan, geboren 22 augustus 1913 te Heino

beroep: timmerman

woont: Rozendaelseweg te Heino

3. Roelofina Hendrika, geboren 1 oktober 1915 te Heino

Bestuursvoorzitter B.W. Bentinck woonde op een boerderij onder Schoonheeten. Van hem is bekend, dat hij paarden in Rusland kocht, deze temde en verkocht. Hij overleed in 1912 kinderloos, zijn boerderij is afgebrand en over hem zijn geen bijzonderheden bekend.

G.J. Duitshof, wonende onder Raalte, wordt later secretaris van de Coöperatieve Vereniging en bij zijn vertrek in 1915 benoemd tot erelid.

W.J. Mulder, ook onder Raalte vandaan, uit de Wolthaarshoek, speelt in de Coöperatieve Vereniging eveneens een belangrijke rol als bestuurslid. De beide andere N.V.-bestuurders zijn firmanten van de "oude" zaak. Zij brengen waarschijnlijk een deel van de overnamesom in; de eerste balans telt o.a. een 4% obligatielening van f 14.000,- zonder nadere aanduiding, en een aandelenkapitaal van f 8.000,- verdeeld in 400 stuks à f 20,-.

In 1911 vertrekt directeur Van der Veer naar Wilp in eenzelfde functie, met zijn Heinose vrouw Anna Th. Rakhorst, van de bekende familie wonende in het latere pand De Nekker, nu dierenartsenpraktijk en makelaarskantoor.

Hun in Heino geboren zoon Willem werd later ook zuiveldirecteur en wel in Hellen-doorn; hij woont daar nu nog.

Het verslag over 1910 van den algemenen toestand der **vereeniging** noemt een toename met drie **leden** bij een begin met elf.

Geen vennootschap en geen aandeelhouders, doch vereniging en leden als bij een coöperatie.

Het duurt ook maar kort tot de rechtsvorm een coöperatieve vereniging wordt met als naam de "Coöperatieve Stoomzuivelfabriek Heino", en wel in een ledenvergadering op 7 november 1912 in café Van Olst.

De oprichtingsvergadering wordt bezocht door op twee na alle veehouders die zich hebben opgegeven voor het lidmaatschap. Er is dus "voorwerk" geweest, waarvan geen bijzonderheden in de beschikbare stukken zijn gevonden.

Dr. A.G. Breen, zuivelconsulent te Zwolle, behandelt de statuten, die door hem met het voorlopige bestuur zijn opgemaakt. "Na een zeer duidelijke uiteenzetting wordt het geheel door de leden goedgekeurd."

Bij acclamatie worden als bestuurslid benoemd:

H. Lugtenberg, Heino ('t Moer),
G.J. Duitshof, Raalte,
W.J. Mulder, Raalte,
E. van Dijk, Herculo, en
W.Th. Broeks, Heino;

en als commissarissen naar de wijkindeling:

A H. Bosch,
B A.J. Schrijver,
C B. Klink,
D B.J. Lindeboom,
E A. Kortstee,
F H. Dijk, en
G G. Durberg.

De statuten zijn op 15 november notarieel verleden.

Art. 2 geeft een voorbehoud m.b.t. het doorgaan van de doelstelling, bouw of koop van een zuivelfabriek als het aantal van 500 koeien bij de leden niet zou worden gehaald;

Art. 3 beperkt de duur van de vereniging tot 10 jaar;

Art. 10 regelt het stemrecht naar het aantal koeien;

Art. 15 de aansprakelijkheid naar de geleverde melk;

Art. 16 en 17 behandelen de kapitaalsvoorziening.

Naar huidige begrippen vrij scherpe bepalingen en gezien de eerste wijzigingen in 1918, met de verlenging van de duur van de vereniging daarom vooral zo gesteld, in samenhang met de tienjarige opzet, een zeer korte termijn.

Zo begon de derde fase in het prille bestaan van de "Stoomzuivelfabriek Heino".

Er is dan nog geen wijziging in de bedrijfsuitoefening: er wordt volle melk aangevoerd, ontroomd, ondermelk gaat terug naar de leden, de room wordt na pasteurisatie, koeling en rijping de volgende dag verkarnd, en ook de karnemelk gaat terug naar de boerderijen voor huishoudelijk gebruik, of voor veevoer, zoals de ondermelk.

De melkaanvoer is meteen veel groter, en direct al wordt het gebouw vergroot, een stoomketel wordt bijgekocht en andere inventaris aangeschaft.

Het aanwezige personeel wordt overgenomen, op de botermaker na, die twee maanden opzettijd krijgt.

De aankoopsom voor fabriek, schuur en erf, huis en erf is eind 1912 tienduizend gulden, terwijl de N.V. in 1910 twintigduizend betaalde! De coöperatieve vereniging koopt in januari 1913 van G.J. Kuiper, bakker te Heino, ruim 20 are grond à f 25,- per are plus f 25,- voor de bomen.

Als blijkt, dat een botermaker uit Wapenveld niet te Hengelo benoemd is, en de directeur deze geschikt acht voor het bedrijf hier, wordt hij benoemd. Deze botermaker is Tije de Haan, vader van de destijds zeer bekende Heino'se smid Jacob de Haan, en grootvader van de huidige generatie Haanen: Tije, Jaap en Ap. Met deze botermaker was veel gedonder!

Tije de Haan, geboren 1 april 1885 te Achtkarspelen (Fr.)
godsdienst: Ned. Herv.

beroep: assistent boterfabriek/botermaker

adres:

komt op 31 december 1912 vanuit Heerde naar Heino in kost bij de familie Albert de Winter aan de Zwolseweg 34 (zie ook Willem Beltman).

Vertrekt op 27 februari 1914 naar het adres Stationsweg 18.

Verhuist op 5 december 1919 met vrouw en kinderen naar de Zwolseweg/Blankenvoortseweg.

Vertrekt op 5 mei 1924 met vrouw en kinderen naar Olst.

huwelijk:

gehuwd met Maria Catharina Bos, geboren 26 september 1892 te Vorden. Zij komt op 6 april 1914 vanuit Avereest naar Heino.

kinderen:

1. Jacob, geboren 6 december 1914 te Heino

hij komt op 30 september 1930 vanuit Wijhe weer terug in Heino en heeft het beroep van smid.

Hij komt in kost bij smid Dirk Veldhuis aan de Zwolseweg 31.

2. Jan geboren 14 augustus 1919 te Heino

3. Alida Johanna, geboren 26 maart 1923 te Heino

Jacob de Haan was een zeer bekende Heino'er, smid, raadslid enz.

Met Tije de Haan had de directeur o.a. geschil over het al of niet verlenen van vrije dagen voor hardrijden op de schaats.

Er is ook geld nodig. Leden wordt gevraagd aandelen te nemen; dit gaat niet zo vlot. Toch deelt de voorzitter Lugtenberg op 2 december 1912 mee, dat het geld voor de aankoop van de fabriek voorhanden is; er wordt besloten nog te voorzien in een bedrag van f 7.000,-. Er komt dan ook een brandkast, en men wordt lid van de Coöperatieve Boerenleenbank (Eindhoven) te Heino, om daar de verbouwing en aanschaf van installaties te financieren.

De directeur koopt op een veiling van een fabriek in Amerongen een stoommachine en een vollemelkbasculen, voor 451 en 82 gulden.

De boterafzet wordt voor het eerst genoemd in het verslag van de bestuursvergadering van 19 december 1913; de directeur kan in Rotterdam een prijs maken die 1 ¼ cent boven de notering ligt.

De melkverkoop is m.i.v. 1914 niet meer aan de fabriek, maar er zal met een karretje worden rondgevent. Dit wordt besteld bij wagenmaker Schurink te Raalte en zal ten hoogste f 65,- kosten. Melkventer Bernard Jorink krijgt voor het venten 30 cent per rit, en hij moet zonodig ook zaterdagavond en zondagmorgen rijden...

Bernard Johan Jorink, geboren te Wijhe 27 januari 1881.

Overleden 26 juni 1964.

Vestigt zich op 31 januari 1910 komende uit Wijhe als landbouwer te Heino op het adres Dorpsstraat 44.

Verhuist later naar het adres Dorpsstraat 47 (afgebroken november 1966).

Godsdienst: R.K.

Beroep: landbouwer/melkventer.

Huwelijk: gehuwd met Antonia Maria Rietman, geboren te Ambt Delden 10 juni 1884.

Uit dit huwelijk worden 12 kinderen geboren.

Bij hem in kost is zijn broer Wilhelmus Johannes Jorink, geboren te Wijhe op 16 december 1885. Deze werkt ook op de zuivelfabriek en wel als melkfabrieksarbeider/melkmeter. Op 11 mei 1917 vestigt hij zich met zijn echtgenote Antonia Maria Koerhuis, geboren te Olst op 27 mei 1892, in een inmiddels verdwenen pand naast Dorpsstraat 61. Hij vertrekt met zijn gezin naar Dalfsen op 17 december 1918.

Het ledental en de melkaanvoer stegen fors. Ondanks de oorlog die augustus 1914 uitbrak en veel ontwikkelingen stopzette of teruggedraaide, werd de fabriek in 1915 weer vergroot in de botermakerij en de boterbewaarplaats. Een koelmachine kwam ter vervanging van het gebruikte (natuur?)ijs. De aannemer was Miel uit Almelo, de som f 10.950,-.

Er blijkt een probleempje te zijn veroorzaakt door afvalwater; het drinkwater van de koeien van het lid J.H. Baarslag wordt vervuild. Er wordt op kosten van de vereniging een pomp geslagen, met als voorwaarde dat dit éénmalig zal zijn...

Dit jaar worden twee nieuwe karnkneders aangeschaft, elk 4000 liter toninhoud. Ook foto's vertonen deze karns, die ruim twintig jaar dienst hebben gedaan. Van de oudste is niets meer bekend.

Er wordt een begin gemaakt met de productiecontrole van het melkvee. De melkcontroleur, eerst Brink, en als deze zijn dienstplicht moet vervullen m.i.v. eind 1915 A. Boersma, onderzoekt het vetgehalte en werkt de lijsten uit. Voorbeelden in de jaarverslagen geven net als nu enorme verschillen van koe tot koe, maar dan op een heel ander peil. De melkopbrengsten lagen tussen 1500 en 5000 kilogram per lactatieperiode (van kalf tot kalf), en de vetgehaltes van 2.62 tot 4.44% met een jaargemiddelde aan de fabriek van 3.17%.

Deze cijfers zijn in 1986, het laatste jaar van de melkproductiecontrole aan de fabriek, gemiddeld 5700 kg melk met 4.10% vet (M.R.IJ.) in 307 melkdagen (eiwit 3.47%, vroeger niet onderzocht).

Dan is er op dit gebied een hele ontwikkeling verlopen. Diverse kleine fokverenigingen hebben bestaan, voordat in 1944 de M.R.I.J. en F.H. fokverenigingen "Heino" zijn opgericht, die in 1981 zijn samengegaan. Deze ene vereniging loste in 1986 op in het Overijssels Rundvee Syndicaat. De controleurs waren al die tijd in dienst van de fabriek, die op deze wijze dit belangrijke werk ondersteunde. De monsternemers die op de boerderijen de melk wogen en bemonsterden, werden door de deelnemers betaald. De verrekening geschiedde weer door de fabriek, die deze kosten van het "melkgeld", de 14-daagse betaling van de melk, afhiel en aan de monsternemers uitbetaalde. Veel jongeren hadden hierin een bijverdienste, met enkele ouderen. Naast Boersma was Anton Roessink vele jaren controleur, later H. Bekedam met Harry Overkempe.

Anne Boersma, geboren 10 juli 1898 te Sijbrandaburen, gemeente Rauwerderhem (Fr.)

godsdienst: Ned. Herv.

beroep: melkcontroleur stoomzuivelfabriek

adres:

vestigt zich op 6 november 1915 te Heino vanuit Scharnegoutum, gemeente Wijmbritseradeel (Fr.) bij de familie Roons aan de Dorpsstraat 75.

verhuist op 20 juli 1922 naar het adres Zwolseweg 34.

huwelijk: 20 juli 1922

gehuwd met Egberdina Jolink, geboren 24 maart 1899 te Wijhe.

Zij komt op 7 september 1922 vanuit Zwollerkerspel naar Heino.

kind:

Dooijtze, geboren 5 mei 1923 te Heino.

Na zijn pensionering op 5 juli 1963 is Boersma nog verschillende keren ingevallen bij bijzondere drukte of ziekte.

Hij overleed op 15 maart 1986.

Naast de productiviteit van het vee, voor de fabriek van belang ter vergroting van de (melk)omzet, had ook de (bacteriologische) kwaliteit van de melk aandacht. Het onderzoek beperkte zich tot de "watjesproef", een filtering om het "ingekomen" vuil in de melk vast te stellen, en een zuurgraadbepaling op verdachte melk, naast of samen met de alcoholproef.

Al spoedig, in 1916, wordt een kwaliteitskorting op afwijkende melk ingesteld en kan zure melk worden teruggestuurd.

Die korting houdt blijkbaar niet lang stand. Er wordt wel vaak naar gevraagd, waarom deze niet meer wordt toegepast, maar het zal tot 1957 duren voordat er een nieuwe regeling komt.

De fabriek had dus belang bij een flinke melkaanvoer, een goede samenstelling, d.w.z. zoveel mogelijk vet in de melk, en geen water, wat een enkele keer werd aangetroffen, en een goede kwaliteit.

Wat kreeg de boer, het lid van de coöperatie, daarvoor en hoe werd die prijs bepaald? Het vetgehalte van de melk was de grondslag voor de prijsberekening. Van de dagelijkse leveringen werd acht maal per veertien dagen een monstertje geschept in één flesje met een conserveermiddel. Van het mengmonster werd het vetgehalte bepaald en ingevoerd in de melkgeldadministratie. Daarnaast werd het veertiendaags totaal van de dagelijks ontvangen **liters** melk per leverancier geteld.

Van de opbrengstberekening, in geld destijds, zijn geen voorbeelden aan de fabriek. Een algemeen systeem was het berekenen van de productenopbrengst per uitbetalingsperiode. Daarop werd een aangenomen kostenbedrag in mindering gebracht. De aldus verkregen netto-opbrengst werd omgerekend per kilogram vet en daarna per boer vermenigvuldigd met het aantal geleverde liters melk en het vetpercentage.

Ondermelk en karnemelk gingen gratis terug; de waarde daarvan zit dus niet in de melkprijs, die in die tijd, tot 1940, in de verslagen wordt genoemd.

Personeel kwam en ging. Sommige plaatsen waren vaak vacant: machinisten en kantoorklerken wisselden wel het meest.

Willem Beltman, geboren 22 september 1889 te Nieuwleusen
godsdienst: Ned. Herv.

beroep: assistent directeur stoomzuivelfabriek

adres:

vestigt zich op 23 september 1912 vanuit De Wijk te Heino bij de familie Albert de Winter, die indertijd woonde aan de Zwolseweg 34.

Wanneer de familie de Winter op 1 mei 1922 naar Diepenveen vertrekt, komt de familie A. Boersma hier te wonen.

Beltman vestigt zich op 26 juni 1917 op het adres Zwolseweg 25 samen met zijn echtgenote.

huwelijk:

gehuwd met Klaaske Bosma, geboren 15 december 1893 te Appelscha, gemeente Ooststellingwerf. Ze komt op 12 juni 1917 vanuit Heerenveen naar Heino.

kinderen:

1. Klaasje, geboren 5 november 1919 te Heino

2. Anna, geboren 5 juli 1924 te Heino

Inwonend bij Willem Beltman is zijn neef of broer Hendrik Beltman, geboren 16 juli 1905 te Nieuwleusen; beroep bediende op de zuivelfabriek.

Hendrik Beltman komt op 25 augustus 1920 naar Heino vanuit Nieuwleusen. Hij vertrekt op 20 april 1933 naar België, komt op 1 oktober 1933 vanuit Casterlé in België terug. Vertrekt op 14 november 1935 vanuit Heino naar Nederhorst den Berg.

Willem Beltman vertrekt op 30 december 1964 uit Heino naar de Z.I.J. Polders en overlijdt dan spoedig.

Jan Greijdanus, geboren 16 juli 1884 te Leeuwarden
overleden 20 december 1947 te Zwolle

zoon van: Haije Greijdanus en Dina Hoogendijk.

godsdienst: geen

beroep: directeur eener Coöp. Stoomzuivelfabriek

adres:

vestigt zich op 22 februari 1911 vanuit Nieuwleusen te Heino op het adres Zwolseweg 37.

huwelijk:

gehuwd met Popkjen Meina, geboren 21 februari 1878 te Langezwaag, gemeente Opsterland.

kinderen:

1. Alida Dina Margaretha, geboren 9 juli 1909 te Nieuwleusen
huwt op 31 mei 1935 te Heino met Harm Jan ter Veer, oud 27 jaar, ingenieur, geboren te Slochteren, wonende te 's Gravenhage.
Alida D.M. wordt op 25 januari 1936 uit het bevolkingsregister van de gemeente Heino overgeschreven naar 's Gravenhage.
2. Heije Tjeerd,
geboren 19 oktober 1910 te Nieuwleusen
vertrekt op 17 september 1932 vanuit Heino naar Zutphen.
3. Tjeerd Roelof,
geboren 20 oktober 1915 te Heino
vertrekt op 25 oktober 1935 vanuit Heino naar Groningen.

De zoons Heije Tjeerd en Tjeerd Roelof werden resp. tandarts te Ede en dokter te Berghem.

Ir. H.J. ter Veer is stagiaire aan de fabriek geweest en in 1951 o.m. rijkszuivelconsulent te Assen; in 1960 inspecteur van het zuivelwezen bij het ministerie van landbouw.

De directeur J. Greydanus en de assistent-directeur W. Beltman waren met de fabriek overgenomen van de N.V., en zouden heel lang blijven tot het overlijden van de eerste in 1947 en de pensionering van de laatste in 1954.

Ook anderen maakten vele dienstjaren: A. Boersma is al genoemd te zijn begonnen in 1915, hij werd gepensioneerd in 1963. G. Dikken was botermaker in 1910 en eindigde als centrifugist in 1947 door overlijden. Sommigen waren geboren in Heino, anderen elders, zoals Greydanus, Beltman en Boersma.

De directeur had een dienstwoning. De oude is in 1916/17 verbouwd tot het nog bestaande huis. Beltman bouwde naderhand aan de Zwolseweg naast de Stichting Beter Wonen (nu Kakkenberg) en Boersma woonde na getrouwd te zijn met Dina Jolink, vanaf 1922 op Zwolsestraat 34, maar verhuisde later naar de Dorpsstraat, waar mevrouw Boersma nog woont.

Benoemingen van personeelsleden en vaststelling van de arbeidsvoorwaarden waren een taak van het Bestuur. Er was geen CAO in die jaren, wel soms overleg met zuster-bedrijven.

Opvallend is de vroege instelling van een goede pensioenregeling in Heino. Landelijk kende men toen al een bescheiden opzet, die een vaste uitkering van f 6,- per week bedroeg, boven de zegeltjesrente, die ook zo'n bedrag beliep. Heino deed het in 1919 wat krasser: ouderdomspensioen $\frac{2}{3}$ van het salaris, weduwen $\frac{1}{2}$ en wezen f 100,- per jaar. De premie kwam voor $\frac{2}{3}$ ten laste van het bedrijf en $\frac{1}{3}$ voor de begunstigde. Tegelijk werden de lonen iets opgetrokken. Pas na de Tweede Wereldoorlog werd aansluiting gezocht bij het gezamenlijke Coöperatieve Verzekerings Fonds, waarbij vrijwel alle coöperatieve zuivelfabrieken boven de grote rivieren waren aangesloten. Voor- of nadeel daarvan was dat de mobiliteit van het personeel niet, door wat men nu noemt pensioen-breuk, werd en wordt belemmerd.

Loonwijzigingen, d.w.z. verhogingen, waren tijdens de eerste oorlog vaak aan de orde, eerst altijd op verzoek van de meest belanghebbende, later stelde het Bestuur een halfjaarlijkse herziening in. Soms leidde dit tot verhoging, soms tot een duurte-toeslag, waarvoor eens twintig procent staat genoteerd.

Er was personeel; er waren ook melkrijders. De melk werd, tot 1970, in bussen naar de fabriek gebracht en niet anders, voordat de koeltanks en rijdende melkontvangsten dit meer en meer overnamen, en in 1987 de bussen-melkontvangst gesloten werd.

Er waren in het begin zelfs meer melkrijders dan personeelsleden. De trekkracht was één, hoogstens twee paardekrachten, meestal niet de sterkste maar wel vaak taai. De wegen of de stegen waren op enkele uitzonderingen na niet verhard, en wegenschaven ontbraken. De wagens konden dus weinig laden om niet te blijven steken, de bussen hadden een vrij groot eigen gewicht, en zo schoot er voor de melk niet veel over. Veel bussen van veel kleine boerderijen bevatten maar weinig liters. Waarschijnlijk om kwesties over te zware belasting van wegen, en dus beschadiging, te voorkomen, gaf het reglement van aanbesteding een maximum melkvracht per wagen aan, 1000 liter op onverharde wegen, maar het gemiddelde lag beduidend lager.

De melkritten werden dus "aanbesteed", de rijder of "vaarder" was zelfstandig ondernemer, die het rit telkens voor een jaar kon krijgen als de inschrijving gelukte. Het was voor hen, zelfs voor de luttele bedragen waar het om ging, een belangrijke inkomst naast het andere wat ze dooreengenomen verdienden. Vaak waren ze ook melkveehouder en lid van de coöperatie.

In beginsel werden de ritten "op nummer" gelost. De directeur gaf bij de gunning dat nummer af, of noemde het, en die volgorde gold het hele jaar door. Maar sommige rijders waren wel eens, of soms vaker, te laat, en dan trad de volgende, indien aanwezig, in zijn plaats. Dat gebeurde echter weleens, als de, altijd buiten eigen schuld, verlate net aankwam, en dan waren de poppetjes - of liever de melkbussen - aan het dansen! Vrede stichten tussen de melkrijders was dan ook een belangrijke taak van de directie. Vrede bewaren met de melkrijders ook, want het melk(bussen) lossen moest weleens worden opgeschort als de fabriek vol of vast zat!

Het hele bedrijf was er namelijk op gestoeld, dat de volle melk direct werd ontroomd, de ondermelk gepasteuriseerd en gekoeld en meteen weer in de nu lege bussen getapt. Maar de centrifuges voor de ontroming konden vervuilen, vooral met (iets) zure melk zoals op warme dagen veelvuldig voorkwam. Tussentijds schoonmaken van de centrifuges, elk met ruim honderd schotels, af- en aanzetten, kostte zo een half uur of meer, en op slechte maandagen kon het enkele keren voorkomen. De laatste wagens hadden dan lang te wachten, de melk werd al slechter, en het humeur voor en in de fabriek niet beter!

Zo'n dertig, veertig en maximaal in het begin van de vijftiger jaren twee en vijftig melkrijders gaven veel verkeer en vertier, en soms getier...

Het dorp deelde mee in de drukte. Paarden en wagens moesten worden onderhouden, de mannen hadden pruimtabak en andere zaken nodig. De paarden wisten zelfs waar een dorstige voerman andere drank dan karnemelk kon krijgen, en zij zelf wat rust. Als dat trouwens ongewenst aan de fabriek het geval was, dan stond de paardenstal ter beschikking. De verkoop van de mest daaruit, ook per jaar, gaf een pittige opbrengst. Niet alle melkrijders hadden hun route door het dorp, en dat werd onderkend door enkele zakenmensen. Israël begon in 1923 een winkel en bakkerij tegenover de fabriek en hij had behoorlijke klandizie aan de melkrijders, het personeel en de buurt. Smid Veldhuis vestigde zich vlak naast de fabriek, een ideale plaats voor het beslaan van de paarden en voor wagenreparatie.

In 1908 was naast de directeurswoning een klompenmakerij gekomen van Weulink en ook die had veel gebruikers om de deur. Het klompengebruik in zuivelfabrieken was zeer hoog: veel sjouw- en sleepwerk, meestal natte vloeren, gebruik van loog en soda. Cijfers zijn echter niet bekend.

In 1923 komt naast Israël een kuiper te wonen, die het bestuur om de gunst vraagt tot het mogen leveren van botervaten. Dit verzoek wordt ingewilligd tot voorlopig één derde van de behoefte, mits prijs en kwaliteit goed zijn.

Zo was de fabriek een klein centrum van buurtontwikkeling. De drukte gaf echter ook bezwaren. Wachtende melkrijders kozen plaats aan of op de rijksweg. In 1920 schrijft de directeur aan Rijkswaterstaat, "dat bermbestrating niets helpt als onwillige melkrijders die de weg versperren niet worden bekeurd"!

Er was meer vervoer dan dat van melk.

Steenkool moest van het station Heino naar de fabriek worden gebracht. Ook dit was aangenomen werk, met tariefverschil per 10 en 15 tons spoorwagon.

Boter wordt blijkens enkele aanduidingen naar Zwolle gebracht en daar op trein (of boot?) geladen. Dit geschiedt per voerman; omstreeks 1920 wordt overwogen zelf een paard en wagen, en even later zelfs om een vrachtauto aan te schaffen, maar dit laatste gebeurt pas in 1924.

De coöperatieve vereniging had intussen een pijnlijke hobbel moeten nemen. Af en toe blijkt uit de notulen iets, en uit eerdere verhalen van mensen die het meemaakten, dat de "politieke verschillen" in het bestuur de verstandhouding danig vertroebelden. De gebezigde uitdrukking staat voor: verschillen in kerkelijke gezindheid, Rooms-Katholiek of niet Rooms-Katholiek. Er was dus geen vergelijk mogelijk, het verschil moest blijvend zijn. Naar men zegt kwam directeur Greydanus toen met het voorstel het aantal bestuursleden en dat van de commissarissen even te doen zijn, de helft Rooms-Katholiek, de andere helft niet. Eerst wordt dit idee afgewezen en achtergehouden, maar in 1918 wordt bij de statutenwijziging aldus besloten, en niet alleen formeel de duur van de vereniging verlengd, maar ook practisch gered! En zelfs nu, onder de regering van het

CDA bestaat deze bepaling nog. Slechts in een enkel geval is loting het gevolg geweest; meestal zijn verschillen in inzicht over het beleid niet kerkelijke-gezindheid gebonden en dat dan in de weinige gevallen dat er gestemd wordt. Organisatorisch aldus gelouterd, durfde men zakelijk een forse stap te doen.

Een file melkrijders op de Zwolseweg bij de stoomzuivelfabriek Heino; het jaartal 1915 is te onderscheiden. De fabriek werd later meermalen verbouwd. De directeurswoning (rechts) werd in 1916/1917 gerenoveerd en is sindsdien uiterlijk nauwelijks veranderd.

De hoeveelheid ondermelk die de leden liever niet teruggeleverd krijgen, en dan ten verkoop aan andere leden "aan de fabriek lieten", nam toe, en er moest en kon aan derden worden geleverd. Er was in de laatste jaren van de oorlog en vlak daarna 's winters een regeringsleveringsverplichting naar de grote steden in het westen des lands. Desondanks moest er een bestemming voor een overschot worden gevonden en die kwam, toen begin 1918, kort na de statutenwijziging, een nieuw ketelhuis, een magazijn en een kolenbergplaats werden gebouwd. In dat ketelhuis werd een caseïnemakerij ingericht, en er werd ook wel kaas, Friese nagelkaas, gemaakt. De productie van beide bleef bescheiden, maar men kon zich(zelf) redden.

In 1922 komen er echter stoomketels in het nieuwe gebouw, de kaas- en caseïneproductie gaat door, maar nergens is gevonden waar!

Hier volgt een bloemlezing van namen van machinisten, de mannen die de stoomkracht verzorgden.

Er ontbreken nog aan:

D. Groeneveld 1947-1976

J. Blom 1963-heden

Engbert Coehoorn, geboren 19 juli 1889 te Jubbega-Schurega, gemeente Heerenveen

godsdienst: Ned. Herv.

beroep: machinist stoomzuivelfabriek

adres:

vestigt zich op 11 maart 1913 te Heino vanuit Nijeveen; hij is in kost bij klompenmaker Weulink, Zwolseweg 39.

op 9 juli 1917 vestigt hij zich op het adres Dorpsstraat 21 samen met zijn echtgenote.

vertrekt op 30 september 1918 vanuit Heino met zijn echtgenote naar Meppel.

huwelijk:

gehuwd met Aaltjen Tuitert, geboren 13 november 1894 te Deventer.

Zij komt op 4 juli 1917 vanuit Deventer te Heino.

Klaas Jacob Deemter, geboren 5 oktober 1888 te Ezinge (Gr.)
overleden 10 november 1960 te Zwolle.

godsdienst: Ned. Herv.

beroep: monteur/machinist elektrische centrale Heino!

adres:

vestigt zich op 10 augustus 1918 vanuit Ezinge in Heino bij kleermaker Biesemaat, alwaar hij in kost is. De familie Biesemaat woonde aan de Dorpsstraat 44.

vestigt zich in 1919 aan de Dorpsstraat 79.

huwelijk:

met Mina Johanna Jolink, geboren 26 oktober 1885 te Olst.

Ze komt op 8 mei 1919 vanuit Zwolle naar Heino.

Ze overlijdt op 28 januari 1940 te Heino.

kinderen:

1. Jan, geboren 7 augustus 1920 te Heino

2. Gerritdina Zwaantje, geboren 13 juli 1922 te Heino

3. Frans, geboren 18 mei 1925 te Heino

4. Zwaantje Mina Klazina, geboren 19 april 1928 te Heino

Berend van Essen, die als smidsknecht bij Klaas Deemter kwam werken, werd door hem omgedoopt in Dolf, omdat Klaas al een knecht had die Berend heette.

Klaas Deemter was al machinist voordat de fabriek coöperatief werd en ook in 1918. Later was hij een soort onverbonden monteur met een eigen zaak aan de Dorpsstraat.

Josinus Jacobus Dijksman, geboren 10 december 1895 te Luinjeberd, gemeente Heerenveen (Fr.)

godsdienst: Ned. Herv.

beroep: machinist zuivelfabriek

adres:

Komt op 28 oktober 1919 vanuit Luinjeberd naar Heino. Is in kost bij koperslager Gerrit Vorrink, Zwolseweg 3.

Vertrekt op 2 juli 1920 naar Groningen.

Jean Joseph Lamarche, geboren 11 januari 1883 te Fleren (België)
Hij heeft de Belgische nationaliteit.

godsdiens: R.K.

beroep: machinist stoomzuivelfabriek

adres:

vestigt zich op 22 juni 1921 vanuit Zwolle te Heino op het adres
Zwolseweg 23.

Vertrekt op 20 november 1924 met zijn gezin naar Zwolle.

huwelijk:

gehuwd met Dora Joosten, geboren 2 november 1892 te Hamont
(België)

kinderen:

1. Theodore Jul Henri, geboren 5 november 1920 te Zwolle

2. Jean Gerard, geboren 1 februari 1922 te Heino

3. Leopoldine Albertine Gertrud, geboren 12 mei 1923

Pieter Polstra, geboren 13 oktober 1892 te Pingjum, gemeente
Wonseradeel (Fr.)

overleden 22 april 1961 te Heino.

godsdiens: Ned. Herv.

beroep: machinist zuivelfabriek 1924-1928, later garagehouder enz.

adres:

Canadastraat 40, (pand is vervallen, hoort nu bij Auto Heino)

huwelijk:

gehuwd met Hiltje Jacoba Tiezema, geboren 7 februari 1892 te Leeuwarden.

kinderen:

1. Beert, geboren 7 maart 1917 te Den Helder

2. Willem Alex, geboren 23 januari 1920 te Kampen

3. Jan Albert, geboren 2 december 1924 te Heino

4. Ali Reina, geboren 9 januari 1932 te Heino

IJke van der Wal, geboren 10 december 1903 te Harich (Gaasterland)
overleden 24 juni 1931 te Heino

godsdiens: Ned. Herv.

beroep: machinist

adres:

vestigt zich omstreeks 1927/1928 te Heino bij de familie Boersma,
Zwolseweg 34.

In het bevolkingsregister van Heino wordt hij op 7 augustus 1929 afgeschreven naar Gaasterland; doch op 19 november 1929 weer ingeschreven komende vanuit Gaasterland samen met zijn echtgenote op het adres Zwolseweg 7.

huwelijk:

gehuwd met Sjoerdje van den Bosch, geboren 7 december 1904 te Oudega, gemeente Hemelum.

Na het overlijden van haar man vertrekt Sjoerdje van den Bosch op 16 juli 1931 met haar kind Greta Pietje, geboren 4 januari 1931 te Heino, vanuit Heino naar Wijmbritseradeel.

Hendrikus Johannes Kok, geboren 18 maart 1906 te Dalen
overleden: 19 maart 1954 te Heino.

godsdienst: R.K.

beroep: 2e machinist stoomzuivelfabriek/stoker,

adres:

Komt op 20 juli 1929 vanuit Coevorden te Heino in kost bij de familie
Johannes Antonius Satink, winkelier, Canadastraat 36.

Vestigt zich op 1 augustus 1930 met zijn echtgenote op het adres
Dorpsstraat 59; enige tijd later op het adres Dorpsstraat 55 (dit
pand is bij Dorpsstraat 53 aangetrokken), daarna Zwolseweg.

huwelijk:

gehuwd met Maria Francisca Hilderink, geboren 1 mei 1904 te Deventer.

Zij is op 26 februari 1925 vanuit Voorst (Gld.) gekomen als dienstbode bij
de familie Van Sonsbeeck, Zwolseweg 50.

In 1926 oppert W.J. Mulder in de ledenvergadering of het niet gewenst zou zijn
over te gaan tot bereiding van melkpoeder. Het bestuur reageert lauw, maar als de
handel in ondermelk, die o.a. aan de Blokmelkfabriek in Zwolle wordt verkocht, moeiza-
mer wordt, dan pakt men eind 1928 de zaak aan. In korte tijd is een commissie uit het
bestuur en de commissarissen, na een bezoek aan enkele poeder- en condensfabrieken,
klaar met de aanbeveling tot bouw van een poederfabriek. De leden nemen het plan
over en de uitwerking begint.

Melkpoederbereiding was niet geheel nieuw, en er waren twee verschillende systemen
in bedrijf: verstuivingstorens en walsenmachines. Verstuiving slaat op het vernevelen
van (ingedikte) melk in een hete luchtstroom; op walsen drogen gebeurde door melk
tussen twee stoomverwarmde draaiende walsen te koken, als film om de wals mee te
laten gaan, aan het eind van de omwenteling van de wals af te schrapen en deze film
daarna te malen en te zeven.

Beide systemen worden besteld:

- De verstuivingsinstallatie, met alleenrecht in een straal van 40 km, van het fabriekaats
Krause, met bijbehorende indamper.
- De walsenpoedermachines, naar de uitvinder veelal op zijn engels "Hatmakers" ge-
noemd, worden in de beschikbare papieren nauwelijks nader aangeduid.

Als het gebouw niet tijdig klaar is, blijkt in elk geval één van de twee die er zijn geweest
in een noodgebouwtje te hebben gestaan en in 1929 dienst te hebben gedaan.

Na het besluiten in een allerwegen met belangstelling en spanning tegemoetgeziene le-
denvergadering volgde een reeks uitvoeringsmaatregelen. Er wordt grond gekocht,
geld gezocht, afzet gepeild en afgesproken, gebouwd en geïnstalleerd.

Het terrein werd uitgebreid met 12 are van Hermannus de Graaf, aan de dorpskant en
met 5 are van G.J. Hoekerswever achter de bestaande fabriek.

De financiering was nog niet zo eenvoudig. Ten opzichte van de bestaande omvang
was de uitbreiding groot, en kennis van de afzetmogelijkheden was bij de banken nau-
welijks aanwezig. De plaatselijke coöperatieve boerenleenbanken konden er trouwens
niet in voorzien gezien de omvang van het gevraagde crediet. De Centrale Raiffeisen-
bank te Utrecht deed niet mee, Eindhoven durfde het aan. Het ging hierbij om een cre-
dietbedrag van f 230.000,-.

De afzet werd, en was waarschijnlijk al eerder, overlegd met de heer L.T. Schaap te Nunspeet, een jonge handelaar in melkproducten in een bijna maagdelijke markt. Hij durfde het aan de afname van de hele productie te garanderen. Er was toen geen sprake van enige regeringsgarantie, inleveringsregeling of wat dan ook, zodat van een vaste prijsgarantie geen sprake was. De markt zou het moeten doen, zoals dat voor alle zuivel- en ook andere producten destijds gold.

De bouw gebeurde onder leiding van een nieuwe architect, de heer G.W. Wieringa te Coevorden, die in de melkproductenbranche ervaring elders had. Eerdere werken waren steeds van de hand van architect Burgmans uit Avereest.

De inschrijving ging voor een bedrag van f 30.000,-, waarvoor een gebouw van $12 \times 24 \times 12/17$ m, deels onderkelderd, werd gezet. De poeder"toren" van Krause, een Duitse firma, in Nederland vertegenwoordigd door Boeke en Huidekoper, werd opgetrokken in beton, aan de binnenkant betegeld. De doorsnee was 6 meter en de hoogte eveneens. De bijbehorende machineruimte, luchtkanalen en filters vroegen ook hun plaats, maar naast de toren was op de "zolders" poederopslag mogelijk. In het voorste deel stond, op de verdieping, net als de toren, de indamper met drie melktanks, en op de tweede verdieping stonden de walsenpoedermachines.

Voor het zover was, was 1930 bijna verstreken; december van dat jaar startte de toren. Er waren dan ook poedermakers! Zeer zeker, maar geen van de jaarverslagen tot 1946 noemt er een. Die vermelding, van het personeel, blijft beperkt tot de zinsnede:

"Verder werkten er nog enige losse arbeiders in de poederfabriek. Hun aantal was zeer verschillend en vermeerderde of verminderde in verhouding tot de te verwerken melk."

Pas in 1946 werden als werkzaam in de poederfabriek 9 personen met name genoemd (en 3 niet): Th.R. Blom, G.W. Grootenhuis, J.M. v.d. Vegt, M.J. Fokker, R. Visscher, D.H. Meier, C.G.A. Huis in 't Veld, J. Kappert en H. Kieftenbeld. Hiervan bleef alleen Kappert tot zijn pensionering poedermaker, de anderen wisselden van plaats, of vertrokken.

Gezien echter de omvang van de productie van dit jaar vergeleken met die in bijv. 1936 moeten er toen plm. 10 mensen mee bezig zijn geweest (ca. 50.000 kg poeder per man per jaar). Dit is naar de huidige verhoudingen een enorme personeelsbezetting, maar het lag toen nogal wat anders dan nu.

De uurproductie was klein, zo'n 300 kg in de dagelijkse draaiuren. De verpakking was bewerkelijk. Kisten voor 50 kg in één blik, soms twee à 25 kg, soms ook al "kleinblik" van 2½ à 5 kg per blik, en dan die weer in kisten, allemaal dicht spijkeren en met hoogstens een steekwagentje als hulpmiddel verplaatst.

Het afvullen gebeurde in de kelder, de opslagruimte was op de drie zolders en bij verzending moesten de wagens met handkracht worden beladen, met behulp van een tassel aan de buitenmuur.

Het schoonmaken van de indamper was toen, en feitelijk tot 1971, een kwestie van "pijpen borstelen," omslachtig en zwaar werk.

De Krause-toren zorgde zo direct voor veel werk; indirect waren er weer anderen bij betrokken. In 1929 kwamen er een bedrijfsleider en een controleur, van betekenis voor de fabriek, en voor Heino. De eerste was H.H. Bosscher, die later als correspondent een kantoorfunctie had, en de tweede A.H. Leuverink, die in zijn plaats op het laboratorium, als kwaliteitsbehoeder van de aangevoerde melk en later als 2e bedrijfsleider in de fabriek een goede en grote rol speelde. Beiden werden raadslid en Leuverink ook wethouder.

De afname van de productie was zoals aangestipt "gegarandeerd" door de fa. Schaap. Dit hield echter niet in, dat er vanwege de fabriek niets aan werd gedaan om het product aan de man te brengen.

De invallende crisis maakte het niet gemakkelijker, uitvoermogelijkheden, met name naar Engeland, werden snel minder, en de prijzen kelderden. Echter ook de kosten, zodat zelfs bij de lage opbrengsten van het poeder de (onder)melk-waarde vergeleken met die bij andere fabrieken er goed uit kwam.

ELECTRISCHE LUXE BROOD-, KOEK- EN BANKETBAKKERIJ

J. COPPENS - GROOTE BROEK

MEESTERSE HALEN BEKROOND MET DE HOOGSTE OORDEEL-
SCHIEDENAREN O.A. TE ROTTERDAM, TR. BUREAU,
PROMOTIEBUREAU, UITREKST. AMSTERDAM,
DEN HAAG

Grootebroek, 1 Augustus 1938.

Aan de Coöp. Fabriek van Melkproducten "Heino"
te HEINO (Cr.)

M.B.,

Ik kon u tot mijn vreugde melden, dat mijn zoon op de
grote Nat. Vakwedstrijden te Arnhem met zijn melkbrood ge-
bakken met Uw Heino Krause Volle Melkpoeder, den eersten
prize heeft behaald.

Ik heb steeds groot vertrouwen gehad in Uw melkpoeder
en weet uit jarenlange ervaring, dat er een prima wedstrijd-
brood mee te maken is, daar ik al meerdere eerste prijzen met
Uw product heb behaald, ik verkoos het daarom steeds boven
vloeibare melk en boven alle andere merken melkpoeder. Zo
is mijn succes ook Uw succes geworden.

Groetend en hoopzachtend.

J. Coppens
Grootebroek

OOK IN 1938

Opmerkelijke
Successen

MET BROOD GEBAKKEN MET
HEINO-KRAUSE
MELKPOEDER
OP DE VOORNAAMSTE
VAKWEDSTRIJDEN

Daarvoor moest dan ook veel gebeuren. Directeur Greydanus vermeldt ergens dat 900 Nederlandse bakkers Heino Melkpoeder gebruiken! Hoe is het denkbaar, dat in zo'n armoedige tijd melkpoeder, dat toch duurder zou moeten uitkomen dan vloeibare melk, zo'n opgang maakte, en dat het "Heino" was, die dat bewerkte.

Een enkel voorbeeld van de reclame toen toont enkele argumenten. De slagzin: Wie "Heino Krause" heeft gekend, wil geen ander, is verwend, dateert uit die jaren, en was de vrucht van een prijsvraag, die op zichzelf al een reclame was, maar f 75,- kostte en nog bekendheid geniet in de bakkerswereld.

Verkoopboeken uit de dertiger jaren geven enkele namen van nog bekende klanten: Lindeboom in Zwolle, de Bakkersinkoopvereniging in Rotterdam Civoba, Schaeffer (toen Rotterdam), Verkades fabrieken Zaandam, Manschot Lichtenvoorde.

Daarnaast zijn er bijvoorbeeld diverse scheepvaartmaatschappijen onder de afnemers. Bij de K.N.S.M. worden dan genoemd de "Simon Bolivar", de "Alkmaar", de "Stuyvesant", de "Colombia", enz. Bij de V.N.S. de "Randfontein", de "Jagersfontein" en de "Amstelkerk".

Andere bekende namen in de oude boeken zijn: NV Hema Amsterdam, Melkinrichting Mariëndaal Apeldoorn (opgeheven), Almelse Coöperatieve Melkinrichting (nu in Ormet), zuivelfabriek "Neerlandia" Stompvoren (die later zelf een Krause-toren zou plaatsen), enz.

En uit Heino: Th. Broeks, H. Hemels, voor bedragen van ruim zeven gulden vijftig cent. Er bleef enige uitvoer na het uitvallen van de landen Engeland en België: Shanghai, Hongkong, Batavia, Haïfa, Bombay, enz.

Op te merken valt nog, dat de prijs van magere melkpoeder zo laag werd, dat er bakkers waren die er winst in meenden te zien dat te gebruiken in plaats van meel. Het leidde tot verlies, als geen andere maatregelen werden getroffen, door het slinken van het brood, en dus de omzet.

Veel drukte dus met en door de Krause-installatie. De walsenpoederproductie is volgens de productie- en de verkoopboeken van bescheiden omvang, maar enkele procenten van die van het verstuvingspoeder.

Anders ligt het met het "uitgangs"product boter. De in 1915 geplaatste karns worden in 1926 geheel vernieuwd, d.w.z. dat de door het gebruik en/of de tand des tijds aangestaste houten ton-delen zijn vervangen, mogelijk ook de in- en uitrijdbare walsen op de "kneedwagens".

Botermaker De Haan is in 1922 vertrokken, na meerdere meningsverschillen met de directeur, iets wat ook anderen weleens overkwam.

Zijn opvolger Venema bleef niet lang, hij werd in 1926 vervangen door J.W. Kevelam uit Dalfsen die het tot 1954 volhield, met als tweede botermaker J.H. Hansman, en later B.H. Melenhorst, die in 1928 als boterinpakker begon, Kevelam opvolgde als eerste botermaker, en in dienst bleef tot 1973!

Jan Venema, geboren 17 juli 1892 te Marum (Gr.)

godsdienst: Ned. Herv.

beroep: botermaker stoomzuivelfabriek

adres:

Vestigt zich op 27 augustus 1923 te Heino komende vanuit Schoterland, gemeente Nieuweschoot (Fr.) op het adres Hubertsallee 7.

Vertrekt op 27 april 1926 met zijn gezin naar Tilburg.

Jan Willem Kevelam, geboren 1 december 1890 te Holten
overleden 7 april 1963 te Zwolle

beroep: botermaker

godsdienst: Ned. Herv.

adres:

vestigt zich op 26 april 1926 komende vanuit Dalfsen te Heino op het adres Zwolseweg 29.

huwelijk:

gehuwd met Rika Paalman, geboren 28 juli 1898 te Holten.

kinderen:

Hendrik Jan, geboren 5 maart 1922 te Holten

Gerritje Roeloffina Henrica, geboren 15 oktober 1930 te Heino

Johannes Hendrikus Hansman, geboren 21 april 1896 te Heino
overleden 16 september 1966

zoon van: Johannes Hansman, geboren 7 november 1856 te Heino
godsdienst: R.K.

beroep: arbeider zuivelfabriek

adres:

Woont Brinkweg 74 (ouderlijk huis)

Vestigt zich op 28 mei 1924 op het adres Rozendaelseweg 18; gaat echter op 1 september 1927 met zijn gezin terug naar Brinkweg 74.

huwelijk:

gehuwd met Johanna Klomp, geboren 19 februari 1887 te Raalte.

kind:

Johannes Hermanus Wilhelmus, geboren 8 augustus 1923 te Heino

De crisis van 1930 en later had tot noodlottig gevolg dat vele landen invoerbelemmeringen opwierpen, zoals bij melkpoeder al is opgemerkt.

België was een van die landen, maar liet room eerst ongehinderd toe. Dus: room naar België, ook uit Heino, daar verkarnd en de boter dan toch geleverd. Natuurlijk duurde dit maar even...

De melkaanvoer bleef geleidelijk wat stijgen, en na de zware investering in de poederfabriek had men midden dertiger jaren de benen weer zover onder het gat, dat de botermakerij kon worden gemoderniseerd. En dat gebeurde grondig.

Karn- en roomzuurlokaal werden ruim en licht opgezet en met granieten vloeren en leuk betegelde wanden zeer hygiënisch afgewerkt. Vier glas-epsilon gevoerde dubbelwandige stalen roomtanks en twee teakhouten karnknaders met ingebouwde walsen vormden een evenzeer moderne als praktische inventaris; de werkcapaciteit werd vierduizend liters room per karn, d.i. ongeveer 1250 kg boter per keer "draaien".

Het verpakken, d.w.z. het afvullen van de vaten, gebeurde bij de karns, de opslag in de kelder onder het roomzuurlokaal.

Deze karns werden electrisch aangedreven, de vorige met riemen vanaf de door de stoommachine draaiende, ook middels een riem, hoofdas of hulpas.

Voor de kleinverpakking, één, een half of een kwart kilo, was er een z.g. "strengpers". Uit een afsluitbare boterbak werden met handschroefdruk door enkele rechthoekige openingen één of meer "strengen" van bepaalde doorsnee geperst, opgevangen op een rollenbaantje en met een naar maat instelbaar "draadraam" in passende blokjes gesneden.

Het wikkelen in perkament en cartonneren was ook handwerk; de uurproductie kon oplopen tot 400 pakjes, waarbij dan 2 à 3 verpakkers waren betrokken. Een prachtige bezigheid om sterke verhalen bij te vertellen; radio was er in de fabriek toen (gelukkig) nog niet bij...

De vernieuwingen aan de fabriek werden goed gefaseerd.

In 1935 was het "grote" kantoor naar boven gebracht, het oude bleef verkleind als privé-kantoor voor de directeur; de buitentrap is toen deels in de portiek verwerkt. Het laboratorium, links van de ingang, werd vergroot naar de ontvangstzijde.

In 1940 waren er plannen voor uitbreiding en modernisering van de melkontvangst, die door het uitbreken van de oorlog wel iets werden opgeschoven, naar met wat geluk vlak daarna mochten en konden worden uitgevoerd.

Het was een rigoureuus plan. De verplaatsing van melkbussen van wagen tot bascule was altijd handwerk, of beter gezegd "gooi- en smijtwerk" geweest. De vloer van een losplaats bestond uit zware ijzeren tegels of platen, waar de bussen met wat kracht en meer handigheid overheen werden "gekeild" tot aan de bascule liefst, of tot de voorganger(bus). Met veel lawaai!

De bussen moesten bij de bascule worden opgetild om te worden geleegd, of "gestort" in vaktal, en de geleegde bus werd met de bodem nog boven in het "uitdruiprek" of de "molen" gezet, om de laatste melk te laten uitlekken, de "lek- of drupmelk". Het deksel lag dan naast of op de bus. Na één slag van de molen was de bus bij de melkrijder of de "tapper" van ondermelk of karnemelk. En zo werden destijds dagelijks ca. 2500 bussen ontvangen.

Er waren andere oplossingen voor dit pittig zware werk aan de markt. Rolbaantransport van bussen vroeg alleen het zetten op de baan, de zwaartekracht deed de rest, op de hellende baan "rolde" de bus weg. Dit systeem werd gekocht. Met bussenspoelmachines. Het schoonmaken van melkbussen aan de fabriek was in "botergebieden" onbekend, en eigenlijk niet zo erg zinvol. Bijna elke boer kreeg ondermelk en karnemelk terug, en het aantal lege bussen was meestal klein. Door de poederproductie was hier echter de ondermelkprijs wat opgelopen en daardoor werd minder teruggenomen: in 1939 minder dan 60% teruglevering. "Bussen schoon thuis" was voor verscheidene leden aantrekkelijk.

Er werden twee bussenspoelmachines aangeschaft, fabriekaat Holstein en Kap-pert, een Duitse firma, die op dit gebied en dat van flessenreinigingsmachines een bekende naam had.

Doordat tijdens de oorlog de teruglevering van bezetterswege meer en meer moest worden beperkt en reinigingsmiddelen voor de bussen steeds moeilijker beschikbaar kwamen, waren deze bussenspoelmachines een ware uitkomst!

In landelijke zuivelkringen werd deze opzet van de Heinose melkontvangst meesmuislind beoordeeld als een weelde die alleen door (te) hoge opbrengst van melkpoeder kon worden betaald! (Commentaar van vakgenoten bij mijn benoeming tot directeur in 1956).

Met de melkontvangst werd een apart "koellokaal" gebouwd, waarin toen nog "open" koelers voor ondermelk werden opgesteld. Eerder stonden die in het "verwerkingslokaal" bij de centrifuges en pasteurs, maar de damp van de hete melk was lastig voor de drijfriemen van de apparaten door het slippen die deze veroorzaakte.

Boven melkontvangst en koellokaal kwam een "tank- en bakken"-zolder. Een paar melktanks van 10.000 liter, geëmailleerd en praktisch in de vloer opgehangen, enkele vertind koperen bakken voor spoeling en een geëmailleerde karnemelktank, de tank van Jans Holleboom. Hij was van 1921 tot 1948 karnemelktapper, woonde aan de Rozendaalseweg en is voor een paar jaar gestorven. De enige die zijn naam aan een stuk inventaris leende, en zo lang!

Wereldoorlog II betekende ook voor de fabriek een veel grotere terugslag dan de eerste wereldoorlog. Tot 1944 werd er, met melkaanvoer van andere fabrieken, 's zomers veel poeder gemaakt. 's Winters moest er weer melk aan de grote steden worden geleverd en was er weinig werk. De eigen aanvoer, van leden dus, daalde van 80 miljoen kilogram in 1940 tot 7.5 miljoen in 1944. Aan veel hulpstoffen was gebrek, vernieuwingen waren praktisch uitgesloten. Er werd van dag tot dag geleefd, en dat ging nog wel, omdat er in deze streek en zeker aan dit bedrijf geen voedselgebrek was.

Zakelijk stond dus alles op een heel laag pitje, politiek gezien moest er weleens gebalanceerd worden. Als voedselvoorzieningsbedrijf was men redelijk onmisbaar en dit werd zo goed mogelijk uitgespeeld. De "verkeerde kant" paste wel op niet te ver te gaan, en zo kon er enige vrijheid van handelen overblijven en in totaal Nederlands verband iets voor de voedselvoorziening worden gedaan. Er was véél onderling overleg in die jaren!

Er kwam een vrede en daarna een tijd van herstel, want er was niet veel meer heel of niet versleten. Voedselvoorziening bleef voor Nederland een prioriteit en de opvoering van de melkproductie en de verwerking daarvan hadden mede voorrang.

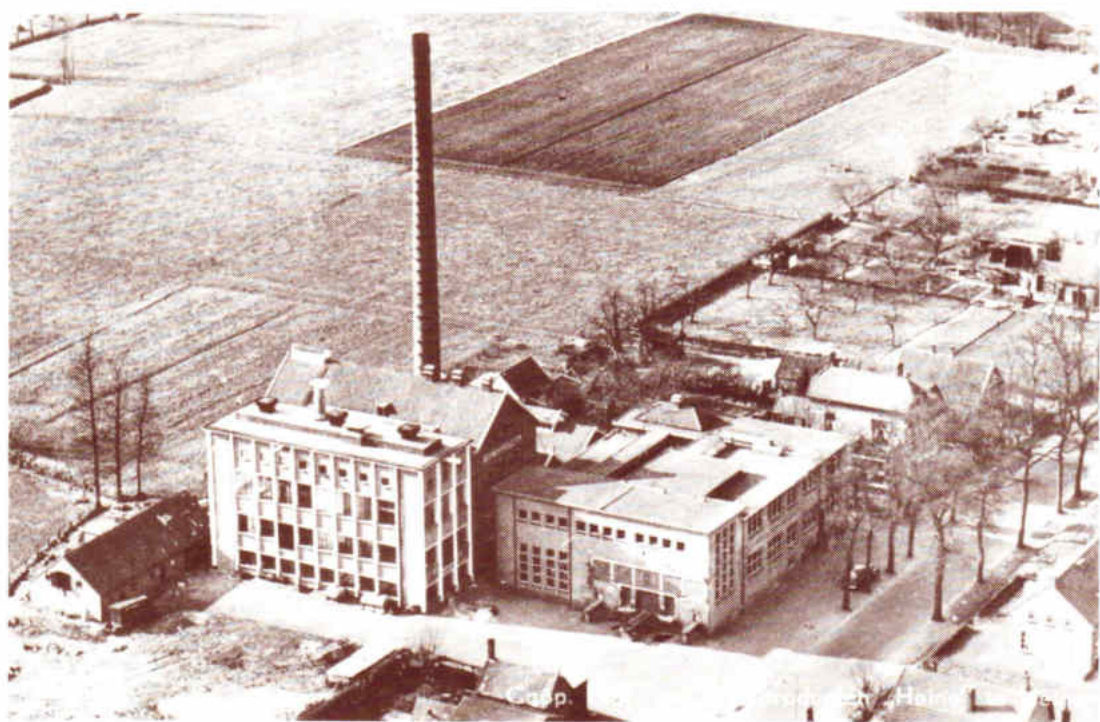
Eerst ging het vooral om hulpstoffen en hulpmiddelen: steenkolen, reinigingsmiddelen, melkbussen, paarden en wagens, werkkleding, verpakkingsmateriaal voor boter en poeder, en vele andere zaken. Daarna om machine-onderdelen en nieuwe apparaten. Vele rijksbureaus uit de oorlog bleven nog enkele jaren doende met behandeling van aanvragen en het al of niet verlenen van vergunningen.

Geleidelijk verruimden de mogelijkheden en herstelde de melkaanvoer. Consumptie van melk en boter kwamen in 1947 en 1949 vrij, de uitvoer werd weer toegestaan, een bittere noodzaak om deviezen te verwerven teneinde invoer van andere goederen te betalen. Er was echter een duidelijk prijspeilverschil met de wereldmarkt. Deze lag veel hoger, en uitvoerende (zuivel)bedrijven zaten daardoor veel gunstiger dan die welke voor de binnenlandse markt werkten. Teneinde deze laatste toch te kunnen blijven voorzien, werden op de uitvoer weer heffingen gelegd, zoals in 1918/19 ook al hadden bestaan. Deze heffingen werden via het Zuivelfonds uitgekeerd over alle melk in Nederland en zo probeerde men rechtvaardigheid te scheppen. Egalisatie van opbrengsten is echter moeilijk, en zuivelwaardeberekeningen geven ook zelden ieder tevredenstellende uit-

komsten. Tegenstellingen tussen de groep "boterfabrieken", die veel ondermelk hadden te leveren (de teruglevering was na beperkingen in de oorlog ver achtergebleven in de daarop volgende jaren) en de kopende consumptiemelkbedrijven, leidden tot oprichting van de Comego, die het aanbod bundelde. Heino werd lid zowel vanwege de soms voordelige afzet van (onder)melk als om een greepje te hebben bij de plaatsing van de overschotten, eerst alleen 's zomers.

Het Krause-poeder was weer in, de uitvoer ging vlot, de kleinblikverpakkingsafzet groeide fors. Er was dus eigen melk, Comego-melk, en vraag naar melkpoeder: de verwerkingscapaciteit werd te klein!

In 1949 werd overgegaan tot bouw van een tweede poederinstallatie. De firma Krause bestond niet meer, Lurgi zette de zaak voort en kreeg de opdracht. Weer een betonnen betegelde toren, deze met twee indampers, totale capaciteit 600-750 kilo poeder per uur. Een forse uitbreiding 200%, en met duidelijke aanwas van werkgelegenheid.

Een luchtfoto uit het begin van de vijftiger jaren. De tweede poedermakerij is dan klaar. De paardstal, geheel links, is nog volledig, maar zal aan de rechterzijde in elkaar worden gereden. De melkontvangst vond plaats daar waar de rolbanen uit de zijmuur zichtbaar zijn. Aan de Zwolseweg stonden toen, tot aan Zwolle toe, rijen eiken, waarvan er gelukkig, ook bij de jongste veranderingen na de aanleg van de rondweg, nog een aantal is gespaard gebleven.

Veranderingen waren er al geweest. Directeur Greydanus overleed in 1947; zijn opvolger was H. Mulder, geboortig uit de Wolthaarshoek en toen directeur in Venray. In, en vooral vlak na de oorlog, zijn er heel wat personeelsleden bij gekomen, zoals bijgaande opsomming laat zien. Voor het eerst wordt de aanduiding "werkzaam in de poederfabriek" gebruikt en gezien het aantal is dat terecht.

J. Greydanus

H. Mulder

Ook deze keer heeft de nieuwe poedermakerij terreinaankoop met zich meegebracht, maar weinig, zo'n 800 m² van H. de Graaf.

Belangrijker is de plaatsing van een derde stoomketel, groot 270 m² verwarmd oppervlak, in het oude magazijn tussen het bestaande ketelhuis en de "oude" poedermakerij. Het product uit de Lurgi-toren was in veel opzichten een succes, fijn van smaak en kleur en met een veel zachtere structuur dan van vele andere nieuwe installaties die in deze

tijd werden aangeschaft. Het oude voorbeeld van Heino werd in deze jaren gevolgd door de buurtfabrieken in Dalfsen, Ommen en Raalte, die alleen walsenpoeder maakten, de zojuist gestichte "Centrale Melkpoederfabrieken" te Lochem, Beilen en Zevenbergen, en diverse andere, vaak kleinere, elders in den lande.

De bedrijfsresultaten weerspiegelden het technische en commerciële succes van de nieuwe toren. De kleinblikomzet was bijv. de grootste in Nederland, en ook grootblik was belangrijk.

De overschakeling van grootverpakking in blik naar papieren zakken, ook voor uitvoer, voltrok zich in de jaren van de oorlog tot plm. 1960. Zowel in prijs als in arbeid was de zakverpakking voordeliger, maar door de zucht naar de laagste kosten kwam de kwaliteit nogal in het geding. Voorschriften van het Zuivelkwaliteitscontrolebureau moesten de fabrikanten, meest de nieuwe, die eigenlijk meer melkverwerkers dan poederfabrikanten waren, in het spoor houden. Dat was behalve voor de verpakking ook voor de kwaliteit en de samenstelling niet overbodig. Er is door de "echte" poederfabrikanten vele jaren

veel schade ondervonden van de "beunhazen" in het vak. Prijs- en daardoor marktbederf deden ons in de zestiger jaren vooral veel pijn. Het gebeurde zelfs dat gebruikte Heino-zakken door derden met ander poeder werden gevuld en als echt Krause-poeder verkocht! Dat kon in de jaren, dat de zakken werden geknoopt; bij genaaid gesloten zakken werd dat moeilijk.

Dat was een volgende belangrijke stap: het dichtnaaien van de poederzakken. Dit leidde al gauw tot "palletiseren" en toepassing van de vorkheftruck. De transportbanden, waarvan er een hele lengte liep vanuit de kelder, waar de grootverpakking nog steeds gebeurde, tot boven in de kleinverpakking, hebben maar enkele jaren dienst gedaan. Pallettransport uit de kelder was ook al niet je dat; met de plaatsing van de silo's verhuisde de aftap naar de begane grond (1966). De kleinblikverpakking groeide in de vijftiger jaren enorm uit. De opstelling bij de Krause-toren, op de oude poederzolders, werd te benauwd, en in 1958 is de kleinverpakkingsafdeling gezet, die ook nu nog in bedrijf is, uiteraard niet zonder aanpassingen in de apparatuur.

In dit gebouw is de personeelsafdeling, was- en kleedlokaal en cantine, opgenomen. Voor die tijd modern opgezet, en vrijwel onveranderd nog een zeer behoorlijke accommodatie, groot genoeg gebleven omdat de personeelsbezetting sindsdien weinig is veranderd.

Dat was met de melkaanvoer anders. In de vijftiger jaren steeg deze geleidelijk, daarna met sprongen, en dat vroeg regelmatig aanpassingen van de verwerkingscapaciteit. De Krause-toren is in 1960 vervangen door een driemaal zo grote Volma-toren, 9000 liter ondermelk per uur, en die is in 1970 op 15.000 liter gebracht door verwisseling van de indampers.

De "boterfabriek" bleef ook in dezelfde bedrijfsruimte, al moesten de melkopslagtanks de deur uit, en werden er in de loop van de jaren vijf langs de dorpskantmuur gezet. De melkbussenontvangst was in 1953 vernieuwd met kettingbanen i.p.v. de rolbanen, later met automatische gewichtsregistratie en monsternamen.

Het centrifugelokaal, inmiddels al uitgerust met één "zelflossende centrifuge" kwam in het oude tanklokaal; de boterkarns verhuisden naar de vrijgekomen ruimte, met benutting van de hoogte voor rolbaanafvoer van de dozen met boter. Dozen, of cartons, 25 kg boterinhoud, want de vaten en kisten zijn begin zestiger jaren verdwenen. Net als de grootblik voor poeder: te duur; misschien ook extra bewerkelijk. De 50 kg beukenhouten vaten lieten zich zeer gemakkelijk hanteren, zolang er geen rolbanen nodig waren en ook op pallets ging het minder goed. Het bekleden met perkamentpapier was een aparte handigheid van botermakers, evenals het openen van de lege en het sluiten van de volle vaten.

De botervatenindustrie was een belangrijke bedrijvigheid. Zoals eerder aangegeven leverde een Heinose kuiper ook vaten, een andere leverancier was Hellenthal (- Vos) uit Hasselt.

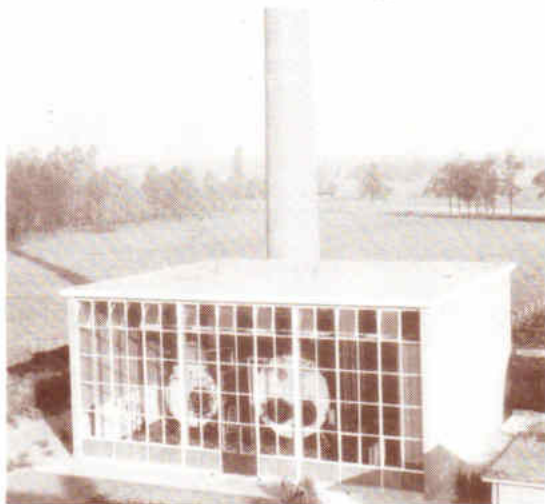
De cartonindustrie heeft trouwens ook een goede klant aan de boterproducenten. Alleen Heino Krause al is goed voor plm. 140.000 cartons per jaar, en dat is dan maar zo'n 1 ½ % van de Nederlandse productie. Maar een Heinose dozenfabrikant zien we niet zitten.

Een voordeel van cartons t.o.v. vaten is, dat ze leeg weinig plaats innemen en er vol meer in een kubieke meter gaan. Voor een forse dagelijkse boterproductie van 15.000 kg vragen 300 vaten meer dan 20 m³ ruimte, leeg en vol, 600 cartons leeg 2.2 en vol ca. 18 m³. De kleinverpakkingsafdelingsbouw vereiste enige gebiedsuitbreiding. Met mej. Veldhuis werd een koop gesloten, en een later blijkend zeer belangrijke afspraak gemaakt van het eerste bod op het aangrenzend terrein.

Ter afronding van het fabrieksterrein is van de burens Meier-Weulink tegelijkertijd een stukje grond gekocht, en dit maakte het mogelijk naast een gewenste plaats voor de nieuwbouw ook een uitleg van de, tot die tijd zeer bescheiden bestrating te bepalen.

De vergroting van de poederproductiecapaciteit in 1960 vergde aanpassing van de stoomvoorziening; de leeftijd van de oude stoomketels was ook al niet gering, het rendement wel. Een nieuw ketelhuis werd ontworpen, en door de aanbidding en aankoop van de resterende akkers van Meier-Weulink kon dit gezet worden waar het nu nog staat, met een schoorsteen. De "Werkspoorketel" werd naast de nieuwe "Storkketel" gelegd, de oliestook vergaand gemoderniseerd, waardoor de functie van stoker feitelijk verviel.

Deze grondaankoop n.a.v. een aanbidding was de eerste waarmee terrein in reserve werd verworven. Dit was nooit een punt van overweging geweest. Maar niet alleen de fabriek breidde zich uit. De gemeente Heino maakte plannen, nogal grote, en dat zou de toestand (kunnen) veranderen.

Dat bleek in 1964, toen de gemeente aanklopte bij Lubbers-Velthuis! Uit hoofde van de toezegging uit 1957 kwam deze naar de fabriek, die een van belang geacht deel van de grond overnam. En een deel niet, omdat volgens het bestemmingsplan destijds naast de poederloods en kleinverpakking een grote groenstrook was voorzien en tevens verschillende voor de fabriek "onschadelijk" geachte bebouwing. Zo'n plan wordt echter

nog gemakkelijker gewijzigd dan vastgesteld, en toen enkele guldens per m² kavelprijs dit wenselijk schenen te maken, gebeurde dat. Weer, zoals alle gemeentelijke plannen, zonder overleg met of enige kennisgeving aan de fabriek.

Deze heeft bezwaar ingediend, maar om formele reden, één dag te laat ontvangen, werd dit afgewezen. Daarop is de gemeente wel onder het oog gebracht, dat zij verantwoordelijk wordt gehouden voor de gevolgen, dat wil zeggen o.a. eventuele hinder die aanwonenden zouden kunnen ondervinden. Dit heeft later bij kwesties die ontstonden het standpunt van de fabriek vrij hard gemaakt: om een luttel voordeel voor de gemeente zou het bedrijf voor zeer hoge kosten moeten opdraaien. Onaangenaam en onbegrijpelijk, dat nooit enig overleg is gezocht, alhoewel dit, en elk ander, bedrijf voor de gemeente wel enige betekenis had en heeft.

Eerdere ervaringen elders van de schrijver

waren heel anders; de behoefte aan grond van bestaande bedrijven voor nu en later was altijd uitgangspunt van de plannen!

De groei van Heino-dorp heeft ook andere gevolgen gehad: de verdwijning van ettelijke boerderijen in en om het dorp. Het vertrek van de laatste voor deze publicatie ligt vers in het geheugen: Dijkslag aan de Stationsweg. De eerste overdracht zullen velen zich eveneens herinneren: die van Bouma, achter slagerij Mekers, met gronden achter de Dorpsstraat (1956). Daartussenin is het een hele reeks, totaal zo'n twintig, met als gevolg omzetverlies voor de fabriek.

Vooruitlopend op de gemeentelijke bouwplannen had de fabriek al wat voorzieningen moeten treffen om personeel dat nodig was van huisvesting te voorzien. In 1947 is de dubbele woning tegenover de fabriek gezet, in 1953 die op no. 47, in 1956 een blokje van drie op no. 41, en in 1954 werd no. 49 aangekocht, alles aan de Zwolseweg.

In de loop van de tijd bouwden ettelijke personeelsleden een eigen woning, of kochten een bestaande; ze hadden zo een aandeel in de groei of de instandhouding van de plaats.

Er wonen nu ca. 27 personeelsleden in Heino-dorp en ca. 11 elders. Van de gepensioneerden zijn dat er, met inbegrip van de weduwen, 20 in het dorp, 7 elders in de gemeente en 6 er buiten. Dit dan wat het vaste personeel aangaat. Velen waren tijdelijk in dienst, en twee groepen van hen noemen we in het bijzonder.

De vacantiwerkers.

Grote aantallen scholieren en studerende zijn, vooral 's zomers, ter opvulling van gaten die vallen door vakantie van het personeel, soms ter opvang van pieken in andere tijden van het jaar, enkele of meerdere weken en weleens vele jaren, los-vaste medewerkers. Een wederzijds belang dat uitgaat boven het direct zakelijke aspect: de werker leert iets van een bedrijf en ontmoet de mensen die eraan verbonden zijn; de fabriek heeft weleens voordeel én van de inbreng van deze jongeren, én van de uitbreng, d.w.z. van enig begrip voor problemen die zich nu eenmaal weleens voordoen in en vooral om een bedrijf. De economische omvang van deze "inzendkrachten-hulp" is ook niet gering; vele vacantiogeneugten en andere behoeften konden erdoor worden gefinancierd...

Melkleveranciers van 'Heino Krause', die gewoond hebben in of dichtbij de bebouwde kom van het dorp Heino, of de uitbreidingsplannen van 1987 en die daar nu verdwenen zijn.

bus- nr.	naam	adres	koe- ien	ge- stopt	reden ha.	naar gem.
148	J.S. Bouma	Stationsweg 6	22	1955	A	ca.00.12.50/18.52.28
62	A.W. Geerts	Stationsweg 11a	7	1965	B	
311	G.J. Dijkslag	Stationsweg 7	45	1986	A/B	00.51.20
384	A. Veldkamp	Canadastraat 6	6	1963	A	02.09.60
763	S.R. Dijkstra	Canadastraat 58	3	1964	B	
277	H.M. v.d. Vegte	Canadastraat 53	7	1976	B	
110	J.A. Jansman	Raalterstraat 3	10	1964	A/B	04.88.35
250	Gebr. Neppelenbroek	Dorpsstraat 6	15	1972	A/B	00.68.15
830	B. v.d. Worp	Dorpsstraat 3	3	1963	B	
731	W. van Dam	Dorpsstraat	15	1970	A/B	00.18.14
81	W.A. Kamphof	Dorpsstraat 81	5	1978	B	
286	D.H. Meijer	Zwolseweg 39	2	1957	B	
40	R. de Graaf	Zwolseweg 32	6	1974	A/B	02.34.32
7	W. Baarslag	Blankenvoortsweg	82	1985	B	
341	G.W. Lubbers	Dorpsstraat	8	1964	A	05.74.76
348	D. Slotman	Brinkweg 70	22	1980	A/B	ca.04.36.95
449	F.Th.H.M. Schotman	v.d. Capellenweg 21	30	1972	A	13.15.30
355	Wed. A.J. Jonkman	v.d. Capellenweg 19	16	1971	B	
688	Th.H. Schotman	Lemelerv.w.	25	1966	B	
183	H.J. Blanke	Oude Dalfserweg	1	1969	B	
4	G. Bonhof	Oude Dalfserweg	1	1961	B	
792	T. Eilander	Molenweg 2	13	1965	A	07.01.00
586	A.J. Nijenhuis	Molenweg 4	14	1982	B	
207	J. Stokvisch	Paalweg 28	9	1980	A/B	ca.04.80.60
1	J.Th. Lugtenberg	Pastorielaan	2	1960	B	
467	T. Eilander	Woolthuisweg 23	4	1975	A	01.48.20
423	H.Th. Blom Bakker	Canadastraat	3	1960	B	
363	H.A. Hofhuis	Vlaminkhorstweg 23	15	1960	A/B	ca.00.79.00
801	G. Haye	Bendijksweg	2	1987	A/B	ca.00.40.88
249	K. v.d. Bend	Bendijksweg 2	2	1965	A/B	00.64.05
414	Wed. G.A. Raamsman	Rozendaelseweg 1	1	1965	B	
583	Wed. Linthorst v. Olst	Rozendaelseweg	5	1969	A	ca.01.10.50
612	H. Veldkamp	Vlaminkhorstweg	1	1965	A/B	00.55.55
808	J. Roesink	Raalterstraat 18	2	1969	A/B	01.15.90
832	A.J. Roesink	Raalterstraat 26	2	1980	A/B	00.94.30
76	B. Hengevelde	Stationsweg 17	5	1963	B	
243	J.L. Boerdijk	Bendijkweg 5	7	1982	A/B	ca.00.85.00
175	G.J. Nijenhuis	Bendijkweg 12	5	1986	A/B	ca.00.69.70/ca.02.56.72

A = grond naar de Gemeente

B = andere reden van opheffing

10 jaarlijks overzicht uit het jaarverslag 1986

10 jaarlijks overzicht	1916	1926	1936	1946	1956	1966	1976	1986
leden melkleverend	590	662	717	805	863	832	536	369
melkkoeien ca.	3 568	3 945	4 854	5 691	6 937	9 443	13 920	12 941
melk aan de fabriek	9 980 000	11 820 000	15 093 000	12 212 000	25 701 000	35 669 000	64 201 000	76 014 000
melkgeld guldens	594 800	701 700	573 500	2030 000	5 952 000	12 222 700	35 849 000	60 665 000
							+ TMT 150	+ TMT 289
melkprijs cent./kg	5,96	5,94	3,80	16,62	23,16	34,20	55,00	77,15
vetgehalte %	3,15	3,12	3,19	3,34	3,69	3,76	3,91	4,31
eiwitgehalte %							3,30	3,43
koeien/boerderij	6,0	6,0	6,8	7,1	8,0	11,3	26,0	35,1
kg. melk/boerderij	16 900	17 850	21 050	15 170	29 780	42 900	119 800	206 000
kg. melk/koe	2 800	3 000	3 100	2 145	3 700	3 780	4 610	5 874
melkgeld koe/guldens	167	178	118	357	835	1 295	2 575	4 702
melkgeld/boerderij/guldens	1 008	1 060	800	2 520	6 720	14 700	66 880	164 400
boterprijs guldens/kg	1,94 ²	1,97 ³	1,22 ⁹	2,34 ²	4,22 ⁵	5,13 ⁴	7,28	8,14
machine-melkers			enige	meerdere		423	461	363
tank-melkers							150	291
loopstallen					eerste loopstal 1960	5	106	185
Fabriek:								
vast personeel	12	14	24	35	64	54	68	60
boter productie kg	358 000	427 000	441 000	411 000	349 000	860 000	2 198 000	3 517 000
poeder productie			639 000	642 000	2 620 000	4 676 000	8 051 000	10 581 000
totaal product	358 000	427 000	1 080 000	1 053 000	2 969 000	5 536 000	10 249 000	14 098 000
melk bij koop			910 000	2 349 000	5 118 000	18 601 000	6 540 000	21 360 000
boter bij koop			10 600					
poeder bij koop							63 000	4 140 000
melk verkoop				2 008 000	4 454 000	5 551 000	258 000	
om/karnm. leden/cons.	alles om	km.n leden			4 217 000	2 215 000	318 000	64 000
Bedrijfsgegevens:								
geldomzet gld.	715 200	844 600	885 300	1 123 400	7 915 700	15 283 000	44 696 000	112 980 000
onkosten totaal	120 400	158 200	200 500	215 400	1 691 700	2 322 100	6 952 000	17 764 000
lonen/lasten	10 250	22 100	31 900			639 000	2 693 000	4 021 000
kolen/olie/gas/electr.	5 400	8 400	13 600			o/e 225 000	g/e 806 000	g/e 1 409 000
rente	4 200	7 900	6 200			166 000	396 000	1 189 000
afschrijvingen	15 000	20 350	25 000	23 555	95 000	178 000	673 000	1 524 000
reserveringen	10 000						133 000	458 000
			110 700					
			boter heffing					
balans totaal	82 000	105 000	167 000	220 000	2 382 000	4 175 000	11 002 000	41 171 000
vaste bezittingen	54 700		83 000	39 000	385 000	910 000	4 525 000	22 623 000
reserve	13 000		18 000	18 000	18 000	35 000	822 300	3 213 000
Leden kapitaal	27 200	17 000 (uitbetaald in 1918)					1 539 000	4 559 000
vaste bezitt. in % melkgeld	9,2	15,0	14,5	1,9	6,5	7,4	12,6	37,3
reserve in % melkgeld	2,2	2,4	3,1	0,9	0,3	0,3	2,3	5,3
ledenkapitaal in % melkgeld	4,6						4,3	7,5
Bijzonderheden:	korting vuile melk cijfer: 5/4/3 geen korting 2 0,20/100 kg 1 0,40/200 kg 0 0,60/100 kg		prijs o.m. f. 0,43/100 l.	80 leveranc. v. Statum/ Lemeleveld prijs o.m. f. 3,42/100 kg		begin georgani- seerde mastitis bestrijding		m. verantw. EEG f. 1,51/100 kg

*Foto eind vijftiger jaren
Van links naar rechts:*

<i>Joh. Hansman</i>	- botermaker	<i>J. van der Cozijne</i>	- poederverpakker
<i>Joh. Hollegien</i>	- poedermaker	<i>H. Kleine Schaars</i>	- chef kleinverpakking
<i>H. Pазie</i>	- poedermaker	<i>1) A. Roessink</i>	- controleur Fok- en Contr. Ver.
<i>D. Meier</i>	- tankenist	<i>D. Groeneveld</i>	- chef monteur
<i>J. Meijer</i>	- poederverpakker	<i>Jac. de Jong</i>	- bedrijfsleider
<i>E. Koster</i>	- poederverpakker	<i>H. Herrema</i>	- adj. directeur
<i>J.H. Hulsink</i>	- poederverpakker	<i>A. Boersma</i>	- chef Fok- en Contrôle Vereniging

1) Volgens Roessink is deze foto gemaakt t.g.v. het afscheid van Koster

De andere belangrijke tijdelijke krachten zijn de volontairs of stagiaires, die wegens hun studie praktijk moeten opdoen. Het zijn studenten van Bolsward, Den Bosch (hogere zuivelopleidingen), Wageningen (landbouwhogeschool), Helsinki vooral sinds 1980 (zuivel) of MEAO en dergelijke opleidingen.

In dit artikel zijn vele malen verscheidene functies in de fabriek aangehaald wanneer het ging om aanstelling of vertrek. Maar hoe wordt men zuivel-vakman, botermaker, centrifugist, controleur, poedermaker, machinist?

Al voor de oprichting van de fabriek waren er cursussen in boter- en kaasmaken op de boerderijen, uitgaande van landbouworganisaties, en er was dus enige grondslag. De-nermarken was voorgegaan en verschillende Nederlandse studiecmissies bezochten dit land, ook Duitsland en andere landen.

De vergelijking van de kwaliteit van boter op tentoonstellingen leerde, dat Nederland in die jaren, 1870 tot 1900, niet mee kon komen, dus opleiding met o.a. leer van de toepassing van de thermometer (!) noodzakelijk.

De in 1889 door de Geldersch-Overijsselsche Maatschappij van Landbouw aangestelde (wandel)zuivelleraar J.J. van Weydam Claterbos klaagt in een rapport, dat "men alles

doet een goede kwaliteit van de boter te verhinderen", en dat bijv. de meting van melk niet bij liters maar bij emmers gebeurt....

Dit was in de tijd, dat de eerste fabrieken zijn opgericht. De Geldersch-Overijsselsche Zuivelbond, ontstaan in 1896, begon in 1909 met onderwijs aan personeel. Daarnaast zorgde de "leraar-technicus" voor begeleiding op de fabrieken als er kwaliteitsproblemen waren.

Onze oudst bekende gediplomeerde was controleur A. Boersma, daarna A. Leuverink. Grossiers in diploma's, nog aan het werk, zijn H. Pазie, poedermaker en H.J. Holterman, hoofd van het laboratorium, met elk vijf bekroonde studies.

De cursussen omvatten veelal een dag of halve dag per week en vinden, al naar het aanbod van cursisten, plaats in Zwolle, Almelo, Zutphen of elders.

Deze bondscursussen zijn in de zestiger jaren overgegaan naar het landelijke Zuivelvakonderwijs met leerlingstelsel, later levensmiddelentechnologie, met Apeldoorn als zetel. De cursussen of opleidingen bleven praktijk-gericht, met geleidelijk meer theoretische ondergrond. Vooropleiding is veelal lagere of middelbare landbouwschool.

Het vakgebied van de opleidingen reikt tot het "hoger kader"; verscheidene directeurs zijn met dit onderwijs ook zover gekomen.

Dagonderwijs is er aan de oude Middelbare Zuivelscholen te Bolsward en Den Bosch, nu Middelbare en Hogere Scholen voor Levensmiddelentechnologie, en ook daarvan zijn afgestudeerden aan onze fabriek.

Tenslotte is er dan nog Wageningen met de Landbouwhogeschool en zijn verschillende richtingen, waar de huidige directeur zijn opleiding genoot.

Natuurlijk zijn er voor de niet-specifieke vakken de algemene opleidingen: administrateur, monteur, chauffeur e.d. (Voor de rijdende melkontvangstchauffeurs is trouwens een vakdiploma verplicht).

De samenstelling van het personeel op 31 december 1986

Ir. J.R. Sytsema	<i>Directeur</i>
Ing. H.J.M. Pikkemaat	<i>Assistent directeur</i>
A.J.M. Olde Bijvank	<i>Bedrijfsleider</i>
K. Oosterhuis	<i>Productieleider</i>
J.D.M. Jansman	<i>Boekhouding</i>
Th.J.M. Overgoor	<i>Commercie</i>
G. Snel	<i>Personeelszaken</i>
Mevr. M.G. Nijenhuis-Boerdijk	<i>Secretariaat / Boekhoudster</i>
Mevr. H. Reinink-Bekman	<i>Adm. medewerkster</i>
Mevr. J.A.M. Nijenstein-Mulder	" "
H.J. Kleine Schaars	<i>Receptionist</i>
H.J. Holterman	<i>Chef Laboratorium</i>
H.H. Noordman	<i>Laborant/melk- en tankadviseur</i>
W.J. Boxebeld	"
H.J. van Dieren	"
H. Voskamp	<i>Chef Botermakerij</i>
A.J. Blanke	<i>Botermaker / Centrifugist</i>
J.A.M. Mars	" "

H. Gr. Gansey	<i>Boterverpakker/poederverpakker</i>
H.A. Nijenhuis	" " " "
J. van de Draai	<i>Centrifugist</i>
J. Groeneveld	" "
W. Luttenberg	" " / <i>Poedermaker</i>
J.H.W. Blom	<i>Chef technische dienst</i>
Jac. Visscher	<i>Monteur/bankwerker</i>
G.J.M. Broeks	<i>Monteur/electriciën</i>
A. Smeenk	"
H.J.M. Jansen	<i>Monteur/lasser</i>
H.H.M. Kieftenbeld	<i>Vervanger/technische Dienst</i>
E. Broenink	<i>Timmerman</i>
H.J.M. Beltman	<i>Schilder</i>
H.M. Pазie	<i>Poedermaker</i>
J. Melenboer	" "
H. Bleumink	" "
G. Eilander	" "
E. van Dam	" "
Ant. Bleumink	" "
G.H. Grootenhuis	" "
G. Elshof	<i>Leerling poedermaker</i>
H.G.J. Schrijver	<i>Silohalbaas</i>
E.J. Lindeboom	<i>Silohalmedewerker</i>
E.H.M. Gr. Schaarsberg	<i>Voorraadbeheerder</i>
G. v.d. Brink	<i>Poederverpakker</i>
B. Hekman	" "
A.W. Smit	" "
F.J.W. Mars	" "
H. Meulman	" "
H.J.M. Koenjer	" "
J. Zielman	<i>Vorkheftruckrijder</i>
J.A. Blankenvoorde	<i>Kantinebaas</i>
Th. Gr. Schaarsberg	<i>Winkelier</i>
E.J. Jetten	<i>Chauffeur R.M.O./coördinator</i>
E.J. v.d. Kolk	<i>Chauffeur R.M.O.</i>
J.F. Dijkslag	" "
J. Jansen	" "
J. de Jong	" "
W.E. Katerstede	" "
J.H.M. Lugtenberg	" "
H.W. Haarman	" "
A. ten Kley	" "

Van de genoemde medewerkers zijn er drie in gedeeltelijke dienst.

Deze foto, bereidwillig afgestaan door mevrouw Oldenhof-van der Kolk, toont ons een melkrijderswagen bespannen met twee paarden. Het is een zware wagen, waarop in de breedte vier melkbussen naast elkaar konden worden geplaatst. De wielen hebben brede velgen, die minder diep door modder of droog zand sneden. Het is volop zomer, hetgeen valt af te leiden uit de strohoeden die twee van de mannen dragen.

Door de fabriek werd aan de melkrijders een dekkleed verstrekt, teneinde daarmee, met name bij warm weer, de bussen af te dekken. Zodoende kon men de melk enigszins koel houden, waardoor er minder snel verzuring optrad. De melkrijder was verplicht - volgens het reglement van aanbesteding van melkritten - om dat dekkleed eens per veertien dagen goed schoon te maken of te laten schoonmaken.

De namen van twee van de vier mannen op deze foto zijn bekend: de eerste van links is B.J. van der Kolk, en de derde van links Dieks van der Kolk. De naam van de melkrijder weten we niet, evenmin die van de persoon met de platte pet, zo te zien een wegwerker. Misschien kunnen lezers ons meer gegevens verschaffen.

Lijst van gepensioneerden en weduwen van personeel

H = wonend in Heino

E = elders wonend

G.H. Grotenhuis	H	Mevr. Kok	H
J.C. Kappert	H	Mevr. Mulder	E
D. Meijer	E	Mevr. Bosch	H
J.H. Hulsink	H	Mevr. Bosscher	H
B.H. Melenhorst	H	Mevr. Schoenmaker	E?
J.P. Nieuwenhout	E	Mevr. Laanbroek	H
Ant. Roessink	H	Mevr. E. v.d. Vegte	H
J.H. Hollegien	H	Mevr. J. v.d. Vegt	H
J. de Jong	E	Mevr. Roeke	H
H. Herrema	H	Mevr. Wessels	H
M. Fokker	H	Mevr. Mars	H
G.J. Hofhuis	H	Mevr. Eilander	H
C.G.A. Huis in 't Veld	E	Mevr. Bovenmars	H
G. Dekker	H	Mevr. Leuverink	H
H.J. Dijkman	E	Mevr. Boersma	H
A.J. Roessink	H	Mevr. Huis in 't Veld	H
B. Hekman	H		
H.J. Jansen of Lorkeers	H		
H. Bekendam	H		
G.C. Stapel	H		

Geachte lezers,

Ik heb geprobeerd mij om te draaien. Inplaats van mij bezig te houden met heden en toekomst van Heino Krause stapte ik in het verleden, en heb ontdekt dat dat minstens zo moeilijk en ondoorgrondelijk is.

In plaats van met techniek, economie en organisatie, zij het toch nogal eens aangehaald, heb ik me meer op de omgeving en de mensen daarin gericht.

Ik moet vaststellen dat het een onvolledige geschiedenis is, ondanks de medewerking van velen, die ik hieronder gaarne noem.

In een straks te verschijnen jubileumboekje t.g.v. het 75-jarig bestaan van de coöperatie zullen andere onderwerpen meer aandacht krijgen, maar ook dan zal er nog genoeg onvermeld blijven; de ervaringen met "Omheining" leren al, dat geschiedenis van en in een kleine plaats ontzettend veel oplevert.

In elk geval heb ik mijn draai bij de samenstelling gevonden; ik hoop dat u de onvolkomenheden vindt en aangeeft ter aanvulling of verbetering bij gelegenheid.

G.C. Stapel

INLICHTINGEN werden verkregen van of uit:

- het archief van de Coöperatieve Melkproductenfabriek "Heino Krause" B.A.;
- de burgerlijke stand van de gemeente Heino d.m.v. mevrouw Pruim;
- mevrouw Morrenhof-Holsappel te Heino;
- H.W. van der Veer te Hellendoorn;
- mevrouw Lugard en de heer Maas te Deventer;
- verschillende leden en (oud)bestuursleden van Heino Krause;
- verschillende personeelsleden van Heino Krause;
- het boek "Zuivelcoöperatie in Nederland" door J.A. Geluk;
- mevrouw Diepman van het notaris kantoor Bremmers; en
- het archief van "Omheining".

Foto uit 1947, toen de heer Greijdanus zijn 40-jarig directeursjubileum vierde, waarvan de laatste 36 jaar in Heino.

**Voorste rij (zittend
van links naar rechts):**

H. Veldkamp
J.H. Hollegien
Huisman
G. Dikken
Gerrie Kevelam
H.G. Dikken-Schutte
W. Beltman
K. Beltman-Bosma
J. Greijdanus
P. Greijdanus-Meina
J.W. Kevelam
R. Kevelam-Paalman
J. Wessels
D. Wessels-Kutterik
A.G. Blanke-
Neppelenbroek
A.M. Blanke

Tweede rij:

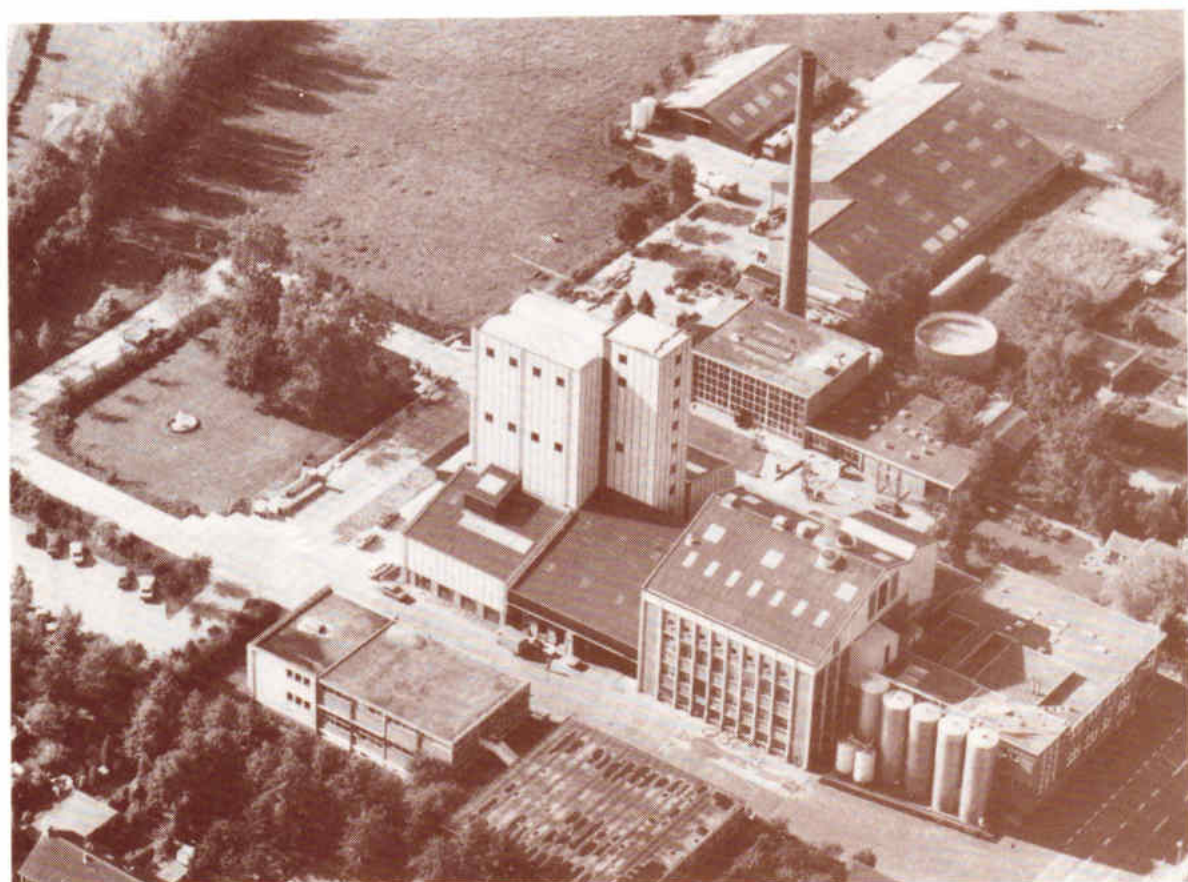
A. Roessink
A. Roessink-Beumer
A.W. Schoorlemmer
Th.R. Blom
A. Blom-Poppe
M. Leuverink-Overmars
A.H. Leuverink
K.J. Deemter
J. Holleboom
M. Holleboom-Jansen
A. Boersma
E. Boersma-Jolink
E. v.d. Vegte
J. v.d. Vegte
Joh. Valk
J.H. Hansman
J. Hansman-Klomp
G.H. Grootenhuis
A. Grootenhuis-
Roessink
Margje Benter

Derde rij:

J. Kappert
D. Kappert-Mars
D. Meijer
R. Meijer-Weulink
B.H. Melenhorst
J.M. Melenhorst-
Maatman
H. Wessels
J. Wessels-Sloot
J. Dekker
A. Dekker-Grootenhuis
D. Kieftenbeld-Hofman
H. Kieftenbeld
H. Holterman
S. de Jong

Laatste rij:

N. Bovenmars-Fiscaal
G. Bovenmars
A. Koster
Koster-v.d. Worp
H. v.d. Linde
H. Schutte
K. Nieuwenhout
J. Pouw
J. Broenink
M. Groteboer
M. Roeke
G. Huis in 't Veld

..... en zo is het nu!

Omheining

Contactblad van de Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

"OMHEINING"

Met deze naam tracht de Vereniging voor Heemkunde tot uitdrukking te brengen een vereniging te zijn, die Heino in al zijn facetten "omheint".

Volgens sommigen is de naam afgeleid van dit begrip, symboliserend een heg of haag, die een bepaald terrein "omheint", in ons geval van de Strenkhaar tot de Aalvanger en van de Dollenhoek tot de Ganzepan.

Vereniging voor Heemkunde "Omheining" te Heino

Secretariaat: Davenschot 1, 8141 BB Heino
Tel. 05729 - 1986

Postrekeningnr.: 2517412

Rabobank Heino: rek.nr. 3271.12.271

Gironummer van de bank: 800093

Amrobank Heino: rek. nr. 4192.74.006

Gironummer van de bank: 953047

Kontributies:

Leden f 25,00 per jaar (elk volgend gezinslid f 12,50 per jaar)

Donateurs f 20,00 per jaar

Abonnees f 20,00 per jaar

Voor toezending wordt per jaar f 5,00 in rekening gebracht.

Losse nummers f 5,00

Bestuur:

H. van der Veen,

Schoolstraat 10, 8141 EN Heino - voorzitter

J.K. Pruim-Reinders,

Davenschot 1, 8141 BB Heino - secretaresse

G.A.M. Diepman,

van Hille Gaerthéstraat 28, 8023 CB Zwolle
- penningmeesteresse

G.W. Grootenhuys,

Kruzebrink 36, 8141 WD Heino - algemeen
adjunct

G.H. Eishof,

Kolkweg 9, 8055 PS Laag-Zuthem

R. Meindersma,

Linde 15, 8141 ST Heino

T.M. Valkenaars-Tolenaar,

Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Werkgroepen:

1. Archeologie

Contactpersoon: R. Meindersma,

Linde 15, 8141 ST Heino

2. Beeld en Geluid

Contactpersoon: (wnd.)

J.A.G. Kappert,

Davenschot 30, 8141 BD Heino

3. Boerderij- en Veldnamen

Contactpersoon: G.W. Grootenhuys,
Kruzebrink 36, 8141 WH Heino

4. Dialekt

Contactpersoon: H. van der Veen,
Schoolstraat 10, 8141 EN Heino

5. Folklore

Contactpersoon: Vacant

6. Genealogie

Contactpersoon: J.K. Pruim-Reinders,
Davenschot 1, 8141 BB Heino

7. Geschiedenis

Contactpersoon: R. Meindersma,
Linde 15, 8141 ST Heino

8. Natuur en Milieu

Contactpersoon: T.M. Valkenaars-
Tolenaar,
Veldhoekerweg 3, 8141 PH Heino

Tijdschrift "Omheining"

Redactie-adres: Grote Beukelaar 17,
8141 BM Heino, tel. 05729 - 2208

Redactie:

H.A.M. van Eijk-Hof, Grote Beukelaar 17,
8141 BM Heino

M.H. Stavorinus, Kon. Julianastraat 17,
8141 ET Heino

H. van der Veen, Schoolstraat 10,
8141 EN Heino

H.J.J. Hoppen, Marktstraat 14,
8141 GC Heino (vormgeving)

Druk: Bredewold Wezep.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het bestuur van de vereniging voor Heemkunde "Omheining".

Vereniging voor Heemkunde "OMHEINING" te Heino
7e jaargang - nummer 4 - december 1987

INHOUDSOPGAVE

blz. 206	Sprekende foto's (4) - J.K. Pruim-Reinders De familie Slendebroek
blz. 207	Rectificatie
blz. 208	Wie is wie? - Henk Kevelam Reakties gevraagd.
blz. 209	Het 400e lid - J.K. Pruim-Reinders De familie Schothans
blz. 211	Salland - Hanna Een gedicht.
blz. 212	Over mooie dingen in de natuur - M. Wolfkamp-Hansman Een soort open brief.
blz. 213	Loslopende stieren. Brief uit het gemeente-archief.
blz. 214	Veiligheidswachten in Heino - Henk van der Veen Sr. Een reglement uit 1841
blz. 216	Uut de olde deuze - W. Dekker sr. De slachterije an 't spoor.
blz. 217	Heino in kaart - Peter Weller Een verslag van de werkgroep Topografie
blz. 221	Van de bestuurstafel
blz. 223	Schoonmaak van de kerk Uit het kerkelijk archief

SPREKENDE FOTO'S (4)

Op de foto een vader met twee zonen.

In het midden de vader **Antony Slendebroek**, geboren 12 augustus 1855 te Heino en overleden 10 maart 1951 te Heino.

Links de zoon **Jan Willem Slendebroek**, geboren 5 juli 1884 te Heino en overleden 16 december 1950 te Heino.

Rechts de zoon **Johannes Slendebroek**, geboren 5 december 1892 te Heino en overleden 6 december 1954 te Heino.

Niet op de foto:

de moeder **Hendrika Johanna Gruwel**, geboren 1 oktober 1861 te Heino en overleden 14 december 1917 te Heino.

De zoon **Gerrit Jan Slendebroek**, geboren 3 mei 1887 te Heino en overleden 5 juli 1969 te Heino.

De dochter **Hendrika Johanna Slendebroek**, geboren 13 februari 1895 te Heino en overleden 21 april 1985 te Heino.

De familie Slendebroek woonde aan de Zwolseweg 73 te Heino.

Antony Slendebroek huwde op 24 mei 1883 te Heino met Hendrika Johanna Gruwel en kwam zodoende bij de familie Gruwel aan de Zwolseweg in te wonen. Van de vier kinderen, die uit dit huwelijk geboren werden, bleven Jan Willem en Johannes vrijgezel. Gerrit Jan trouwde met Johanna Roebersen en dochter Hendrika Johanna trouwde op oudere leeftijd met Johannes Stappenbelt.

Gaan we terug in de tijd dan zien we, dat de vader en grootvader van de mannen op de foto, **Jan Willem Slendebroek**, geboren 21 februari 1825 te Dalfsen, door zijn huwelijk op 9 november 1854 te Heino met **Johanna Blankvoort**, te Heino komt wonen en wel in het huis van zijn schoonfamilie aan de Zuthemerweg nr. 9. Zijn schoonouders Willem Blankvoort en Lammerdina Ruiterkamp zijn dan al overleden. De eerstgenoemde op 13 september 1852 te Heino en zijn vrouw op 20 december 1841 te Heino.

Op dezelfde datum (9 november 1854) trouwen eveneens Wolter Blankvoort, een broer van Johanna, en Lammerdina Brinkman. Zij vertrekken na hun huwelijk naar Wijhe.

Aan de Zuthemerweg 9 blijven dan wonen: Jan Willem Slendebroek en zijn echtgenote, tevens haar beide broers Jan en Gerrit Blankvoort.

Jan en Gerrit bouwen echter een nieuwe boerderij dicht in de buurt (nu Zuthemerweg 11) en wanneer Jan op 26 april 1855 te Heino trouwt met Jansien Koers, verhuist hij met zijn echtgenote en zijn broer Gerrit naar dit adres.

Uit het huwelijk van Jan Willem Slendebroek en Johanna Blankvoort worden 11 kinderen geboren. De oudste, Antony, vertrekt dus zoals eerder genoemd na zijn huwelijk naar Zwolseweg 73.

De zoon Gerrit Jan Slendebroek, geboren 15 september 1866 te Heino blijft ongehuwd in het ouderlijk huis wonen. Hij overlijdt aldaar op 12 september 1956. Aangezien het boerenbedrijf te groot is voor één persoon komt in mei 1919 zijn neef, eveneens Gerrit Jan Slendebroek geheten, een zoon van zijn oudste broer Antony en Hendrika Johanna Gruwel, met zijn vrouw Johanna Roebersen bij hem inwonen.

De boerderij aan de Zuthemerweg blijft in het bezit van de familie Slendebroek tot 1985, dan verkoopt de weduwe van Antonie Lambertus Slendebroek, een zoon van genoemde Gerrit Jan Slendebroek en Johanna Roebersen, de boerderij aan de heer Te Winkel. De boerderij aan de Zwolseweg 73 is dan al lang in andere handen overgegaan. Want na het overlijden van Antony en Jan Willem Slendebroek (zie foto) wordt de boerderij in 1954 verkocht aan de heer F. Morrenhof, die er nu nog woont.

Johannes en Hendrika Johanna Slendebroek, beiden ongehuwd, vertrekken op 1 september 1954 naar het huisje aan de Zuthemerweg 2, eigendom van hun tante, Willemmina Peetsma-Slendebroek, een zuster van hun vader Antony. Johannes overlijdt echter al spoedig en wel op 6 december 1954. Hendrika Johanna trouwt een jaar later, 27 oktober 1955 te Heino, met Johannes Stappenbelt, weduwnaar. Hij overlijdt op 17 april 1961 te Heino. Hendrika Johanna blijft tot op hoge leeftijd in het huisje aan de Zuthemerweg 2 wonen, alwaar ze overlijdt op 21 april 1985. Nu woont er de heer Kamphuis.

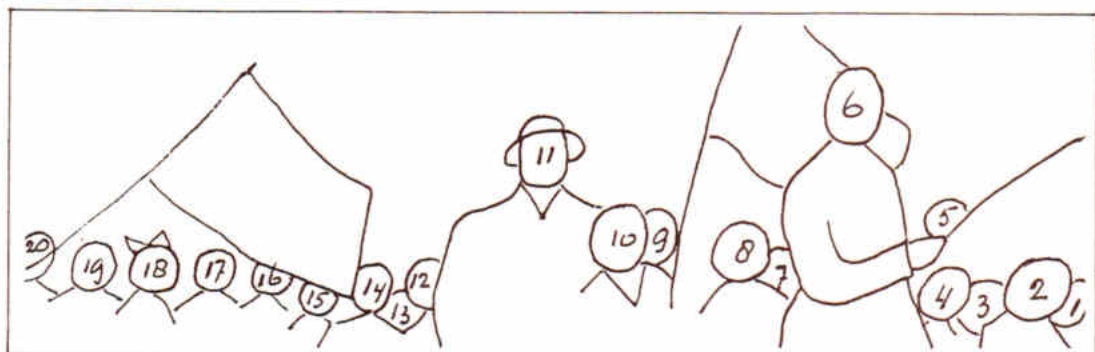
J.K. Pruim-Reinders

Bronnen:

Burgerlijke Stand en Bevolkingsregisters, gemeente archief Heino.

RECTIFICATIE

In het artikel over onze gemeentetoren (OMHEINING juni 1987) stond op bladzijde 158 abusievelijk vermeld, dat de kapsalon van Afra Sinnige is gevestigd in het huis waar vroeger de familie Scheppink woonde. In het bedoelde pand echter is thans gevestigd de bloemenzaak Fleurissant.

WIE WAS WIE?

We verwijzen naar de foto op blz. 155 van het juninummer. Er kwam een reactie binnen van (17) Lena v.d. Vegte (nu mevrouw Schothans, ons 400e lid) en er werd navraag gedaan bij mevrouw Buitenkamp, mevrouw Grit en de familie Van Olst. We komen dan tot de volgende conclusie:

1 ?	8 Justus Nijland	15 Margje Benter
2 Derkje Hageman	9 Jo Overbosch	16 Jannie Slijkhuis
3 ?	10 Gerrit Mattenmaker	17 Lena v.d. Vegte
4 Appie van Leussen	11 Juffrouw Van Unen	18 Bertha Knopert
5 ?	12 Jaap Ramaker	19 Gerrit van Olst
6 Anna Reefman	13 ?	20 Dieks Klein Gansey
7 ?	14 Tonny Ramaker	

Er staan nogal wat vraagtekens, zoals u ziet. Bovendien weten nog niet wanneer en ter gelegenheid waarvan deze foto werd genomen. Het gebouw op de achtergrond moet zijn de schuur van bakker Bouwhuis (nu Marktzicht).

Het is erg jammer, dat er niet meer reacties binnen kwamen, maar beste lezers, dat kan nog!

WIE IS WIE?

Deze foto, ter beschikking gesteld door de heer J. Broenink te Hippolytushoef, werd gemaakt tijdens de Heinose Oranjefeesten in 1935. Hij moet zijn genomen in de huidige Canadastraat.

Wij willen er graag meer over weten; als u iets weet, raden wij u dringend aan om te reageren.

Henk Kevelam,
Zwolsesweg 29, Heino
tel. 2282

HET 400e LID

JOHAN SCHOTHANS, Lemelerveldseweg 23 te Heino hebben wij de afgelopen zomer ingeschreven als 400e lid. Weer een mijlpaal in de geschiedenis van onze vereniging. Daarom hebben wij gemeend, evenals bij ons 100e, 200e en 300e lid, hieraan in ons decembernummer aandacht te moeten schenken.

De grootvader van Johan Schothans is de eerste Schothans, die in Heino komt wonen. Deze, **Gerrit Schothans** genaamd, ziet op 24 maart 1862 in de buurtschap Linde, gemeente Den Ham, het levenslicht.

Op 8 juni 1883 komt hij vanuit Den Ham als boerenknecht bij Willemina Slotman, 53 jaar oud en sinds 14 september 1882 weduwe van Jan Willem Rozeboom, wonende aan de Lemelerveldseweg 40 (nu J. Grootenhuis). Twee neven van haar, Derk en Hendrikus Slotman, respectievelijk 48 en 45 jaar oud, zijn inwonend.

Op 20 februari 1890 huwt **Gerrit Schothans** te Heino met **Jansje Bartels**, geboren 14 juni 1865 te Heino, dochter van Frederik Willem Bartels en Hendrika ten Broeke.

Het jonge paar komt bij haar ouders in te wonen aan de Twentseweg 61. Vandaar de bijnaam voor Gerrit Schothans van Bartels Gait.

Veel familie van Gerrit Schothans is in 1890 in Den Ham niet meer in leven. Alleen zijn vader en twee zusters leven nog; zijn moeder, vier broers en één zuster zijn inmiddels al overleden.

Gerrit Schothans 1862-1943

Jansje Bartels 1865-1954

Uit het huwelijk van **Gerrit Schothans** en **Jansje Bartels** worden zes kinderen geboren, van wie er twee jong overlijden.

1. **Gesina Willemina**, geboren 13 januari 1891 te Heino, overleden 25 januari 1973 te Lemelerveld. Zij was gehuwd met Johannes Linthorst en woonde aan de Weerdhuisweg 40 in de gemeente Dalfsen.
2. **Hendrika**, geboren 25 april 1895 te Heino, overleden 3 september 1932 te Heino. Zij was gehuwd met Jan Dorgelo en woonde aan de Verversweg te Heino.
3. **Gerritdina**, geboren 21 november 1901 te Heino, overleden omstreeks 1980 in de gemeente Dalfsen. Zij was gehuwd met Hendrikus Beldsnijder en woonde aan de Twentseweg te Heino, gemeentelijk Dalfsen.
4. **Gerrit Jan**, de enige zoon, geboren 9 maart 1899 te Heino trouwt in 1925 met Hendrika Antonia Roelofs, geboren 1 november 1902 te Raalte. Het echtpaar gaat bij zijn ouders inwonen aan de Twentseweg 61 te Heino. Uit het huwelijk worden vijf kinderen geboren. Wanneer de moeder op 10 juni 1941 te Heino overlijdt op 38-jarige leeftijd, neemt de enige dochter Henrica Johanna, 14 jaar oud, de zorg voor het gezin op zich, samen met haar grootmoeder Jansje Bartels.
Momenteel wonen de beide jongste zonen Jan en Henk nog in het ouderlijk huis aan de Twentseweg. Henrica Johanna vertrekt na haar huwelijk met Gerrit Velthuis naar Lemelerveld. Gerrit Jan woont aan de Berkendijk en Johan, ons 400e lid, aan de Lemelerveldseweg.

Een beknopte genealogie van de familie Schothans:

- I **Willem Egberts** op den Hilligen te Egede, gemeente Hellendoorn en **Hendrikje Hendriks**.
- II **Egbert Willems** van 't Hilligen uit Egede gedoopt 21 februari 1740 te Den Ham overleden 28 december 1817 te Meer, gemeente Den Ham
en **Harmina Freriks** van 't Schothans te Meer, gemeente Den Ham
overleden omstreeks 1788
- III **Gerrit Schothans**
geboren 20 mei 1787 te Den Ham
overleden 22 september 1851 te Den Ham
en **Gerridina Horsman**
geboren 18 juni 1799 in den Rijkendam te Linde, gemeente Den Ham
overleden in 1847 te Den Ham
- IV **Berend Schothans**
geboren 16 maart 1823 te Linde, gemeente Den Ham
overleden 31 december 1894 te Linde, gemeente Den Ham
en **Geesje Schoten**
geboren 22 februari 1824 te Hellendoorn
overleden 7 april 1889 te Linde, gemeente Den Ham
- V **Gerrit Schothans**
geboren 24 maart 1862 te Linde, gemeente Den Ham
overleden 5 februari 1943 te Heino
en **Jansje Bartels**
geboren 14 juni 1865 te Heino
overleden 19 februari 1954 te Heino

- VI **Gerrit Jan Schothans**
geboren 9 maart 1899 te Heino
overleden 17 februari 1980 te Zwolle
en **Hendrika Antonia Roelofs**
geboren 1 november 1902 te Raalte
overleden 10 juni 1941 te Heino

- VII **Johan Schothans**
geboren 4 februari 1929 te Heino

J.K. Pruim-Reinders

Bronnen:

Bevolkingsregisters en Burgerlijke Stand van de gemeenten Den Ham en Heino - gemeente archieven Den Ham en Heino; rijksarchief te Zwolle.

Doop-, trouw- en begraafregisters - rijksarchief Zwolle. Familiegegevens: Johan Schothans

(red) Een gedicht van mevrouw van der Kolk, de Hoek 4 te Heino, naar aanleiding van een onzer fietstochten.

SALLAND

*In het ochtendgloren
ruisend goudgeel koren
bomen rij aan rij
zuilen in een galerij
slingerende asfaltlinten
gezeefd licht het fluisterend lover beroerend
een eenzame duif door de stilte koerend
reeën aan de bosrand staan
zwanen over de wetering gaan
reigers langs bemoste sloten
door wazig zonlicht overgoten
lommerrijke bossen kastelen omringen
vogels eeuwig blijven zingen
in grazige weiden roodbonte koeien
Salland
dat immer blijft boeien.*

Hanna

OVER MOOIE DINGE IN DE NATUUR

Zo noe en dan loop ik nog wel es èven noa de krudentuun um een paer blaegies te plukken van 't ien of 't aandere, of um doar te goan zitten en es èven rond te kieken.

Zo kwaam ik doar an de proat met een paer dames, die - noa ik kon heuren - doar ok iederreis wel kwamen. Eerst gunk 't gesprek òver 't gebruik van kruden en van 't ien op 't aandere kwame wie an de proat òver wilde bloemen en planten en òver de prachtige bärmbegruuing, waar as ze in Zwolle zo völle an doet.

Det ha'k zelf ok al een paer keer eziene. Het was een lust veur 't oge. A'j van Heino noa Zwolle gungen en dan direkt òver de spoorlijn, in de buurte van Urbana en dan vārder op 't Sophiaziekenhuus an. Nou, ie wussen niet wa'j zagen: margrietten, korenbloemen, cichorei, kaasjeskruid, kamille en nog völle, völle meer planten, die'j hoaste niet meer ziet.

Toen zèe iene van die dames: Det mossen ze in Heino ok doen! Ik dache: nou, loat de boeren oe mār niet heuren, want die bint der niks op gesteld. Det zoad weit zo òver noa 't land en um distels en al det spul in 't laand te kriegen, det is lange gien grāppie en doar krieg ie vaste last met.

Ik kwame der zo òver an 't noaprakkezeren en toen dach ik, det er in Heino en omgeving toch wel genog stukkies grond te vinden waeren, waar gien landbouwgrond of tuunties an ligt en waar einlijk best van die mooie wilde bloemen ezeid konden wōdden. Ik zage de Van der Capellenweg al veur mie, waar toch wel stukken bint, waar det best kon, zonder de'j narigheid kregen. En dan bv. het laeste stuk van de Vlaminckhorstweg en de Dolderstroate bie de iesbaene, en zo zōlt der nog wel meer stukkies te vinden wèen, die wie mooi zollen können maeken.

Ik hebbe dit mār es opeschreven, umdet ik dache, det er misschien wel buurtverenigings bint, die zoiets wilt doen, misschien saemen met de gemeente en de wārgroep Natuur en Milieu van de Heemkundevereniging. Bie de heer Mosterd, hoofd van de Plantsoenendienst in Zwolle, is vaste wel road en zoad te kriegen.

Noe ik an 't èènde van mien relaas binne, he'k in de gaeten, det ik een soort open brief heb eschreven. Mār de mèensen, die de mooie bärmen in Zwolle hebt ezien, zōlt 't met mie iens wèen, det wie op die maniere mooie stukkies natuur kōnt doen ontstoan. En... dan he'w der metiene weer een mooie trekpleister bie veur 't volk det 't volgende joar noa de Heinose Pomppdaegen kump kieken.

M. Wolfkamp-Hansman

LOSLOPENDE STIEREN

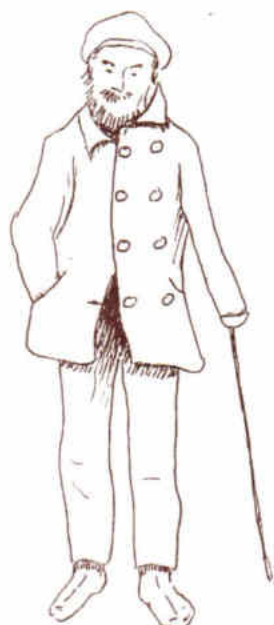
Op 31 januari 1924 schrijft Anthony Klomp, toen nog schout van Heino - kort daarop kreeg hij de titel van burgemeester - een brief aan Gedeputeerde Staten inzake een wens van bepaalde veehouders, die, hoewel er nog geen sprake was van superheffing of mestoverschotten, toch kampen met een groot probleem.

Hij bericht dat het gemeentebestuur zich heeft beijverd: 'tot het nemen van informatiën aangaande het belang der Ingezetenen ten opzichte van het houden en loslopen der stieren: dat wij ons ten dien einde hebben vervoegd bij de voornaamste veehouders in de onderscheidene gedeelten onzer Gemeente, dat het resultaat hoofdzakelijk hierop neerkomt, dat de bewoners van het meer oostelijk gedeelte onzer Gemeente (of zoo genoemde Veldkant) hun voornaamste belang stellen in het loslopen der stieren zoo als zulks tot nu toe heeft plaats gehad, dewijl ze dan niet worden verhinderd met hunne stieren benevens hun overig jonge vee in het nazomer in den Eetgroen of naar elders ter weide te beschikken en meer verzekerd kunnen zijn dan hun jongvee dragtig wordt; terwijl de veehouders van het overige gedeelte der Gemeente en bijzonder die van het Lierderbroek, den hartelijksten wensch uiten dat er een reglement worde gemaakt waarbij wordt bepaald dat na Sint Jacob of 25 July geene stieren mogen loslopen, doordien zij anders geen hunner melkkoeijen kunnen Gusthouden of zijn genoodzaakt die bestendig het gehele nazomer op stal te houden, daarbij zouden zij ontheven zijn van den overlast die de loslopende bullen of stieren hun aanbrengen, door bijna bestendig vreemde stieren in hunne weiden bij hunne melkkoeijen te moeten voeren en de wallen hunner sloten te zien vernielen, en meer andere onaangenaamheden waarvoor zij gestadig door de loslopende stieren aan zijn blootgesteld, deze tegen elkander inlopende belangstellingen hebben ons verhinderd eenig reglement dienaangaande te kunnen opmaken daar men echter van oordeel is, dat de billijkheid meer aan de zijde der laatsten is''.

BRON:
archief gemeente Heino

vdV

REGLEMENT OP DE VEILIGHEIDSWACHTEN IN DE GEMEENTE HEINO

"Reeds in de 16e eeuw hadden Ridderschap en Steden strafwetten bepaald tegen allerlei volk, dat het platteland onveilig maakte. En van dien tijd af krijgen wij plakaten tegen 'de Heïdens (zigeuners), lantloopers, vagebonden en diergelijk schuim van menschen'. Men mocht dit volk ook niet opnemen in de huizen, in schuren of hooibergen of iets geven tot onderhoud. Onder boete van acht oude schilden! Hard en wreed! Bij klokkenslag moest de Schout dat slag menschen laten arresteren, en de boeren en huisluiden moesten aan dit politiewerk meedoen onder boete, om de gevangenen in handen van den drost over te leveren".

(UIT: Rientjes, Uit de Geschiedenis van de Marke en het Schoutamt van Heino, 1931-'32).

De erfgenamen van de marke Heino hadden een z.g. armenjager in dienst, die de bedelarij moest bestrijden. In 1708 werd het werkgebied van de Lenther armenjager uitgebreid met de marke Heino. Hij ontving daarvoor jaarlijks 25 caroliguldens plus een nieuwe camisoel (mouwloze kiel). Verder zal hij gewapend zijn geweest met een degen en een snaphaan en vergezeld van een hond, zo vermeldt Rientjes.

De onveiligheid op het platteland was in het midden van de vorige eeuw nog steeds een groot probleem. Er werd, met name in de steden, zeer veel armoede geleden. Uit de stad Zwolle trokken elke morgen hele zwermen bedelaars, om de boer op te gaan. Velen van hen gebruikten daarbij zodanige praktijken, dat de boeren ze niet met lege handen durfden weg te sturen uit vrees voor represailles. Rondzwervende bedelaars en vagebonden moesten worden opgespoord en zo mogelijk opgebracht bij de burgemeester. Dikwijls werden ze dan op transport gesteld naar een der vele bedelaarskolonies, zoals Veenhuizen of de Ommerschans. Als gevolg van de dikwijls schrijnende armoede vonden stropen en diefstal van hout en turf veelvuldig plaats, vooral in de winter.

Het was voor de ene veldwachter die ons dorp telde onmogelijk om het allemaal op zijn eentje te klaren. In bijzondere gevallen kon men een beroep doen op Raalte of Wijhe, maar ook daar had men zijn handen vol. Omdat hij zich te voet moest verplaatsen was een slagvaardig ingrijpen uiteraard onmogelijk. Een stroper in de Veldhoek kon bij wijze van spreken rustig zijn gang gaan, wanneer de veldwachter in de buurt van het Rozen-dael zijn ronde deed. Daar kwam bij, dat de Heinose politiebeambte bovendien nog als gemeentebode en als - wat we tegenwoordig zouden noemen - gemeentepolitiemeester moest fungeren. Als zodanig bezorgde hij bv. oproepen voor de militaire dienst bij de aanstaande recruten thuis en hield hij toezicht op de onderhoudswerkzaamheden aan bruggen, wegen en sloten, die veelal in de vorm van hand- en spandiensten door de ingezetenen werden verricht. Voor de veiligheid en het toezicht in de kom van het dorp was "eenen behoorlijken klepperwachter aanwezig", die 's nachts geregeld zijn ronde deed, zo staat er in het reglement op de veiligheidswachten (1841). Deze klepperwachter werd dan ook uitsluitend door de inwoners van het dorp bekostigd. Wat de buurtschapen betreft stond er in artikel 1 het volgende:

"Tot het doen van veiligheidswachten zijn verplicht alle mannelijke ingezetenen den ouderdom van 18 jaar bereikt en dien van 59 nog niet voleindigd hebbende".

Zij waren gedurende de wintermaanden

"verplicht tot het doen van zoodanige dag- of nachtwachten als door het openbaar gezag op bepaald aangeduide dagen of tijdstippen mochten bevolen worden"

Deze bevelen werden in een "geheime missive" vanwege de commissaris (of gouverneur, zoals men hem toen noemde) der provincie aan de burgemeester gegeven.

Wie niet zelf de wacht wilde betrekken kon zijn wachtplicht afkopen voor een bepaalde som geld. De burgemeester ging dan die wacht uitbesteden, tegen betaling vanzelfsprekend,

"aan zoodanige personen als zich tot dat einde hebben aangemeld en daartoe door het Gemeente Bestuur het meest geschikt worden geacht"

Er werd wacht gelopen volgens een bepaald rooster door de gemeente opgemaakt, zodat ieder op zijn tijd aan de beurt kwam. Uit één gezin kon voor een bepaalde wacht evenwel maar één persoon worden opgeroepen. Ook politiebeambten en invaliden waren vrijgesteld.

In artikel 10 stond:

"De Burgemeester bepaalt het uur en de plaats alwaar de wacht bijeenkomt, regelt den tijd gedurende welke zij bijeen blijft, de tochten welke zullen gedaan, de wijze waarop dezelve zullen verrigt zoomede de streken welke zullen moeten bezocht worden en voorts al datgeene wat tot handhaving eener goede policie en tot verzekering van de veiligheid der ingezetenen behoort verrigt te worden"

Van elk bijzonder voorval moest de wacht melding maken

"aan het naastbijwonend Lid van het Gemeente Bestuur en voorts onverwijld den Burgemeester doen weten".

Wat gebeurde er wanneer een opgeroepen wachter te laat op het appèl verscheen of zich helemaal niet liet zien? Ook dat werd geregeld en wel als volgt:

"Die opgebood zijnde niet opkomt of een uur te laat op de wacht komt of van dezelve te vroeg afgaat, met eene boete van Eene Gulden onverminderd de verplichting om wegens dit verzuim andermaal de wacht te betrekken; die minder dan een uur te laat komt of de wacht verlaat zal verbeuren eene boete van vijftig cents; diegeene welke weigert of nalatig is om de ontvangene bevelen op te volgen met eene boete van Een Gulden vijftig cent."

Tenslotte iets over de bevoegdheden van de veiligheidswachters. Die waren aldus omschreven:

"Vagebonden, bedelaars en personen op welke een kwaad vermoeden rust en die van geene goede veiligheidspapieren zijn voorzien zullen door de wacht aangehouden en bij den Burgemeester opgebragt worden. De wacht zal op het vermoeden dat zoodanige personen zich in herbergen, kroegen, openbare slaapsteden of bedelaarsdoelen bevinden, die woningen doorzoeken; alle andere huizen zoodra vermoeden bestaat dat verdachte personen zich in dezelve bevinden, worden bezet en daarvan onmiddellijk aan den Burgemeester kennis geven."

Zo trachtte de overheid in die dagen de veiligheid van de onderdanen te waarborgen. De bevolking werd verplicht daarbij een actieve rol te spelen.

Worden dergelijke maatregelen in onze tijd misschien nog eens weer aktueel? 't Is te hopen van niet....

Henk van der Veen sr.

BRON:
archief gemeente Heino

De slachterije an 't spoor

In Heino stund vrogger een grote slachterije,
daor slachtten ze vārhenties, - det was niet zo geh -
die gungen nao Londen, zoas ze toen zēden,
daor lustten ze wel vārkens, mār niet met dih speh.

Bie de spoorōvergang, daor stund toen det slachthuus,
daor brach ie die Londense biggen nao toe.
Tussen tachtig en honderd pond mochten we wēgen,
wat zwaorder of lichter, nee, det was taboe.

Het wēgen, det gunk der heel rap deur de regel!
Was 't aait wel precies? Nee, det wee'k niet zo net...
Omdet 't zo gauw gunk ho'j 't meestied niet volgen,
mangs veul het wel tegen, mār ok wel es met!

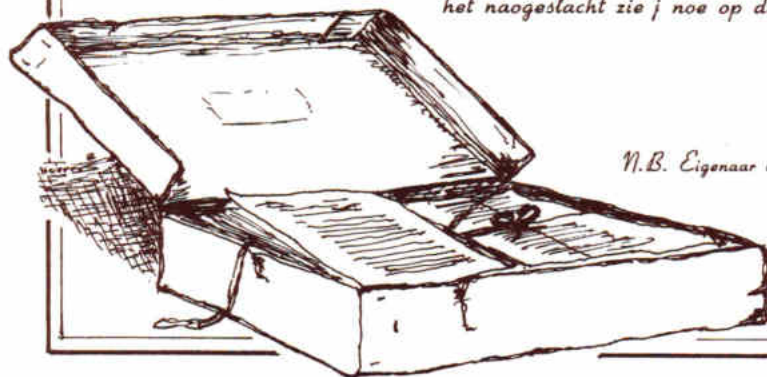
Het volh det daor wārhten, det wārhten der hārd;
zie slachtten die biggen an 't begin van het lēven....
De's waar, mār as 't giet um de poen, wat kan 't dōns dan
toch schellen,
en 't was ok veur de Engelsē ollemao om het ēven....

Een zah vol met peuties, of ribben met heel weinig vleis,
det kregen an 't end van de wekke de wārkers zo af en toe mee,
veur d'olden en de wichter niet vōlle of te knoeven,
't was arbeiderscarbonade, zoas men toen zēd....

De ofval van 't slachten, het haor en het gesleuns,
det gooien z'in de spoorssloot, ie mossen niet vitten!
Van alles vleug der op of, veurnamelijk de kraaien,
het naogeschlacht zie'j noe op de toren nog zitten.....

W. Dekker sr.

N.B. Eigenaar was: A. van Dijk, Stationshoffiehuis,
exporthandel in varkens.

HEINO IN KAART

Drie jaar geleden, in november 1984, werd als onderafdeling van Boerderij- en Veldnamen, de werkgroep Topografie opgericht.

Doel van deze werkgroep was en is: het verzamelen en bewerken van kaartmateriaal van Heino en directe omgeving. Bij het bewerken van kaarten gaat het meestal om kaart-illustraties in Omheining in de wandel- en fietsboekjes. Het tot nu toe verzamelde kaartmateriaal valt globaal te verdelen in vier categoriën: Topografische kaarten, Kadastrale kaarten, de Hottinger kaarten, de overige kaarten. Hoewel onze verzameling verre van compleet is, willen we toch, na drie jaar verzamelen, een verslag uitbrengen.

De oudste kaart waarop Heino gedetailleerd weergegeven staat, is de Topografische en militaire kaart, uitgave 1858. We hebben van deze kaart, getiteld Hattem 27, schaal 1:50.000, een facsimile uitgave met de daarbij behorende legenda. De originele kaart werd lithografisch vervaardigd. Om u een indruk te geven van de onvoorstelbare gedetailleerdheid en de daarmee samenhangende geringe leesbaarheid tonen we u een fragment van deze kaart; eerst op originele grootte en daarna een met tekenpen bijgewerkte uitvergroting. Het bijwerken is noodzakelijk omdat bij het vergroten de scherpte verloren gaat.

Een leuk detail op de uitvergroting is de loop van de inmiddels verlegde wetering de Vloedgraven, die achtereenvolgens de Raalterweg, Paalweg, Woolthuisweg, Stationsweg, Brinkweg en Bendijksweg kruist.

Tussen 1850 en 1864 werden in totaal 62 kaartbladen, schaal 1:50.000 gepubliceerd en daarmee was Nederland voor het eerst geheel en allesomvattend in kaart gebracht en dat op een wijze die gedetailleerder was dan in de ons omringende landen: hetgeen voornamelijk te danken was aan het gebruik van de kadastrale minuutplans.

Kadastrale minuutplans zijn nauwkeurige kaarten (schaal 1:2500 d.w.z. 1 cm op de kaart komt overeen met 25 meter in werkelijkheid), waarop de zakelijke rechten op de grond, zoals bv. eigendom, perceelsgewijze zijn weergegeven. Voor Heino zijn die kadastrale kaarten (= plans) gemaakt rond 1818; ze geven dus de toestand (= minuut) van 1818 weer. Alle veranderingen, dus verkopen van de grond worden ingetekend op zogenaamde bijbladen. De originele minuutplans van 1818 met de daarbij behorende beschrijving van het bodemgebruik enz (= Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels) geven dus een compleet beeld van Heino in zijn bewoningstoestand van 170 jaar geleden.

Toen in 1843 koning Willem II het bevel gaf tot de vervaardiging van de 62 kaartbladen, bekend als De Eerste Uitgave van de Topografische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, maakte men gebruik van de reeds aanwezige minuutplans. De geograaf Prof. Koeman zegt daarover: "In Nederland werden de kadastrale plans, meestal op de schaal 1:2500, verkleind tot 1:25.000 als grondslag voor de verkenningen te velde gebruikt" (blz. 91). Prof. Koeman is er dan ook terecht van overtuigd dat: "zonder deze kadastrale plans niet zo'n minutieus getekende topografische kaart ontstaan zou zijn" (blz. 91).

Vanaf 1865 werden er tevens topografische kaarten 1:25.000 in kleur uitgegeven. De eerste en dus oudste Chromo-Topographische kaart van Heino (no. 339) is een verkenning van 1883 en werd uitgegeven in 1897. Vanaf 1885 verschijnt er van de kaart 1:50.000 ook een gekleurde versie. We hebben er een van Heino, gedateerd 1916. Na de eerste wereldoorlog gaat de luchtfoto, i.p.v. kadastrale minuutplans, dienen als basis voor de terreinverkenning, die vooraf gaat aan de vervaardiging van de basiskaart.

De topografische kaarten in ons archief bestaan uit drie soorten: de voornoemde facsimile uitgave, zwart-wit fotokopieën van alle bestaande Chromo kaarten en originele kaartuitgaven in kleur.

Zwart-wit kopieën:

no. 320. Hattem 1897-1905-1917-1933

no. 321. Lemelerveld 1883-1903-1917-1933

no. 338. Vorchten 1890-1903-1917-1934

no. 339. Heino 1897-1910-1917-1934

no. 356. Wijhe 1886-1899-1917-1934

no. 357. Raalte 1900-1911-1934

27 F (Heino met oostelijk deel) 1953-1956-1965

27 E (Heino met westelijk deel) 1954-1957-1965

Originele uitg. in kleur:

no. 321. Lemelerveld, 1:25.000, op linnen, verkend in 1931, uitg. 1933.

no. 339. Heino, 1:25.000, op linnen, verkend in 1931, uitg. 1934

27F Raalte, 1:25.000 herzien in '73, uitg. '76

21H Dalfsen, 1:25.000 verkend in '72, uitg. '75

21G Zwolle, 1:25.000 verkend in '72, uitg. '75

27E Wijhe, 1:25.000 herzien in '73, uitg. '75

27 Oost Hattem 1:50.000 herzien in '63, uitg. '65

27 Oost Hattem 1:50.000 verkend in '52 en '53 en gedeeltelijk bijgewerkt in '56
Hattem 1:50.000 uitg. 1916.

We hebben dus originele kaarten in kleur waarmee we de situatie van Heino kunnen vergelijken van de jaren 1916-1931-1953-1963-1973. Van de kadastrale minuutplannen en de bijbladen hebben we een aantal kaarten. Het verzamelen daarvan gebeurt exemplarisch. Telkenmale wanneer voor een artikel een minuutplan vereist is, wordt de kadastrale legpuzzel van Heino weer iets completer. Een opsomming zou echter te omvangrijk zijn.

De Hottingerkaarten die in 1960 bij een inventarisatie van het archief der Genie te voorschijn kwamen, dateren uit 1783. Deze Hottingerkaarten zijn de oudste kaarten waarop Heino en omgeving in enig detail weergegeven wordt. Hoewel ze de minutieusheid van de latere topografische kaarten missen, zijn ze uniek en onmisbaar voor het kennen van de situatie rond eind 18e eeuw.

Kapitein-ing. J.H. Hottinger vervaardigde een atlas van Overijssel waarvan 4 bladen voor Heino van belang zijn. De hele atlas bestaat uit 31 kaartbladen + overzichtskaart, schaal 1:14.400 met als titel: Topographische kaart van de linie van den IJssel van Arnhem tot de Zuiderzee, van het land tusschen Arnhem en Nijmegen en van Wedde en Westwoldingland, vervaardigd door de Kapt.Ingrs. J.H. Hottinger en Van Hoof, Ing. Wollart, Luit. Ingrs. M.A. Snoeck, H.J. van der Wijck en J.A. van Kesteren, 1783. In de atlas behorende bij "Overijsselse buitenplaatsen" bevinden zich o.a. afdrukken van de kaartbladen welke voor ons van belang zijn; de bladen G1, G2, H1 en G4. Als voorbeeld een fragment van kaartblad H1.

Bovenin ziet u de Zandsteeg, nu Zwolseweg en Van der Capellenweg. De weg naar Deventer is de Nieuwe Dijk, nu Stationsweg en het verdwenen landgoed Veldzigt lag ter hoogte van het zwembad De Tippe.

De categorie Overige Kaarten bestaat uit:

1. Sleeswijk's kaart van Overijssel, circa 1930
2. Geologische kaart Hattem 27.
3. Ligger der waterleiding van de dorpskern, Heino 1 1919 (kopie)
4. Legger der wegen 1938-1940 (kopie)
5. De Gunne, eind 18e eeuw (afdruk uit de platenatlas)
6. Tuinplan Boschkamp 1918 (afdruk uit de platenatlas)
7. Veilingkaart Het Nijenhuis 1934
8. Veilingkaart Den Alerdinck 1868 (kopie)
9. Veilingkaart De Colckhof 1907 (kopie)

Literatuur:

Geschiedenis van de karthografie van Nederland

Prof. Dr. Ir. C. Koeman

Handleiding voor de studie van de topografische kaarten van Nederland 1750-1850 (waaruit citaat blz. 91)

Prof. Dr. Ir. C. Koeman

Grote Topografische atlas van Nederland, deel 3 Oost-Nederland

Overijsselse buitenplaatsen

Jhr. Dr. H.W.M. van der Wijck

Drs. J. Enklaar-Lagendijk

Al het voornoemde kaartmateriaal is ter inzage aanwezig op "'n Heerd"; praatavond elke eerste donderdag van de maand of na telefonische afspraak (tel. 2193) en is desgewenst ook te kopiëren.

Peter Weller

VAN DE BESTUURSTAFEL

- * In samenwerking met het Cultuur Historisch Genootschap te Raalte, de gemeente Raalte en de gemeente Heino zou op 12 september 1987 deelgenomen worden aan de landelijke open monumentendag. Helaas moest op het laatste moment van deelname afgezien worden, toen bleek dat de kastelen "Den Alerdinck" en "'t Nijenhuis" die dag niet voor het publiek toegankelijk waren. Aan de opzet, een boerderijen- en havezathetocht, kon geen gestalte meer gegeven worden. Hopelijk lukt het ons het volgend jaar deze tocht te realiseren wanneer de open monumentendag op 17 september wordt gehouden.
- * De jaarlijkse thema-avond, op de 22e september, werd evenals de vorige jaren weer goed bezocht. Ruim 200 personen luisterden geboeid naar de lezing met dia's van de heer G.C. Stapel over de zuivelfabriek "Heino-Krause".
- * Aan de dauwtraptochten op Hemelvaartsdag, al weer enige tijd geleden, deden 280 deelnemers mee.
- * De kerstwandeling wordt ook dit jaar weer op de tweede kerstdag gehouden, de 26e december. Er is een prachtige tocht uitgezet, welke voor een groot deel over het landgoed "De Gunne" voert. Deze wandeling is de laatste in de cyclus "wandelen met de kerst op landgoederen".

- * Op dinsdagavond 26 januari 1988 zal de heer A. Goutbeek uit Dalfsen voor onze vereniging een lezing met diaprojectie houden over het kasteel "Rechteren" bij Dalfsen en alles wat daarmee samenhangt.
Plaats: Café-restaurant "Marktzicht". Aanvang: 20.00 uur.
- * Op 22 oktober ging voor de derde maal de cursus dialect van start.
- * De afgelopen zomer bereikten we de mijlpaal van 400 leden. Inmiddels is het ledenbestand uitgegroeid tot 407 leden, 165 abonnees en 22 donateurs. Over ons 400e lid, de heer J. Schothans, treft U in deze "Omheining" een artikel aan.
- * Op 3 november waren enkele bestuursleden aanwezig bij de plechtigheid in de aula van de landbouwuniversiteit te Wageningen, waar de heer Jan Bieleman promoveerde tot doctor in de landbouwwetenschappen.
Zijn boek "Heino, een geschiedenis van mens en plaats" was de aanleiding tot de oprichting van onze vereniging. Vandaar dat er nog altijd een goed contact bestaat met de heer Bieleman. In een traditionele plechtigheid verdedigde hij zijn proefschrift getiteld "Boeren op het Drentse zand, 1600-1910. Een nieuwe visie op de 'oude' landbouw." Hij slaagde hiervoor cum laude of wel met lof.
Op de algemene ledenvergadering, 22 maart 1988, zal hij hierover voor onze vereniging een uiteenzetting geven met vertoning van dia's.
- * Noteert U alvast de data 26 januari en 22 maart 1988 in uw agenda.
- * **Schenkeningen**
Van Zuster Berendina uit Amersfoort:
2 koffiemokken, 1 houten sigarendoos, 2 blikken sigarendozen, 1 tabakstrommel en 1 syphon voor spuitwater.
Van de heer J.W. Bonnhof uit Heino:
een ingebonden jaargang 1902 van het weekblad "Pniël" voor het christelijk gezin.
Van de heer K. Brink uit Lemelerveld:
een wandtegel van Heino.
Van de heer B.H. Dijsselhof uit Laag-Zuthem:
een haarhamer, een blaaspijp, een dorsstok, een karnpuls, een pomphart en een pompemmertje.
Van de heer A.J. Kloezeman uit Heino:
2 ouderwetse accu's.
Van de heer G. Lindeboom uit Wijhe:
een serie oude foto's van de Twentseweg en de Stoevinghe.
Van pastoor F.W. Roeloffzen uit Lierderholthuis:
het blad Trouw van september 1944.
Van mevrouw F. Vlierhuis uit Heino:
2 foto's van de molen van Hooglugt.
Van de familie Van Voorst tot Voorst uit Heino:
een veilingboekje en kaart van de verkoop van het landgoed "Kasteel 't Nijenhuis" in 1934.
Van een onbekende gever een aanaardploegje.
Van mevrouw T.D. de Smidt-Top uit Heino:
een op school gemaakte tekening uit 1944 van Laag Zuthem.
Van mevrouw W. Bomhof-van Olst uit Heino:
vier foto's met oude dorpsgezichten.

Anno 1986 lezen we in De Kerkklok, dat de N.H. kerk een schoonmaakbeurt heeft gehad, waarbij 12 vrouwen en 4 mannen de handen uit de mouwen hebben gestoken, en dat allemaal gratis!

In september 1778 vond men het kennelijk ook dringend nodig de kerk eens flink schoon te maken. In het kasboek van dat jaar vinden we:

an 2 vrouwspersonen voor 't stoffen van de kerk 3 dagen à 10 st.....	f 3. ---
an een arbeider 2 dagen dese vrouwspersonen geholpen	f 1. ---
<i>Instrumenten tot het schoonen der kerk</i>	
1 raagshooft.....	---. 17.---
2 korte stoffers.....	---. 16.---
2 platte borstels	---. 12.---
2 vleugels.....	---. 1. 8
2 dunne dweilen	---. 12.---
1 besem.....	---. 6.---
	3. 12.---
<i>totaal</i>	3. 12.---
	1.--- --
	3.--- --
	<u>7. 12.---</u>

Bron:
archief N.H. Kerk, inv.nr. 250

Naar papierscheurwerk door Angellen Hoppen

*bestuur en redactie wensen alle leden, donateurs en abonnees
goede kerstdagen en een gelukkig 1988 !*